

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Šárka Brátková

Problematika mezinárodních únosů dětí

Diplomová práce

Olomouc 2010

Já, níže podepsaná Šárka Brátková, autorka diplomové práce na téma „Problematika mezinárodních únosů dětí“, které je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 121/2000 Sb. správci

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, Olomouc 771 47, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalogích v informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, kterou je Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Problematika mezinárodních únosů dětí“ zpracovala sama a uvedla jsem všechny použité prameny.

V Olomouci dne 9. září 2010

.....

Dovoluji si tímto poděkovat JUDr. Lence Westphalové, Ph.D., za její odborné vedení při vypracovávání této diplomové práce.

Poděkování dále patří celé mojí rodině a přátelům za vytrvalou podporu nejen při psaní diplomové práce, ale po celý čas mého studia na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Šárka Brátková

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod do problematiky mezinárodních únosů dětí	8
1 Dítě – jeho práva a jeho ochrana	11
1.1 Právní ochrana dětství	11
1.1.1 Princip blaha dítěte	12
1.2 Základní koncepce práv dítěte	14
1.2.1 Práva dítěte	14
1.2.2 Mezinárodněprávní aspekty práv dítěte	15
1.2.3 Práva dítěte ve vnitrostátní úpravě	16
1.3 Definice dítěte	16
2 Problematika mezinárodních únosů dětí v mezinárodním právu	20
2.1 Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí	20
2.1.1 Cíle Úmluvy	21
2.1.2 Základní pojmy	23
2.1.3 Ústřední orgány	25
2.1.4 Řízení o navrácení dítěte	27
2.1.5 Právo styku s dítětem	34
2.1.6 Všeobecná ustanovení	35
2.1.7 Závěrečná ustanovení	38
2.2 Databáze judikatury mezinárodních únosů dětí INCADAT	39
3 Řízení o navrácení dítěte v případech mezinárodních únosů dětí v pojetí komunitárního práva	40
3.1 Nařízení Brusel II bis	41
3.1.1 Vztah Nařízení Brusel IIa k Haagské úmluvě	43
3.1.2 Základní pojmy	44
3.1.3 Návrat dítěte a specifika řízení o něm	46

3.2 Kolize dopadajících právních předpisů při řešení mezinárodních únosů dětí.....	50
4 Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí z pohledu české právní úpravy.....	53
4.1 Řízení o navrácení dítěte podle občanského soudního řádu	54
4.1.1 Účastníci řízení a jeho zahájení.....	54
4.1.2 Věcná a místní příslušnost soudu.....	58
4.1.3 Průběh řízení	59
4.1.4 Forma a obsah rozhodnutí.....	63
4.1.5 Opravné prostředky	65
4.1.6 Výkon rozhodnutí.....	66
4.2 Institut „styčného soudce“.....	67
Závěr.....	70
Přílohy	72
Prameny a literatura.....	75

Seznam použitých zkratek

Bruselská úmluva II ... Bruselská úmluva o příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem

Haagská úmluva, Úmluva ... Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

Nařízení Brusel II ... Nařízení Rady (ES) č. 1347/2000 ze dne 29. května 2000, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem

Nařízení, Nařízení Brusel IIa, Nařízení Brusel II bis ... Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000

Novela (o.s.ř.), zákon č. 295/2008 Sb. ... zákon č. 295/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Občanský soudní řád, o.s.ř. ... zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Občanský zákoník ... zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Trestní zákoník ... zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Ústava České republiky ... ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o rodině ... zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže ... zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí ... zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Pozn.: Tam, kde je v textu uvedeno číslo paragrafu nebo článku bez dalšího údaje, jde o ustanovení zákona nebo dokumentu, o němž pojednává příslušná kapitola, resp. podkapitola, pokud ze souvislosti nevyplývá něco jiného.

Úvod do problematiky mezinárodních únosů dětí

Předkládaná diplomová práce se zabývá problematikou mezinárodních únosů dětí se zaměřením na řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí.

Tzv. mezinárodní únosy dětí neboli protiprávní přemístění či zadržení dítěte mimo stát jeho obvyklého bydliště jsou v současné době problematikou velice aktuální a nijak neobvyklou. V důsledku pádu železné opony a otevření státních hranic po roce 1989 totiž stále více lidí vyjíždí do zahraničí za turistikou, prací nebo studiem a potkávají zde nové přátele a samozřejmě též životní partnery. Jsou zakládána mezinárodní manželství či partnerství, z nichž se také rodí děti. Jak jde ale čas, láska odchází, a když dojde k definitivnímu rozpadu vztahu, jeden z partnerů vezme situaci do svých rukou a odcestuje i s dítětem do jiné země – většinou do země svého původu. Zdá se, že na takovém počínání by nemuselo být a ani není nic zvláštního nebo dokonce protiprávního. Pokud se však na přemístění nezletilého dítěte do jiné země jeho rodiče nedohodnou a rodič přestěhuje dítě bez souhlasu či dokonce proti vůli druhého rodiče mimo zemi obvyklého pobytu dítěte, lze v jeho chování spatřovat naplnění znaků mezinárodního únosu dítěte a tento rodič je pak považován za únosce, neboť se dopouští protiprávního jednání, jímž zasahuje do práv druhého rodiče, ale i do práv dítěte.

Nejčastějšími možnými příčinami neoprávněného přemístění (či zadržení) dítěte je zejména nedostatečná znalost cizího právního řádu nebo jazyková bariéra, dále např. domácí násilí páchané na matce, ale i na dítěti, nadměrné požívání alkoholu a drog nebo třeba náboženský fanatismus, odlišná kultura a tradice rodinné výchovy, které jsou typické pro islámské země. Podle mezinárodních statistik je v 75 % případů mezinárodních únosů dětí primárním pečovatelem, tedy osobou, která se před únosem o dítě víceméně celodenně stará, matka a v 70 % je matka také rodičem odvázejícím dítě ze státu jeho obvyklého bydliště. V 50 % únosů se rodič-únosce s dítětem vrací do země svého státního občanství, 23 % nezákonných přemístění končí dobrovolným návratem dítěte i únosce.¹

Tuto specifickou oblast práva upravuje zejména Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí ze dne 25. října 1980, jež se týká také problematiky zabezpečení efektivního výkonu práva styku s dítětem, dále Úmluva o právech dítěte vyhlášená dne 20. listopadu 1989, která se však mezinárodních únosů dotýká pouze v článku 11, jímž se státy zavazují přijmout opatření k potírání nezákonného přemísťování nezletilých dětí do zahraničí a jejich nenavrácení zpět. Zatím posledním pramenem

¹ KOVÁŘOVÁ, D. Mezinárodní konference „Když rodič unese vlastní dítě“. *Právo a rodina*, 2007, č. 12, s. 15.

mezinárodního, resp. komunitárního práva upravujícího mezinárodní únosy dětí je Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000, pro něž se vžil zkrácený název Nařízení Brusel IIa nebo Nařízení Brusel II bis. Nařízení Brusel II bis se uplatňuje pouze na vztahy v rámci Evropské unie, kdy v oblasti mezinárodních únosů konkretizuje některá ustanovení Haagské úmluvy a stanoví předpoklady pro uznání a výkon rozhodnutí ve věcech návratu unesených dětí.

V českém právním řádu neexistovala speciální úprava řízení o navrácení dítěte v případech mezinárodních únosů dětí až do roku 2008. Soudy proto postupovaly podle § 176 a násl. o.s.ř. nazvaných „Péče soudu o nezletilé“ a podle výše zmíněných mezinárodních dokumentů. Významný zlom nastal 1. října 2008, kdy v účinnost vstoupila novela občanského soudního řádu, provedená zákonem č. 295/2008 Sb., která zakotvila v ustanovení § 193a-193e o.s.ř. zvláštní „Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí“.

Hlavním cílem předkládané diplomové práce tak bude rozebrat řízení o navrácení dítěte v případech mezinárodních únosů dětí podle mezinárodního, komunitárního i českého vnitrostátního práva a připomenout faktory, které vedly k přijetí právní úpravy na těchto úrovních. Dalším úkolem bude zhodnotit snahy zákonodárců přispět příslušnou legislativou k účinné ochraně před mezinárodními únosy dětí a předcházení takovému jednání.

Text je rozdělen do čtyř základních kapitol. Kapitola první pojednává o právní ochraně dítěte a o principu, který se k ní váže, a to principu blaha dítěte. Dále uvádí práva, která dítěti přiznává mezinárodní právo a vnitrostátní právní řád. První kapitola rovněž vymezuje definici dítěte tak, jak ji poskytují české právní normy a mezinárodní dokumenty, zejména Úmluva o právech dítěte.

Těžištěm práce je pak podrobná analýza ustanovení Haagské úmluvy a Nařízení Brusel IIa (zde ovšem jen těch ustanovení, která se týkají řízení o navrácení dítěte), jimiž se zabývají následující dvě kapitoly, tj. kapitola druhá a třetí. Druhá kapitola je rozdělena na dvě podkapitoly, z nichž první se věnuje Úmluvě, konkrétně se zaobírá jejími jednotlivými články, a druhá se zabývá stručným pojednáním o databázi judikatury INCADAT. Kapitola třetí (a její dvě podkapitoly) pak obsahuje ucelený přehled ustanovení Nařízení Brusel II bis týkajících se mezinárodních únosů dětí, a to vždy ve srovnání s Haagskou úmluvou, aby bylo možné udělat si představu o změnách, které Nařízení přineslo pro členské státy Evropské unie.

Práce je završena rozbořem nového specifického řízení podle občanského soudního řádu a zhodnocením stávající právní úpravy, čemuž je věnována kapitola čtvrtá. Pro komplexní pohled na danou problematiku je ve druhé podkapitole této kapitoly uveden institut tzv. styčného soudce.

V úplném závěru práce poukazuje na význam Úmluvy a Nařízení Brusel IIa. Dále upozorňuje na některé problematické aspekty české právní úpravy a snaží se nastítn návrhy *de lege ferenda*.

Za závěrem je do práce vložena příloha obsahující tabulku, jež srovnává články Haagské úmluvy a Nařízení Brusel II bis vztahující se k únosům dětí. Obrázek byl převzat z „Praktické příručky pro používání nového nařízení Brusel II“, která napomáhá lépe porozumět problematice, jež upravuje toto Nařízení; není však právně závazná. Další přílohy podávají stručný přehled známých únosů českých dětí a dále orgánů a organizací pomáhajících ohroženým rodinám a dětem.

K sepsání této diplomové práce bylo použito zejména časopiseckých a internetových odborných článků, v nichž je možné nalézt cenné, mnohdy však odlišné názory odborníků na danou problematiku. Dalšími důležitými zdroji, ze kterých byly čerpány informace, jsou aktuální knižní publikace, a to zejména komentáře k občanskému soudnímu řádu a důvodové zprávy k němu, jakož i judikatura českých, okrajově i zahraničních soudů a v neposlední řadě též samotné právní předpisy.

1 Dítě – jeho práva a jeho ochrana

Dítě má ve společnosti specifické postavení, neboť pro svou fyzickou a mentální nezralost vyžaduje zvláštní záruky a péči, včetně přiměřené právní ochrany před narozením i po něm.²

Závislost dítěte na světě dospělých a jeho neschopnost vést po dlouhou dobu vlastní, samostatný život je důvodem, resp. základním předpokladem vzniku povinnosti dospělých pečovat o děti a zabezpečit jejich začlenění do společnosti. Je i důvodem, proč dítěti musí být poskytována všestranná ochrana.³

1.1 Právní ochrana dětství

Hovoříme-li o ochraně dětství, máme na mysli složitý a rozsáhlý komplex podmínek, z nichž některé působí přímo na dítě, některé působí na okolí, v němž dítě žije. V tomto pojetí nejzávažnější a nejužší vztah má ochrana dětství k podmínkám zabezpečujícím ochranu mateřství, resp. v nejširším pojetí rodičovství. Podle některých autorů v sobě ochrana dětství zahrnuje všechny druhy a způsoby pomoci a podpory dětem, prakticky všechny druhy státní pomoci rodině při zabezpečení výchovy dětí, péče o zdraví, materiální zabezpečení matky a dítěte. V tomto rámci se pak do ochrany dětství zahrnuje i tak široký komplex problémů, jako je problematika zdravého životního prostředí a otázky mírového soužití.⁴

Od takto všeobecně pojaté ochrany dětství je třeba odlišovat jiný pojem, který má již konkrétnější a praktický obsah, a tím je „právní ochrana dětství“. Jde o komplex právních prostředků a nástrojů zajišťujících ochranu dětství. V současně platných právních normách se výslovně s tímto pojmem nesetkáváme; jde však o obecný princip, jehož obsah vyplývá z mnoha právních předpisů nejrůznějších právních odvětví jak práva soukromého, tak zejména práva veřejného.⁵

Vedle ochrany dětství v obecném smyslu a právní ochrany dětství pak můžeme rozlišit i pojem „**ochrana dítěte**“ jako jedince a „**právní ochrana dítěte**“. Pojmem právní ochrana dítěte rozumíme dvojí okruh problémů: jednak otázky týkající se právního postavení dítěte ve společnosti, jednak konkrétní otázky právní ochrany ohroženého dítěte, jejichž podstatou je poskytnutí pomoci, ať už právní či jiné, dítěti, které se nachází ve specifické situaci.⁶

² HRUŠÁKOVÁ, M. *Dítě, rodina, stát*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 19.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž, s. 19–20.

⁵ Tamtéž, s. 20

⁶ Tamtéž.

Co je však v souvislosti s právní ochranou dítěte, příp. s ochranou práv dítěte, to nejpodstatnější, je spojení ochrany dítěte, příp. ochrany práv dítěte, s klíčovým pojmem, který je východiskem pro jakékoliv další úvahy nad právními úpravami týkajícími se dítěte. Tímto zásadním pojmem je „**blaho dítěte**“.⁷

1.1.1 Princip blaha dítěte

Na první pohled se může zdát, že se jedná o princip, který by se měl dotýkat pouze vztahů mezi rodiči a dětmi, příp. vztahů náhradní rodinné výchovy, resp. v nejširším pohledu vztahu dítěte ke státu. Jde však o princip, jehož platnost je natolik obecná, že můžeme tvrdit, že se promítá do všech druhů rodinně-právních vztahů.⁸

Princip blaha dítěte se tedy stává vůdčím principem, který se prolíná celou právní úpravou rodinného práva. Poprvé se pojem „blaho dítěte“ objevil v právním řádu České republiky přijetím Úmluvy o právech dítěte (v této kapitole dále jen jako „Úmluva“), která v článku 3 ukládá smluvním státům zajistit dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho, a současně zavazuje smluvní strany Úmluvy brát ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za ně odpovědných.⁹ Ve své konkrétní podobě se v právních normách častěji objevuje jako odkaz na zájem dítěte¹⁰, k němuž se při rozhodování přihlíží, někde právní normy hovoří o „ochraně zájmů dítěte“. Zájem dítěte je v právních normách formulován i obecněji jako „potřeby dítěte“ nebo „prospěch dítěte“.

Mezinárodní úmluvy týkající se práv dětí, především Deklarace práv dítěte z roku 1959 a Úmluva o právech dítěte z roku 1989, rozlišují mezi „blahem dítěte“ a „zájmy dítěte“. V pojetí těchto mezinárodních dokumentů je pojem „blaho dítěte“ pojmem vyšším, nadřazeným, určujícím postup zákonodárce při kodifikaci, eventuálně aplikaci práva.¹¹ Nejobecněji bychom mohli blaho dítěte vymezit jako vytváření prostředí přátelského dětem. Naproti tomu pod pojmem „zájem dítěte“ se v úmluvách rozumí spíše jen v aplikační sféře realizace určitého práva v konkrétní záležitosti týkající se dítěte.

⁷ Tamtéž, s. 21.

⁸ HRUŠÁKOVÁ M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita: Doplněk, 2006, s. 17.

⁹ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007, s. 24.

¹⁰ Srov. ustanovení § 5 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, které stanoví, že základním a rozhodujícím hlediskem při činnosti všech orgánů sociálně-právní ochrany dětí nebo jiných subjektů, které se problematikou dítěte zabývají nebo řeší jeho problémy, je zájem dítěte a jeho blaho. (NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007, s. 24)

¹¹ HRUŠÁKOVÁ M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita: Doplněk, 2006, s. 18.

Základní otázkou však zůstává, co je to „zájem dítěte“. Zájem dítěte je totiž zpravidla hodnocen z pozice dospělých, vyplývá z jejich představy o tom, co je pro dítě vhodné a co nikoliv, ať už těmito dospělými chápeme rodiče, soudce nebo sociální pracovníky. Jejich představa se od představy dítěte, zejména u dítěte staršího věku, blížícího se hranici zletilosti, může dost podstatně odlišovat, stejně tak jako se představa, co je v zájmu dítěte, může podstatně odlišovat z pohledu rodičů a sociálních pracovníků.¹² Konkrétní právní normy tento pojem sice často obsahují; nikde však nevymezují, co je jím třeba rozumět, a navíc jej užívají v různých souvislostech. Přitom právní úprava chrání zájmy dětí v nejrůznějších podobách, a to v podstatě i tehdy, když zájmy dětí nemají zvláštní, zákonem vymezenou formu, nejsou tedy ani výslovně v zákoně uvedeny.¹³

Zájem dítěte může mít různý dosah a význam z hlediska rozhodování státního orgánu, především soudu, o dítěti.

- Zjištění, že rozhodnutí je v zájmu dítěte, je nezbytnou podmínkou pro to, aby soud mohl rozhodnout, resp. tím vzniká soudu povinnost rozhodnout. Existence obecně formulovaného zájmu dítěte je zde rozhodující pro to, aby soud byl oprávněn ve věci vůbec jednat, jinak by šlo o neoprávněný zásah do sféry soukromí.
- Vedle obecně formulovaného zájmu dítěte zná právní úprava i konkrétnější formulace dílčího zájmu, a to např. zájmu na výchově nebo zájmu na zdraví dítěte. Soud je tedy při svém rozhodování vázán užšími podmínkami než u předchozí skupiny případů a musí vycházet z dílčího konkretizovaného zájmu dítěte na něčem, nikoliv z obecně formulovaného zájmu. Může však rozhodnout pouze tehdy, jestliže má tento dílčí zájem prokázán.
- Na rozdíl od případů, kdy existence zájmu dítěte, ať už obecně formulovaného, nebo dílčího konkrétního zájmu, je rozhodující pro vydání rozhodnutí, existuje další skupina případů, kdy zájem dítěte je jednou z okolností, která rozhodnutí ovlivňuje. Formulačně jsou tyto případy v právních normách vyjádřeny povinností soudu (či jiného orgánu) přihlídnout zejména k zájmu nezletilého dítěte. Těžiště rozhodování soudu tady není v rozhodování o dítěti, ale o dospělých, kteří mají dítě. Existence dítěte a jeho obecně formulovaného zájmu je jedním z hledisek, která soud bere v úvahu jaksi „navíc“.

¹² HRUŠÁKOVÁ, M. *Dítě, rodina, stát*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 24.

¹³ HRUŠÁKOVÁ M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita: Doplněk, 2006, s. 18.

- Právní normy rovněž řeší otázky střetu zájmů, a to jak střet zájmů dítěte a dospělého, jeho zákonného zástupce, tak i střet různých zájmů více nezletilých dětí mezi sebou. Zatímco občanský zákoník se zabývá obecnou úpravou střetu zájmů mezi zástupcem a zastoupeným, zákon o rodině řeší i případy, kdy střet zájmů pouze hrozí, zvyšuje tedy míru ochrany nezletilého dítěte tím, že v případě, hrozí-li střet zájmů, je dítěti ustanovován opatrovník k ochraně zájmů.¹⁴

1.2 Základní koncepce práv dítěte

1.2.1 Práva dítěte

V anglosaské literatuře se lze setkat s dvojím přístupem k fenoménu dětských práv, s liberálním a ochranářským. Tomu odpovídá i obecně přijímaná typologie dětských práv, kdy jsou rozlišovány čtyři základní skupiny práv:

- a) ochranná práva (*protecting rights, child saving rights*),
- b) práva směřující k zabezpečení blaha dítěte (*welfare rights*),
- c) práva směřující k osvobození dítěte, dávající dítěti stejná práva jako dospělým,
- d) práva dítěte vůči rodičům, pokud jde o seburčení dítěte, jeho samostatnost v rozhodování.

Zatímco první dvě skupiny práv jsou ve své podstatě spíše vyjádřením ochranářského přístupu k dětem, druhé dvě skupiny jsou výrazem liberálních přístupů k dětským právům.¹⁵

Ad a) a b) Zatímco ochranná práva jsou ve své podstatě právy negativními, chrání děti **před** „něčím“, práva zaměřená na prosazování blaha dítěte jsou svou podstatou právy pozitivními, dávají dítěti právo **na** „něco“. V tomto pojetí jsou tato práva velmi často obsažena v mezinárodních dokumentech, typicky v Deklaraci práv dítěte z roku 1959. Jde o „práva dítěte vůči světu“. Navíc tato práva zakotvená v úmluvách nejsou ani tak právy, jako spíše určitými politickými, sociálními a morálními hodnotami, kterých chce dosáhnout každá humánní společnost, jíž záleží na její budoucnosti.¹⁶

Ad c) Zastánci liberálního přístupu přiznávají dětem stejná práva, jako mají dospělí. Problém ale spočívá v tom, komu jsou tato práva určena. Jestliže je za dítě považován jedinec od svého narození do věku kolem 18 let, pak je zřetelné, že tato práva se mohou týkat pouze „dětí“ v určité konkrétní sociální situaci, právě s ohledem na jejich věk. Je třeba přihlídnout

¹⁴ Tamtéž, s. 18–20.

¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, M. *Dítě, rodina, stát*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 25–26.

¹⁶ Tamtéž, s. 26.

též ke skutečnosti, že řada práv, která v obecně formulované poloze zastánci liberálního přístupu přiznávají dětem, není zcela jednoznačně dána ani dospělým; některá jsou svou povahou obtížně realizovatelná i pro dospělé. Na druhou stranu děti s ohledem na svůj věk a na to, že jsou dětmi, mají i některá práva „navíc“, práva, o nichž se ve vztahu k dospělým již neuvažuje.¹⁷

Ad d) Práva dětí vůči rodičům jsou ve své podstatě otázkou obsahu právního vztahu mezi rodičem a dítětem, otázkou, do jaké míry je dítě schopno rozhodovat samo a v jaké míře za něj rozhodují jeho rodiče nebo jiní zákonní zástupci. Rozsah oprávnění rodičů rozhodovat o dítěti je jednoznačně vymezen negativně, tj. že rodiče rozhodují o dítěti a jednájí jeho jménem v tom rozsahu, v jakém dítě, především s ohledem na svůj věk a s ním související rozumovou vyspělost, nemůže rozhodovat samo.¹⁸

1.2.2 Mezinárodněprávní aspekty práv dítěte

Otázky právní ochrany dětí jak v národních právech, tak i v mezinárodním právu prošly dlouhým postupným vývojem v závislosti na tom, jak se měnilo chápání postavení dítěte v rodině a společnosti i v mezinárodním měřítku.¹⁹ Práva dětí byla identifikována s hnutími a institucemi, které se primárně soustředily na ochranu blaha dítěte.

V současné době existuje více než 80 mezinárodních instrumentů, které se nejrůznějším způsobem dotýkají situace dětí. Mnohé z nich jsou závazné. Z věcného hlediska lze mezinárodní smlouvy rozdělit do tří skupin:

V první řadě jde o smlouvy, které upravují obecně právní postavení dětí a jejich práva. Typickým příkladem je Deklarace práv dítěte z roku 1959 a poslední Úmluva o právech dítěte z roku 1989. Druhou skupinu tvoří smlouvy, které se zabývají zvláštními otázkami statusu dětí. Jedná se např. o úmluvy připravené Mezinárodní organizací práce, Evropská úmluva o adopci dětí z roku 1967 apod. Třetí skupina obsahuje mezinárodní smlouvy, jež přiznávají práva každé lidské bytosti, tedy i dítěti. Práva dětí jsou integrální součástí lidských práv, a proto i všechny úmluvy týkající se lidských práv se k právům dětí v určitém rozsahu vztahují, jde např. o Všeobecnou deklaraci lidských práv z roku 1948 nebo o oba mezinárodní pakty o lidských právech z roku 1966.²⁰

¹⁷ Tamtéž, s. 28–29.

¹⁸ Tamtéž, s. 29–30.

¹⁹ Tamtéž, s. 30.

²⁰ Tamtéž, s. 31.

1.2.3 Práva dítěte ve vnitrostátní úpravě

Ústava České republiky ve svém článku 10 výslovně stanoví, že ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázána, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem.²¹

Tradičně je základ právního postavení dítěte ve vnitrostátních úpravách obsažen v právu rodinném, ať je již úprava rodinných vztahů obsažena v občanských zákonících, či v samostatných rodinných kodexech.²²

Základ právního postavení dítěte je však třeba odvozovat od práva ústavního, neboť okamžikem narození se každý člověk stává občanem určitého státu. Dítě jako člověk a občan určitého státu je subjektem práv a povinností a stejně jako dospělý člověk z nich může mít prospěch nebo újmu. Veškerá práva, jež stát stanovil v Ústavě i ve zvláštních předpisech pro své občany, se tedy týkají i dítěte a náležejí mu. Vzhledem k dlouhodobé nezralosti dítěte a jeho odkázanosti na jiné však vedle základních občanských práv jsou v právním řádu stanovena ještě zvláštní práva, která přísluší pouze dětem a slouží k jejich ochraně. Do katalogu práv dítěte tak náleží jak práva, která má dítě jako člověk, tak zároveň i práva, jež přísluší pouze dítěti jako jeho speciální práva; tato speciální práva mají tedy většinou protektivní charakter; aktivní a pozitivní práva jsou formulována podstatně méně často.²³

1.3 Definice dítěte

Právní řád České republiky pojmem „**dítě**“ rozumí osobu nezletilou, tedy osobu od narození do nabytí zletilosti. V tomto smyslu používají tohoto termínu normy práva soukromého.²⁴ Normy práva trestního operují s termíny dítě, mladistvý, osoba blízká věku mladistvých, mládež a dospělý. Dítětem je podle § 25 trestního zákoníku osoba, která v době, kdy spáchala trestný čin, nedovršila patnáctý rok svého věku a není proto trestně odpovědná. Toto ustanovení blíže specifikuje § 2 odst. 1 písm. b) zákona o soudnictví ve věcech mládeže, který definuje dítě mladší 15 let jako toho, *kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok svého věku*. Tentýž právní předpis vymezuje pojem mladistvého, kterým je každý, *kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a zároveň nepřekročil osmnáctý rok svého věku* (viz ustanovení § 2 odst. 1 písm. c) zákona o soudnictví ve věcech mládeže). Stejný

²¹ Tamtéž, s. 34.

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž, s. 35.

²⁴ ZEŽULOVÁ, J. Několik poznámek k problematice prodeje, obchodování a únosů dětí. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1996, č. 3, s. 454.

právní předpis stanoví též definici mládeže, kterou se rozumí *děti a mladiství* (srov. § 2 odst. 1 písm. a) zákona o soudnictví ve věcech mládeže).

Rozlišování těchto termínů má, z pohledu trestního práva, svůj nezastupitelný význam pro stanovení viny a trestu. Další význam rozlišení je dán skutečností, že tyto osoby jsou u některých skutkových podstat trestných činů předmětem útoku. Jedná se tedy o tu skupinu trestných činů, která byla vytvořena na jejich ochranu. Tak např. pojem dítě užívá ustanovení § 195 trestního zákoníku, který postihuje jednání spočívající v opuštění dítěte nebo svěřené osoby. Předmětem útoku je však jen dítě nebo jiná osoba, o kterou je dána povinnost pečovat a která není schopná si sama opatřit pomoc. Je tedy zřejmé, že nelze tuto osobu definovat určitým věkovým stupněm. Jiným příkladem trestných činů s dětmi jakožto předměty útoků je trestný čin svěřeni dítěte do moci jiného a trestný čin obchodování s lidmi. Zde je již vymezení pojmu dítě dáno pevnou věkovou hranicí,²⁵ neboť musíme vycházet z obecných ustanovení trestního zákoníku a zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

V článku 1 Úmluvy o právech dítěte je stanoveno, že *dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve*. Tato definice však nemá obecnou platnost a může být výhradně použita pouze pro účely Úmluvy.²⁶ Na první pohled by se mohlo zdát, že jde o ustanovení, které by v praxi nemělo přinášet větší problémy. Skutečnost je však poněkud jiná. Preambule Úmluvy se odvolává na Deklaraci práv dítěte z roku 1959, která stanoví, že *dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm*. Formulace samotného článku je ale jiná, dokonce by se dalo konstatovat, že odporuje preambuli, které ovšem chybí právní závaznost. A tak přestože se preambule snaží chránit dítě ještě před narozením, nestanoví článek první výslovně moment, který bychom mohli označit jako „počátek dětství“.²⁷ Byly totiž vzneseny návrhy stanovit počátek dětství jak k momentu narození, tak i k momentu početí. Ale vzhledem k tomu, že přípravné kodifikační práce ukázaly nepřekonatelné rozpory mezi zúčastněnými státy v náhledu na tuto problematiku, vyhýbá se Úmluva úmyslně otázkám početí či narození dítěte, a proto je výsledná formulace obsažená v Úmluvě určitým kompromisem.

V článku prvním není také možné najít odpověď na otázku „co je to dítě?“. Vysvětlení je jednoduché – účastníci přípravných prací textu Úmluvy se totiž nebyli schopni na této definici dohodnout. A tak nejenže Úmluva nestanoví jasně a srozumitelně, kdy vzniká nový

²⁵ Tamtéž, s. 454–455.

²⁶ HRUŠÁKOVÁ, M. *Dítě, rodina, stát*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 33–34.

²⁷ BAYEROVÁ, M. Víme, kdo je dítětem? (Článek první Úmluvy o právech dítěte). *Právo a rodina*, 2000, č. 6, s. 9.

život, ale chybí v ní také jednoznačná odpověď na otázku, ve kterém věku se dítě stává dospělým a Úmluva se na něj dále nebude aplikovat,²⁸ neboť i zde mají jednotlivé státy poměrně široké pole působnosti, protože mohou posunout zletilost na základě vnitrostátního práva i o něco dříve, než dítě dovrší 18 let. Úmluva tedy stanoví přednost použití vnitrostátního práva, jestliže je zletilosti dosaženo dříve. Ustanovení článku prvního se tak zprostředkovaně dotýká poměru vnitrostátního a mezinárodního práva.

Bez ohledu na výše zmíněný požadavek objevující se v preambuli, tedy přiznat dítěti ochranu ještě před narozením, používá článek první pojmy „dítě“ a „lidská bytost“ bez toho, že by stanovil minimální věk. Výsledná formulace článku prvního tedy jasně odráží úmysl ponechat případným signatářům Úmluvy maximální volnost a svobodu pro potřeby jejich vlastní legislativy, pokud se týká práva na život plodu či dítěte dosud nenarozeného.²⁹

Formulace článku 1 *dítětem se rozumí každá lidská bytost (...)* dává prostor sporům o správný výklad tohoto pojmu. Kterým momentem tedy vzniká člověk? K této problematice se váží dva základní názorové proudy. Zastánci prvního tvrdí, že pojem dítě můžeme použít již v momentě oplodnění a přiznat mu tak všechna práva. Naopak odpůrci této teorie přisuzují označení dítě až lidské bytosti momentem jejího narození.³⁰ Posledně uvedenému názoru by svědčila i formulace dílčích práv zajištěných Úmluvou, tedy že tvůrci Úmluvy měli v úmyslu přiznat práva chráněná Úmluvou až dítěti narozenému. Tak např. článek 24, který ve svém odstavci 2 písmeno d) chápe matku (a nikoliv dítě) jako adresáta předporodní a porodní péče.

Přijatý obsah Úmluvy je tak ve shodě s tím, co obsahují ostatní normy mezinárodního práva v oblasti lidských práv. Přestože je v preambuli přiznáno, že plod potřebuje vhodnou ochranu, právo na život jako takové mu přiznáno není.³¹

Pokud jde o vymezení „konce dětství“, stanovila Úmluva hranici maximálního věku na 18 let, což znamená, že ustanovení Úmluvy se již automaticky neaplikují na osoby, které dovršily 18 let věku, který byl stanoven za účelem rozšíření dosahu Úmluvy na co nejširší skupinu osob. Minimální hranice však upravena není, takže smluvní státy mají možnost posunout hranici zletilosti o něco dříve.

Věková hranice 18 let byla stanovena jako přijatelná v důsledku svobody zajištěné poslední částí věty tohoto odstavce (*... pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje,*

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

³¹ CHUTNÁ, M. Úmluva o právech dítěte: Obecná ustanovení – články 1 až 5. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1996, č. 3, s. 372.

není zletilosti dosaženo dříve). Některé další formulace byly odmítnuty, zvláště ty, které nespĺňovaly tři základní požadavky, jež byly dány:

1. stanovení široce použitelné věkové hranice,
2. uznání věku relativně vysokého, aby zajistil maximální možnou ochranu,
3. nezbytnost určité míry volnosti, která by přihlížela k účelu Úmluvy a ke specifickým okolnostem uvnitř každého státu v souvislosti s kulturní, náboženskou a sociální situací v zemi.

Tvůrci konečného znění Úmluvy se shodli, že tato formulace splňuje všechny tři požadavky.³²

³² Tamtéž, s. 375–376.

2 Problematika mezinárodních únosů dětí v mezinárodním právu

Stěžejním dokumentem mezinárodního práva, který se týká problematiky mezinárodních únosů dětí, resp. jejich navrácení do místa obvyklého bydliště, je **Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí** (dále jen „Haagská úmluva“ či „Úmluva“), jejímž rozbořem se budu zabývat v následující kapitole.

Haagská úmluva je mezinárodní smlouva, což má velký význam při aplikaci jejích ustanovení. Podle článku 10 Ústavy platí, že *vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva*. Znamená to tedy, že v případě rozporu mezi ustanovením zákona a mezinárodní smlouvy je soud povinen aplikovat mezinárodní smlouvu, a to dokonce přednostně před zákonem.

Mezinárodní smlouvu je možné v obecné rovině definovat jako *ujednání dvou nebo více subjektů mezinárodního práva, které má z vůle těchto subjektů mezinárodněprávní účinky a řídí se mezinárodním právem*.³³

Stane-li se mezinárodní smlouva součástí vnitrostátního právního řádu, nemusí to vždy znamenat, že se jednotlivec může práva z takové smlouvy přímo dovolat před soudním orgánem. Mluvíme pak o nepřímé aplikovatelnosti mezinárodní smlouvy. Jednotlivec se může jako adresát práva přímo dovolávat práv pouze z ustanovení přímo aplikovatelných, tzn. z ustanovení, která stanovují bezpodmínečně, dostatečně jasně a určitě práva a povinnosti fyzickým nebo právnickým osobám. Že je mezinárodní smlouva přímo aplikovatelná, může být stanoveno ve smlouvě samé, nebo může přímou aplikovatelnost ustanovení posoudit aplikující soud. Z praxe soudů aplikujících Haagskou úmluvu vyplývá, že tuto lze považovat za přímo aplikovatelnou, neboť ještě žádný soud její přímou aplikovatelnost nepopřel.³⁴

2.1 Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

Úmluva je výsledkem práce 14. zasedání Haagské konference mezinárodního práva soukromého (dále jen „Haagská konference“), která vznikla v roce 1893 jako mezinárodní organizace, jež se zabývá rozvojem mezinárodního práva soukromého a procesního. Tehdejší Československá republika se stala členským státem Haagské konference v roce 1968. Tato

³³ MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné: Jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vydání. Brno: Masarykova univerzita: Doplněk, 2008, s. 180.

³⁴ MÁLKOVÁ, Z. *Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí* [online], s. 19–20. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2010. Vedoucí práce: Radovan Dávid [citováno 7. července 2010]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/170153/pravf_m/.

mezinárodní organizace spolupracuje s členskými státy, ale i dalšími přizvanými státy a subjekty jako je např. Interpol, Mezinárodní sociální služba nebo Vysoký komisař OSN pro uprchlíky, a vytváří mezinárodní smlouvy, které mohou ratifikovat státy z celého světa.

Haagská úmluva byla přijata dne 25. října roku 1980, přičemž v platnost vstoupila dne 1. prosince roku 1983 na základě svého článku 43. Za Českou a Slovenskou Federativní Republiku (dále jen „ČSFR“) byla podepsána v Haagu dne 28. prosince 1992. Česká republika se jako nástupnický stát ČSFR považuje za signatáře Úmluvy, a to s účinností od 1. ledna 1993, což oznámila dopisem ministra zahraničních věcí ze dne 28. ledna 1993 depozitáři Úmluvy, kterým je Ministerstvo zahraničních věcí Nizozemského království. Poté, co s Úmluvou vyslovil souhlas Parlament České republiky, ji dne 31. října 1997 prezident republiky ratifikoval s výhradou podle článku 42, že *Česká republika nebude hradit výdaje uvedené v článku 26 odst. 2 Haagské úmluvy*³⁵, *vzniklé účasti právního zástupce nebo poradce nebo jako náklady řízení, kromě nákladů, které je možné hradit podle její vlastní úpravy o poskytování právní pomoci a o poradenství*. Dne 15. prosince 1997 byla ratifikační listina České republiky uložena u depozitáře Úmluvy. V souladu s ustanovením již zmíněného článku 43 odst. 1 Haagské úmluvy je tato pro Českou republiku závazná od 1. března 1998. Úmluva byla publikována ve Sbírce zákonů³⁶ jako Sdělení Ministerstva zahraničních věcí pod č. 34/1998 Sb.

Ačkoli o této Úmluvě není možné hovořit jako o univerzální, je její stranou velký počet států – k 30. červnu 2010 se k jejímu dodržování zavázalo 82 států z celého světa. Mezi prvními státy, které ji ratifikovaly, byla Francie (1982), Kanada, Portugalsko a Švýcarsko (1983); naopak posledně přistoupiвшими jsou Seychely (2008) a Maroko (2010).³⁷

2.1.1 Cíle Úmluvy

Hlavním důvodem, proč dochází k mezinárodním únosům dětí, je, že únosce s dítětem uprchne do jiného státu, nejčastěji do země, odkud sám pochází, kde se snaží získat právo péče o dítě, a tím legalizovat nastalou situaci. Únosce tak získává výhodu v tom, že si sám může zvolit fórum, které bude o případu rozhodovat. Úmluva byla tedy přijata také proto, aby zajistila respektování rozhodnutí o právu péče o dítě jednoho státu v ostatních smluvních státech a tím odstranila možnost dosáhnout ve zvolené zemi vydání pro únosce příznivějšího rozhodnutí.

³⁵ Blíže k tomuto článku viz kapitola 2.1.6.

³⁶ Sbírka mezinárodních smluv vznikla až v roce 2000.

³⁷ Jejich kompletní seznam je dostupný na: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=24.

Haagská úmluva má předcházet únosům dětí, a to tím, že vytvoří rámec pro úzkou spolupráci mezi orgány smluvních států. Tato spolupráce vychází ze dvou základních předpokladů,³⁸ které jsou definovány v článku 1 jako její předmět. Předmětem Úmluvy je za prvé *zajistit bezodkladný návrat dětí protiprávně přemístěných nebo zadržovaných v některém smluvním státě* a za druhé *zajistit, aby práva týkající se péče o dítě a styku s ním podle právního řádu státu byla účinně respektována v ostatních smluvních státech*. Přitom mají smluvní státy povinnost učinit všechna potřebná opatření k zajištění cílů Úmluvy na svých územích. V tomto ohledu musí postupovat co možná nejrychlejším způsobem.³⁹ Podle Haagské úmluvy se tedy postupuje v případě, že dítě bylo přemístěno z jednoho smluvního státu do druhého smluvního státu nebo je v něm zadržováno. Působnost Úmluvy tak není dána tehdy, když dítě bylo přemístěno nebo je zadržováno na území státu, který není její smluvní stranou. V takových zemích pak nezbyvá, než se spoléhat na vnitrostátní právo, neboť v nečlenských státech postup podle Haagské úmluvy není možný. Celá právní úprava je postavena na principu rychlosti, který je vyjádřen ještě v dalších ustanoveních Úmluvy.

Hlavní cíl Úmluvy je však vyjádřen již v její preambuli⁴⁰ a spočívá v urychleném návratu dítěte k osobě fyzické i právnické, typicky k jednomu z rodičů, která v souladu s právním řádem státu, v němž mělo dítě své obvyklé bydliště⁴¹ před přemístěním, skutečně o dítě pečovala, a to v případech, kdy bylo protiprávně odvezeno zpravidla druhým rodičem, tj. i na objednávku, do jiného státu, nebo je tam protiprávně zadržováno. Úmluva má přispět k tomu, aby tam, kde rodiče mají bydliště v různých zemích, byl zabezpečen výkon práva toho rodiče, jemuž dítě nebylo svěřeno do výchovy, na styk s ním.⁴² Preambule Úmluvy, která Úmluvu uvozuje, sice není její součástí, ale je důležitým výkladovým měřítkem.

Úmluva hned ve své preambuli výslovně stanoví dle mého názoru nejdůležitější účel, který smluvní státy sledovaly při jejím vytvoření, a to chránit zájmy dětí. Ty jsou totiž hlavní obětí únosu. Hledisko zájmu dítěte má soudním orgánům zabránit v mechanickém aplikování Haagské úmluvy a v každém jednotlivém případě, kdy se rozhoduje o tom, zda návrat dítěte

³⁸ LUŠTÍKOVÁ, I. *Mezinárodní únosy dětí a právní prostředky k jejich odčinění*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2001. Vedoucí práce: Milana Hrušáková, s. 31.

³⁹ K tomu srov. článek 2 Haagské úmluvy, který zní: „*Smluvní státy učiní všechna potřebná opatření k zajištění cílů Úmluvy na svých územích. S tímto cílem musí postupovat pro ně nejrychlejším možným způsobem.*“

⁴⁰ Preambule Úmluvy zní: „*Smluvní státy této Úmluvy, pevně přesvědčeny, že ve věcech péče o děti mají zájmy dětí prvořadou důležitost, přejíce si chránit děti mezinárodní úpravou před škodlivými účinky jejich protiprávního přemístění nebo zadržování a stanovit postupy k zajištění jejich bezodkladného návratu do státu jejich obvyklého bydliště, jakož i zajistit ochranu práva styku s nimi.*“

⁴¹ Blíže k tomuto pojmu viz následující kapitola.

⁴² PROKOPOVÁ, A. Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1996, č. 2, s. 260.

nařídít, či nenařídít, je třeba zkoumat, zda nejsou dány důvody, které umožňují návrat dítěte odmítnout.⁴³

Úmluva má tedy umožnit rozvoj zejména občanskoprávních soudních řízení. Rozhodně však není vyloučeno, že v souvislosti s protiprávním přemístěním dítěte vyvolá i řízení trestní. Ovšem je nutné poznamenat, že únos dítěte do zahraničí se považuje za rodinnou záležitost,⁴⁴ neboť osoba, která unese nebo zadržuje dítě, je většinou někdo z blízkých, nejčastěji matka nebo otec; proto tento čin nebývá trestně stíhán. Haagská úmluva se týká výlučně občanskoprávních aspektů mezinárodních únosů dětí, což vyplývá i z jejího samotného názvu. Trestněprávním pohledem na únosy dětí se proto tato práce nezabývá.

2.1.2 Základní pojmy

V této kapitole se budu věnovat vymezení základních pojmů týkajících se problematiky mezinárodních únosů dětí ve světle Haagské úmluvy.

Nejdůležitějším pojmem je bezesporu samotný „**mezinárodní únos dítěte**“. Mezinárodním únosem dítěte rozumíme protiprávní přemístění nebo zadržení dítěte mimo stát jeho obvyklého bydliště a porušení práva péče o dítě. Důraz je kladen právě na onu protiprávnost či neoprávněnost, která je dle článku 3 Úmluvy spatřována *v porušení práva péče o dítě, které má osoba, instituce nebo kterýkoliv jiný orgán buď společně, nebo samostatně, podle právního řádu státu, v němž dítě mělo své obvyklé bydliště bezprostředně před přemístěním nebo zadržením, přičemž v době jeho přemístění nebo zadržení bylo toto právo skutečně vykonáváno, společně nebo samostatně, nebo by bylo takto vykonáváno, kdyby bylo nedošlo k přemístění či zadržení*. Kodriková⁴⁵ uvádí: „Zjednodušeně můžeme za mezinárodní únos dítěte považovat jeho přemístění do zahraničí, se kterým nesouhlasí oba rodiče.“ Tak je definována situace, kdy se jedná o únos dítěte pouze mezi jeho rodiči. Ovšem podle výslovného znění článku 3 Haagské úmluvy, podaného výše, jasně vyplývá, že poškozenou stranou může být i další osoba od rodiče odlišná, jako např. poručník, pěstoun, osvojitel, dokonce i osoby, které mají dítě svěřené do předpěstounské nebo předadopční péče; může jí být dále kojenecký ústav, dětský domov či zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, přičemž k porušení práva došlo podle právního řádu, v němž mělo dítě v době přemístění své obvyklé bydliště. Rozhodná tedy není otázka státního občanství dítěte, jeho

⁴³ Viz článek 13, který je podrobněji rozebrán v kapitole 2.1.4.

⁴⁴ PROKOPOVÁ, A. Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1996, č. 2, s. 260.

⁴⁵ KODRIKOVÁ, Z. Únosy do ciziny – chrání stát dostatečně české děti? *Právo a rodina*, 2007, č. 4, s. 8.

rodičů nebo jiných osob, ale rozhodující je kritérium obvyklého bydliště, tj. kde dítě pobývalo před přemístěním nebo zadržením po určitou dobu.

Dalším důležitým údajem je, že v době přemístění nebo zadržení bylo právo péče o dítě skutečně vykonáváno. Jestliže se tedy návratu bude domáhat ten z rodičů, který se o dítě před přemístěním nezajímal, s dítětem se nestýkal a neplnil vyživovací povinnost, stěží soud jeho návrhu na návrat dítěte podle Úmluvy vyhoví.⁴⁶

Haagská úmluva ve svém článku třetím⁴⁷ rovněž upravuje čtyři různé tituly pro vynucení návratu dítěte. Může se jednat o vynucení návratu vyplývajícího ze zákona, ze soudního nebo správního rozhodnutí, tedy i rozhodnutí o předpěstounské a předadopční péči, ale i právo vyplývající z dohody, přičemž dohoda nemusí být nikým schválena; postačí, když se mezi sebou rodiče dohodnou.⁴⁸ Právo péče o dítě může vyplývat z práva psaného i obyčejového, vnitrostátního i mezinárodního soukromého.⁴⁹

Stěžejním pojmem je též „**obvyklé bydliště dítěte**“. Úmluva tento termín na mnoha místech používá, sama jej však nedefinuje. Výklad je tak ponechán na rozhodovací praxi soudů. Existuje k němu poměrně bohatá judikatura, která je zpřístupněna v databázi judikatury INCADAT (*The International Child Abduction Database*) (viz kapitolu 2.2). Za obvyklé bydliště dítěte⁵⁰ se považuje centrum života dítěte, místo, ke kterému má dítě vztah domova, tzn. má zde kamarády, navštěvuje školu, zájmové kroužky, chodí k lékaři apod. Jeho přítomnost zde není pouze přechodného, dočasného charakteru.

Haagská úmluva se použije pouze tehdy, pokud **dítě**, které je obětí mezinárodního únosu, **je mladší šestnácti let**. I když v případě dětí starších 16 let došlo k porušení práva péče o dítě, podle Úmluvy se nepostupuje, neboť se má za to, že děti starší 16 let jsou již schopné formulovat svoje názory a tak vyjádřit své přání, kde a s kým chtějí pobývat.⁵¹ Některé státy dokonce všechny postupy přeruší, jakmile dítě dosáhne věku 16 let. Ovšem v jiných zemích do popředí vystupuje zájem dítěte, a proto jejich orgány nadále využívají mechanismu Úmluvy, postupují však již podle vlastního právního řádu.

⁴⁶ NOVOTNÁ, V. Jak správně aplikovat Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí? *Právo a rodina*, 2007, č. 9, s. 3.

⁴⁷ Článek 3 odst. 2 Úmluvy: „Právo péče o dítě uvedené v písmenu a) může vyplývat zejména ze zákonů nebo ze soudního nebo správního rozhodnutí nebo z dohody platné podle právního řádu daného státu.“

⁴⁸ NOVOTNÁ, V. Jak správně aplikovat Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí? *Právo a rodina*, 2007, č. 9, s. 3.

⁴⁹ LUŠTÍKOVÁ, I. *Mezinárodní únosy dětí a právní prostředky k jejich odčinění*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2001. Vedoucí práce: Milana Hrušáková, s. 34.

⁵⁰ Blíže k pojmu „obvyklé bydliště dítěte“ srov. kapitolu 3.1.2, konkrétně rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 2. dubna 2009 ve věci A, sp. zn. C-523/07.

⁵¹ NOVOTNÁ, V. Jak správně aplikovat Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí? *Právo a rodina*, 2007, č. 9, s. 3.

Haagská úmluva pro své účely definuje též pojmy „**právo péče o dítě**“ a „**právo styku s dítětem**“, které jsou upraveny v ustanovení článku 5, a to vždy ve spojení s článkem 3. *Právo péče o dítě zahrnuje práva vztahující se k péči o osobu dítěte a zejména právo určit místo pobytu dítěte. Právo styku s dítětem zahrnuje právo odvést dítě na omezenou dobu do jiného místa, než je obvyklé bydliště dítěte.*

2.1.3 Ústřední orgány

Za účelem usnadnění spolupráce mezi členskými státy Úmluvy je každý z nich povinen již v době jejího přijetí a ratifikace určit ústřední orgán, který bude odpovědný za plnění úkolů Úmluvou uložených (článek 6 odst. 1). V případě federálních států, států s více než jedním právním systémem nebo států s autonomními územními celky je možné vytvořit více ústředních orgánů pro každý jednotlivý samosprávný úsek. Vždy je však nutné označit jeden z těchto dílčích ústředních orgánů jako centrální či vytvořit další na vyšší hierarchické úrovni jako kontaktní bod pro vnější komunikaci zprostředkovávající spolupráci ústřednímu orgánu na úrovni regionální (článek 6 odst. 2).⁵²

Haagská úmluva sice stanoví povinnost zřídit ústřední orgány k jejímu provádění, s ohledem na rozdíly v právních rádech jednotlivých států je však záležitostí každého státu ustanovit ústřední orgán, určit jeho strukturu a způsobilost jednat. V České republice se uvažovalo o dvou variantách: tou první bylo Ministerstvo spravedlnosti jako ústřední orgán a tou druhou Ústředí pro mezinárodněprávní ochranu mládeže v Brně (předchůdce Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí). Nakonec byla vybrána druhá varianta, neboť Ústředí (Úřad) již jednu funkci ústředního orgánu vykonává a plní další úkoly na poli mezinárodního práva týkající se dětí. Stejně tak je smluvním státům ponecháno na vůli, zda založí zcela nový státní orgán, který bude plnit výlučně cíle Úmluvy, nebo již existujícímu orgánu připojí další práva a povinnosti tak, jako tomu bylo právě v České republice.

Roli ústředního orgánu pro plnění závazků vyplývajících z Haagské úmluvy v podmínkách České republiky vykonává **Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí**, který má sídlo v Brně (dále jen „Úřad“)⁵³. Úřad byl zřízen ustanovením § 3 zákona o sociálněprávní ochraně dětí, jenž jej charakterizuje jako správní úřad s celostátní působností podřízený Ministerstvu práce a sociálních věcí, který je ustanoven jako orgán sociálněprávní ochrany dětí. V jeho čele stojí ředitel jmenovaný a odvolávaný ministrem práce a sociálních věcí. Tato

⁵² JANOČKOVÁ, M. Postavení ústředního orgánu dle Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. *Právní fórum*, 2009, č. 8, s. 336.

⁵³ Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, Šilingrovo náměstí 3/4, 602 00 Brno. Dostupné z: <http://www.umpod.cz/kontakt>.

instituce nevznikla nově, ale navázala na činnost Ústředí pro mezinárodněprávní ochranu mládeže, jehož historie sahá až do doby první republiky.⁵⁴ Ve skutečnosti došlo účinností zákona o sociálně-právní ochraně dětí od 1. dubna 2000 pouze ke změně názvu a rozšíření oblasti působnosti činnosti Úřadu jako ústředního orgánu. Předmětem činnosti Úřadu je zejména pomoc při vymáhání výživného, zjišťování práva styku, zprostředkovávání mezinárodních osvojení a poskytování pomoci v případech mezinárodních únosů dětí. Úřad též vystupuje jako opatrovník v soudních řízeních ve věcech nezletilých s mezinárodním prvkem, spolupracuje s orgány cizích států, zprostředkovává zaslání dokladů a listin do ciziny a přijímá písemnosti z ciziny atd., čímž zajišťuje sociálně-právní ochranu dětí ve vztahu k cizině.⁵⁵

V otázce mezinárodních únosů dětí je nejdůležitějším úkolem Úřadu, vyplývajícím z ustanovení Úmluvy, vzájemná spolupráce, komunikace a pomoc s dalšími ústředními orgány, ale také s příslušnými orgány na vnitrostátní úrovni, za účelem zajištění bezodkladného návratu protiprávně přemístěného či zadržného dítěte do místa jeho obvyklého bydliště. Osoby žádající návrat dítěte se mohou rozhodnout, zda podají svůj návrh na navrácení přímo k soudnímu (či správnímu) orgánu, nebo se nejprve obrátí na Úřad. Jako nejlepší řešení se zdá být to, aby tyto osoby kontaktovaly ústřední orgán ve své domovské zemi, odkud se jim dostane pomoci s podáním návrhů a žalob, s dodáním všech nutných podkladů pro úspěšné a rychlé řízení o návrat a s dalšími opatřeními k ochraně jejich zájmů a zájmů dítěte.⁵⁶

Další činností, která sice není upravena přímo v Haagské úmluvě, ale kterou by měl ústřední orgán zastávat, je činnost preventivní (a osvětová).⁵⁷ Účelem Úmluvy tedy není pouze snaha o nápravu nastalého protiprávního stavu, ale především snaha mu zabránit. Úřad by se měl jako specializovaný orgán zapojit do legislativního procesu na vnitrostátní úrovni, a to alespoň prostřednictvím konzultací se zákonodárci.⁵⁸ Ústřední orgány dále poskytují právní pomoc a poradu v případech mezinárodních únosů dětí. Toto poradenství je

⁵⁴ JANOČKOVÁ, M., SEDLÁK, P. *Mezinárodní únosy dětí* [online]. In Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings. Brno: Masarykova univerzita, 2009 [citováno 13. července 2010]. Dostupné na: http://www.law.muni.cz/edicni/dny_prava_2009/files/prispevky/sblizovani/Janockova_Michaela__1222_.pdf.

⁵⁵ Tuto činnost Úřadu upravuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí v §§ 35–36.

⁵⁶ JANOČKOVÁ, M. Postavení ústředního orgánu dle Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. *Právní fórum*, 2009, č. 8, s. 336.

⁵⁷ MÁLKOVÁ, Z. *Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí* [online], s. 59. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2010. Vedoucí práce: Radovan Dávid [citováno 13. července 2010]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/170153/pravf_m/.

⁵⁸ JANOČKOVÁ, M. Postavení ústředního orgánu dle Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. *Právní fórum*, 2009, č. 8, s. 338.

poskytováno bezplatně, veškeré náklady spojené se svou činností nesou ústřední orgány samy. Úřad též může vystupovat jako mediátor. Úmluva ve svém textu všeobecně preferuje smírné řešení sporů v záležitostech mezinárodních únosů dětí,⁵⁹ ústřední orgány se proto mají snažit o zajištění dobrovolného návratu dítěte a zabránit tak soudnímu řízení. Pokud se touto cestou nepodaří spor vyřešit, je Úřad povinen zahájit, nebo alespoň usnadnit zahájení řízení o návrat dítěte.⁶⁰

Konkrétní úkoly ústředním orgánům stanoví Haagská úmluva v článku 7, je možné je však výkladem nalézt i v jiných ustanoveních. Úřad má tak povinnost nejprve zjistit aktuální místo pobytu dítěte. Pokud získá informaci, že se dítě nenachází na území jeho jurisdikce, je povinen co nejrychleji předat veškeré podklady ústřednímu orgánu toho státu, o němž má za to, že by tam dítě mělo skutečně pobývat.⁶¹ Ústřední orgány mají dále za úkol uchránit dítě a poškozenou stranu před další újmou tím, že zajistí (popř. samy učiní) přijetí potřebných předběžných opatření. V tomto smyslu Úřad často spolupracuje s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí a neziskovými organizacemi, které se specializují na pomoc dětem v krizových situacích apod. Mezi další povinnosti ústředních orgánů patří např. poskytování obecných informací o právním řádu smluvních států týkajících se provádění Úmluvy, vzájemné informování o provádění Haagské úmluvy na jejich území, rozšiřování povědomí veřejnosti o právní úpravě mezinárodních únosů dětí atd.

2.1.4 Řízení o navrácení dítěte

Vlastnímu návratu dítěte je věnována celá kapitola III Úmluvy. Je ovšem nutné upozornit, že Haagská úmluva upravuje dva druhy řízení, a to řízení o navrácení dítěte (články 8–20) a řízení o úpravě nebo zajištění účinného vykonávání práva styku s dítětem (článek 21). Tato kapitola diplomové práce koresponduje s kapitolou III Úmluvy, proto je zaměřena na problematiku návratu dítěte, řízení o něm, důvodům jeho odmítnutí a dalším aspektům navrácení dítěte. Následující kapitola se pak zabývá úpravou práva styku s dítětem.

Dojde-li k protiprávnímu přemístění dítěte, může rodič, osoba, instituce nebo jiný orgán, jehož práva byla přemístěním porušena, žádat, aby ústřední orgán domovského státu dítěte nebo kteréhokoliv jiného smluvního státu poskytl pomoc při zajištění jeho návratu

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ MÁLKOVÁ, Z. *Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí* [online], s. 59. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2010. Vedoucí práce: Radovan Dávid [citováno 15. července 2010]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/170153/pravf_m/.

⁶¹ JANOČKOVÁ, M. Postavení ústředního orgánu dle Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. *Právní fórum*, 2009, č. 8, s. 337.

(článek 8 odst. 1). Novotná⁶² k tomu dodává: „Podle článku 29 Úmluvy může žádat přímo i soud“ či správní orgán. Je tedy na rozhodnutí rodiče, instituce nebo jiného orgánu, kam se s žádostí o návrat dítěte obrátí.

Náležitosti návrhu stanoví článek 8 odst. 2. Jsou jimi údaje o totožnosti navrhovatele, dítěte a osoby, o níž se tvrdí, že dítě přemístila nebo zadržela, datum narození dítěte, které musí být uvedeno pouze tehdy, je-li známo, důvody, o které žadatel opírá svůj návrh na vrácení dítěte a všechny dostupné údaje o pobytu dítěte a totožnosti osoby, u níž dítě pravděpodobně je. Fakultativně je možné k návrhu připojit nebo doplnit ověřený opis jakéhokoliv rozhodnutí nebo dohody vztahující se k věci, potvrzení nebo místopřísežné prohlášení vystavené ústředním orgánem nebo jiným příslušným orgánem státu obvyklého bydliště dítěte nebo osobou k tomu způsobilou týkající se právních předpisů tohoto státu, příp. jakýkoliv jiný dokument vztahující se k věci.

Ústřední orgán, který žádost obdrží, ji posoudí. Pokud má důvod se domnívat, že dítě je na území jiného smluvního státu, je povinen přímo a bezodkladně předat návrh ústřednímu orgánu toho státu, v němž se dítě skutečně nachází. O tom informuje dožadující ústřední orgán a případně navrhovatele (článek 9). Tento ústřední orgán má pak za úkol zajistit, aby byla učiněna všechna potřebná opatření směřující k dobrovolnému navrácení dítěte (článek 10). Proto nejprve písemně vyzve únosce k návratu s dítětem do státu jeho obvyklého bydliště, příp. též oznámí soudu či dalším orgánům státu, kde se dítě nachází, že se jedná o dítě neoprávněně přemístěné ve smyslu článku 3 Haagské úmluvy,⁶³ neboť tyto nejsou oprávněny rozhodovat o právu péče o dítě.⁶⁴ Jestliže selže smírné řešení, ústřední orgán zahájí řízení o navrácení dítěte na návrh oprávněné osoby před soudními nebo správními orgány státu, kde dítě v současné době pobývá, a to podle právního řádu daného státu. Ústřední orgán však není účastníkem tohoto řízení, nicméně z Úmluvy nepřímou vyplývá potřeba úzké spolupráce rozhodujícího orgánu s ústředním orgánem, neboť tento orgán má za povinnost zprostředkovávat informace o průběhu řízení dotčenému ústřednímu orgánu v zahraničí (viz článek 7). V případě, že je nařízen návrat dítěte, vrací se dítě přímo žadateli, aniž by byl brán ohled na předchozí obvyklé bydliště dítěte. Význam to má ten, že navrhovatel se může

⁶² NOVOTNÁ, V. Jak správně aplikovat Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí? *Právo a rodina*, 2007, č. 9, s. 5.

⁶³ VONDRÁČKOVÁ, P., KLOUB, J. *Mezinárodní únosy dětí, I. díl*. [citováno 15. července 2010]. Dostupné z: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=45>.

⁶⁴ Blíže k tomu srov. článek 16, kterým se zabývám dále.

od okamžiku přemístění dítěte do rozhodnutí o jeho návratu přestěhovat a pak by v zemi jeho obvyklého bydliště nebyl nikdo, komu by dítě mělo být vráceno.⁶⁵

V celém řízení o návrat dítěte je kladen velký důraz na jeho rychlost. Článek 11 Úmluvy stanoví lhůtu šesti týdnů od zahájení řízení pro vydání rozhodnutí. Pokud příslušný soudní nebo správní orgán nerozhodne ve stanovené lhůtě, může návrhové nebo ústřední orgán dožádaného státu žádat vysvětlení průtahů v řízení. Rozhodnout v co nejkratší době o návratu dítěte nebývá vždy snadné, neboť rozhodující orgán musí posoudit všechny aspekty konkrétního případu a často provádí poměrně složité dokazování. Pokud tedy mají být důkladně prošetřeny všechny rozhodné okolnosti, může nastat situace, že než soud rozhodne o případném návratu dítěte do místa jeho obvyklého bydliště, dítě se s novým prostředím zcela sžije. Pak bývá rodičem-únoscem často namítáno, že se dítě dobře adaptovalo v novém prostředí, našlo si zde kamarády, začalo navštěvovat školu atd.⁶⁶ a případný návrat do původního bydliště, ačkoli by byl v souladu s právem, by vlastně byl návratem do cizího prostředí, a tudíž traumatizujícím zážitkem. Zvláště pokud se jedná o mladší děti, které po určité době ztrácí schopnost dorozumět se jazykem poškozeného rodiče. Navíc považují za důležité upozornit, že použitelnost Haagské úmluvy je omezena 16. rokem dítěte (viz kapitola 2.1.2).

Podle článku 12 Úmluvy musí příslušný orgán rozhodnout vždy o návratu dítěte, jestliže jsou splněny tyto podmínky: přemístění či zadržení dítěte je protiprávní v souladu s článkem 3 a od tohoto přemístění či zadržení do zahájení řízení o navrácení dítěte neuplynul jeden rok. Z této „generální klauzule“ však existuje několik výjimek,⁶⁷ které jsou taxativně stanoveny v člancích 12, 13 a 20 jako **důvody pro zamítnutí žádosti o návrat dítěte**. Navrácení dítěte tak nemusí být nařízeno, prokáže-li se, že se dítě s novým prostředím sžilo (viz výše). Důkazní břemeno je na rodiči, který dítě přemístil nebo jej zadržuje. Jinak rozhodující orgán nařídí návrat dítěte, i když řízení začalo až po uplynutí zmíněné jednorozhodní lhůty.

Rozhodující orgán dožádaného státu není dále povinen nařídít návrat dítěte, pokud osoba či instituce, která s navrácením dítěte nesouhlasí, prokáže, že návrhové ve skutečnosti nevykonával právo péče o dítě nebo souhlasil či se později smířil s jeho přemístěním nebo zadržením (článek 13 odst. 1 písm. a). Domáhá-li se proto návratu dítěte

⁶⁵ LUŠTÍKOVÁ, I. *Mezinárodní únosy dětí a právní prostředky k jejich odčinění*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2001. Vedoucí práce: Milana Hrušáková, s. 38.

⁶⁶ VONDRÁČKOVÁ, P., KLOUB, J. *Mezinárodní únosy dětí, I. díl*. [citováno 15. července 2010]. Dostupné z: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=45>.

⁶⁷ HRUBÁ, M. *Mezinárodní únosy dětí* [citováno 22. července 2010]. Dostupné na: http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/civil/hruba_michaela.pdf.

osoba (či instituce), která se o dítě před jeho únosem fakticky nestarala, nezajímala se o ně, nepodílela na jeho výchově atd., nezbyvá nic jiného než předpokládat, že v takovém případě soud návrhu stěží vyhoví. Na druhou stranu není možné považovat za souhlas s přemístěním dítěte jedním rodičem, pokud druhý rodič souhlasil jen s krátkodobou cestou dítěte do zahraničí.

Dalším důvodem pro rozhodnutí soudu o zamítnutí žádosti o návrat dítěte do místa jeho obvyklého bydliště je existence vážného nebezpečí, že návrat by dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace (článek 13 odst. 1 písm. b). Podle názoru Novotné⁶⁸ toto ustanovení Haagské úmluvy není možné vykládat jen tak, že v zemi, kam se má dítě vrátit, probíhá občanská válka, dochází k teroristickým útokům, panuje epidemie apod., ale psychické újmě může být dítě vystaveno i tím, že by mělo být odlučeno od osoby, která jej přemístila a k níž má silný citový vztah.⁶⁹

Soudní či správní orgány nemají povinnost nařídit bezodkladný návrat dítěte také tehdy, když dítě nesouhlasí s návratem a zároveň dosáhlo věku a stupně vyspělosti, v němž je vhodné přihlížet k jeho stanoviskům (článek 13 odst. 2). Nesouhlas dítěte s návratem může být třeba i jediným důvodem pro zamítnutí návrhu, který bude nutné posuzovat v každém případě individuálně.

Jako důležitý aspekt při hodnocení skutečností uvedených v článku 13 se jeví povinnost rozhodujícího orgánu přihlídnout k informacím týkajícím se sociálního postavení dítěte, které poskytují ústřední orgány nebo jiné příslušné orgány státu obvyklého bydliště dítěte (článek 13 odst. 3).

Konečně pak návrat dítěte může být odmítnut, pokud by jej nedovolovaly základní zásady dožádaného státu o ochraně lidských práv a základních svobod (srov. článek 20 Úmluvy). Jedná se o tzv. výhradu veřejného pořádku, která při hlasování o textu Úmluvy prošla o jeden hlas.⁷⁰

Naopak důvodem k odmítnutí navrácení dítěte není skutečnost, že v dožádaném státě bylo vydáno rozhodnutí, které se týká péče o dítě nebo v něm splňuje podmínky pro uznání. Soudní či správní orgány dožádaného státu však mohou přihlídnout k důvodům takového rozhodnutí (článek 17). To by mělo odradit potenciální únosce od toho, aby usilovali o vydání

⁶⁸ NOVOTNÁ, V. Jak správně aplikovat Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí? *Právo a rodina*, 2007, č. 9, s. 6.

⁶⁹ Odlišně se v tomto případě vyjádřil Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 5. března 2008, sp. zn. 30 Cdo 5473/2007 (viz dále).

⁷⁰ LUŠTÍKOVÁ, I. *Mezinárodní únosy dětí a právní prostředky k jejich odčinění*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2001. Vedoucí práce: Milana Hrušáková, s. 41.

pro ně příznivějších rozhodnutí v zemi, kam se s dítětem uchýlili.⁷¹ Navíc ustanovení kapitoly III Haagské úmluvy o návratu dítěte neomezují pravomoc příslušných rozhodujících orgánů nařídít návrat dítěte kdykoliv (článek 18).

Při řízení o návrat dítěte je tedy nutné nejprve zjistit, zda dítě bylo přemístěno protiprávně ze země obvyklého bydliště a následně zda existuje a zároveň je prokázána nějaká překážka jeho navrácení.⁷² Málková⁷³ ve své práci uvádí: „Ustanovení článku 13 Haagské úmluvy musí být v každém případě interpretováno restriktivně, výjimky lze tedy aplikovat pouze v rozsahu, v jakém jsou Haagskou úmluvou formulovány.“ Toto konstatování dle mého názoru ovšem neplatí beze zbytku. Pak totiž dochází k situacím, že soudy výše uvedené články aplikují pouze v extrémních případech, např. kdy navrhovatel dítě týral či pohlavně zneužíval, což rozhodně neodpovídá primárnímu cíli Úmluvy, kterým je již několikrát zmiňovaný zájem dítěte.

Všechny tyto důvody pro odmítnutí návratu dítěte do státu obvyklého bydliště se již vyskytly v judikatuře soudů vnitrostátních i zahraničních. Nejvíce problematickým důvodem, který vyvolává potíže při aplikaci v praxi, je důvod uvedený v článku 13 Úmluvy. Proto považuji za vhodné zmínit několik **důležitých rozhodnutí** vztahujících se k tomuto ustanovení:

Za velmi významný je považován nálezn Ústavního soudu ze dne 7. prosince 2000, sp. zn. III. ÚS 440/2000⁷⁴, který se váže k případu Karolíny Daoudové⁷⁵. V něm je uvedeno: „*Jestliže je dětem obecně zaručena ochrana nejen zákonná (§ 32 a násl. zák. č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů), ale nadto také ochrana ústavní (čl. 32 odst. 1 al. 2 Listiny základních práv a svobod), je nutno tyto zákonné a ústavní garance při jejich aplikaci v konkrétní věci podložit co nejpečlivěji zjištěným skutkovým stavem a stejně pečlivě z něj odvozeným právním posouzením; z hlediska aplikace Úmluvy (jejího čl. 13) to znamená, že jak eliminující důvody návratu dítěte do místa bydliště otce (čl. 3 Úmluvy) musí být zjištěny a objasněny natolik dostatečně, aby hrozba vážného nebezpečí fyzické nebo duševní újmy, příp. nesnesitelná situace z přikázaného návratu, byly s co nejvyšší mírou pravděpodobnosti*

⁷¹ LUŠTÍKOVÁ, I. *Mezinárodní únosy dětí a právní prostředky k jejich odčinění*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2001. Vedoucí práce: Milana Hrušáková, s. 41.

⁷² HRUBÁ, M. *Mezinárodní únosy dětí* [citováno 22. července 2010]. Dostupné na: http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/civil/hruba_michaela.pdf.

⁷³ MÁLKOVÁ, Z. *Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí* [online], s. 34. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2010. Vedoucí práce: Radovan Dávid [citováno 22. července 2010]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/170153/pravf_m/.

⁷⁴ DOSTÁLOVÁ, S. Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí – rozhodnutí Ústavního soudu ČR. *Právo a rodina*, 2008, č. 7, s. 7.

⁷⁵ V tomto případě Ústavní soud na základě skutkových zjištění poukázal na dopisy otce, z nichž podle jeho názoru plyne, že se otec s pobytem dcery u matky v České republice nakonec smířil.

vyloučeny a obdobně, aby co nejúplněji byly ozřejměny také všechny okolnosti, z nichž by bylo lze usoudit na skutečný postoj otce nezletilé k jejímu současnému pobytu v České republice.“ Na tento nálezn navazuje rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. listopadu 2006, sp. zn. 30 Cdo 1931/2006 (v dalším srov. též kapitolu 4.1.1), v němž zdůraznil povinnost soudů, vyjádřenou v poslední větě článku 13, podle které musí soudní nebo správní orgán přihlédnout k informacím týkajícím se sociálního postavení dítěte, poskytnutým ústředním orgánem nebo jiným příslušným orgánem státu obvyklého bydliště dítěte.

Dalším důležitým rozhodnutím je rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 34/2003⁷⁶ ze dne 29. ledna 2004, kde je konstatováno, že: „(...) předpoklady obsažené v ustanovení čl. 13 písm. b) Úmluvy jsou vztaheny k výlučnému zájmu dítěte objektivně je vyvarovat fyzické nebo duševní újme nebo jinak nesnesitelné situaci“.

Krajský soud v Praze ve svém rozsudku ze dne 25. října 2005, sp. zn. 30 Co 363/2005-257⁷⁷ vyložil článek 13 Haagské úmluvy extenzivně, když odloučení od rodiče-únosce (v tomto případě matky), na něhož má silnou citovou vazbu, chápe jako možnost vystavení dítěte duševní ujme.⁷⁸ Poněkud odlišně se v tomto směru vyjádřil Nejvyšší soud, který v rozhodnutí ze dne 5. března 2008, sp. zn. 30 Cdo 5473/2007⁷⁹ uvedl: „(...) nelze při úvaze o tom, zda jsou splněny podmínky tohoto článku Úmluvy (tj. článku 13, pozn. Š. B.) argumentovat tím (tedy vzniklou duševní újmou, pozn. Š. B.), že odmítá-li matka návrat do I. a jsou-li děti na ni citově vázány, byly by navrácením do místa jejich obvyklého bydliště znovu vytrženy z prostředí, v němž se adaptovaly a v němž prospívají a jsou spokojené“. Podobný závěr vyplývá i z rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 474/2007 ze dne 20. června 2007.

Při zjišťování, zda přemístění či zadržení dítěte bylo protiprávní, soudní nebo správní orgány dožádaného státu mohou podle článku 14 Haagské úmluvy přihlédnout k právu a soudním nebo správním rozhodnutím formálně uznávaným (nebo i neuznávaným) ve státě obvyklého bydliště dítěte, aniž by musely zahajovat zvláštní řízení ohledně dokazování tohoto

⁷⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. ledna 2004, sp. zn. 30 Cdo 34/2003 [citováno 31. srpna 2010]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=16388&searchstr=30+cdo+34%2F2003>

⁷⁷ Z rozsudku vyplývá tato právní věta: „Soud není povinen podle čl. 13 písm. b) Úmluvy naříditi navrácení nezletilého dítěte batolecího věku, došlo-li by tím k jeho vystavení duševní újme v důsledku odloučení od matky, hrozbě vzniku celkového opoždění psychomotorického vývoje, ztrátě dříve naučených dovedností a návyků, poruchám řečového vývoje, zhoršení tělesného stavu i zvýšení nemocnosti nezletilého“.

⁷⁸ VONDRÁČKOVÁ, P., KLOUB, J. *Mezinárodní únosy dětí, IV. díl.* [citováno 31. srpna 2010]. Dostupné z: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=128>.

⁷⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 5. března 2008, sp. zn. 30 Cdo 5473/2007 [citováno 31. srpna 2010]. Dostupné na: <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=40707&searchstr=5473%2F2007>.

cizího práva nebo o uznání dotčených rozhodnutí. To by mělo vést k urychlení a zjednodušení řízení o návrat dítěte.⁸⁰

Dalším významným ustanovením je článek 15. Ten umožňuje rozhodujícím orgánům v případě pochybností, zda přemístění či zadržení dítěte bylo protiprávní podle článku 3 Úmluvy, požadovat po navrhovateli, aby získal od orgánu státu obvyklého bydliště dítěte rozhodnutí, příp. jiné zjištění, že ono přemístění nebo zadržení bylo skutečně protiprávní. S jeho získáním pomohou žadateli ústřední orgány smluvních států. Takový důkaz je navíc možné po navrhovateli žádat jen tehdy, když jej lze v zemi obvyklého bydliště dítěte opatřit.

Velmi důležitým článkem je také ustanovení článku 16 Haagské úmluvy, který představuje překážku pro pokračování v řízení ve věci práva péče o dítě. Po obdržení oznámení o protiprávním přemístění či zadržení dítěte nebo žádosti o návrat dítěte musí orgány smluvního státu, na jehož území bylo dítě přemístěno, řízení ve věci samé, pokud bylo zahájeno, přerušit a vyčkat rozhodnutí soudu o nenavrácení dítěte, nebo nebude-li v přiměřené lhůtě (viz článek 12 Úmluvy) po obdržení oznámení podán návrh na návrat dítěte. Z takto formulovaného ustanovení sice nikoliv výslovně, přesto ale dostatečně jasně vyplývá, že příslušné orgány státu, kam bylo dítě přemístěno, mohou rozhodovat o úpravě výchovy a výživy dítěte, a to za podmínky, že návrat dítěte nebyl nařízen nebo v přiměřené lhůtě nebyl podán návrh na návrat dítěte do země jeho obvyklého bydliště.⁸¹ Novotná⁸² uvádí: „Řízení o návratu dítěte je řízení samostatné a má přednost před rozhodnutím ve věci.“ Sedlák⁸³ k tomu dodává, že „řízení o návrat dle Haagské úmluvy je možno definovat jako předběžnou otázku *sui generis*“, což dovozuje z následků návrhu na navrácení dítěte dle citovaného článku 16. Řízení o navrácení dítěte tak ani není možné ztotožňovat s řízením o meritu věci – o péči o dítě, neboť jeho výsledkem není rozhodnout o věci samé, jak uvádí článek 19 Úmluvy⁸⁴, ale řeší pouze případy přemístění dítěte a s tím související důsledky.⁸⁵ Z článku 19 nepřímou plyne ještě další důležitý aspekt, a to tento: rozhodl-li dříve soud v místě

⁸⁰ LUŠTÍKOVÁ, I. *Mezinárodní únosy dětí a právní prostředky k jejich odčinění*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2001. Vedoucí práce: Milana Hrušáková, s. 40.

⁸¹ SEDLÁK, P. Důsledky rozhodnutí v řízení o navrácení dítěte pro stanovení příslušnosti soudu k rozhodnutí o výchově. *Právo a rodina*, 2009, č. 1, s. 14.

⁸² NOVOTNÁ, V. Jak správně aplikovat Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí? *Právo a rodina*, 2007, č. 9, s. 7.

⁸³ SEDLÁK, P. Důsledky rozhodnutí v řízení o navrácení dítěte pro stanovení příslušnosti soudu k rozhodnutí o výchově. *Právo a rodina*, 2009, č. 1, s. 14.

⁸⁴ Článek 19 Úmluvy zní: „Rozhodnutí o návratu dítěte, vydané podle této úmluvy, se nedotýká věcné úpravy práva péče o dítě.“

⁸⁵ HRUBÁ, M. *Mezinárodní únosy dětí* [citováno 27. července 2010]. Dostupné na: http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/civil/hruba_michaela.pdf.

obvyklého bydliště dítěte o jeho výchově a výživě, pak je tímto rozhodnutím příslušný orgán rozhodující o návratu dítěte vázán. Toto je ostatně také výslovně stanoveno v článku 1 písm. b) jako jeden z cílů Haagské úmluvy (viz kapitola 2.1.1).

V řízení o navrácení dítěte do státu původního obvyklého pobytu podle Úmluvy přicházejí v úvahu tři varianty, jak může soud meritorně rozhodnout:

1. V případě, kdy soud dospěje k závěru, že dítě bylo přemístěno (či zadrženo) legálně, návrh na návrat dítěte zamítne jako nedůvodný a navrácení se tak nenařizuje.
2. Pokud soud shledá, že přemístění dítěte bylo protiprávní, nařídí jeho bezodkladný návrat.
3. Soud, i když nazná, že přemístění dítěte bylo neoprávněné, s ohledem na určité okolnosti případu, jež musí být náležitě zdůvodněny, navrácení dítěte nenařídí.

Teprve po právní moci rozhodnutí ve věci navrácení či nenavrácení dítěte do státu jeho obvyklého bydliště je možné rozhodnout ve věci samé – o právu péče o dítě.

2.1.5 Právo styku s dítětem

Zatímco řízení o navrácení dítěte se věnuje kapitola III Úmluvy v člancích 8–20, právo styku s dítětem upravuje kapitola IV v jediném článku 21.

Návrh na úpravu nebo zajištění účinného vykonávání práva styku s dítětem se podává ústředním orgánům smluvních států, a to stejným způsobem jako návrh na nařízení návratu dítěte (článek 21 odst. 1). Žádost o zabezpečení styku s dítětem bude proto obsahovat podobné údaje jako žádost podle článku 8. Navrhovatel však bude muset navíc uvést konkrétní návrh, jakým způsobem by mělo být jeho právo realizováno.⁸⁶ I přesto, že uplatňování tohoto práva je ovládáno stejnými principy jako návrat dítěte a postupuje se obdobným způsobem, soud o žádosti na úpravu práva styku s dítětem bude rozhodovat podle svého právního řádu (nebo práva určeného na základě kolizních norem), protože Haagská úmluva toto řízení neupravuje tak, jak je tomu právě v případě řízení dle III. kapitoly.

Povinnosti podle článku 21 odst. 2 nejsou ukládány ani soudním ani správním orgánům, ale pouze ústředním orgánům smluvních států. Ty mají za úkol spolupracovat k zajištění klidného vykonávání práva styku s dítětem a ke splnění jakýchkoli podmínek, které mohou být stanoveny pro výkon tohoto práva. Dále mají činit vše, co povede k odstranění

⁸⁶ LUŠTÍKOVÁ, I. *Mezinárodní únosy dětí a právní prostředky k jejich odčinění*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2001. Vedoucí práce: Milana Hrušáková, s. 42.

překážek výkonu práva styku s dítětem. Rovněž mohou buď přímo samy, nebo prostřednictvím prostředníka zahájit nebo pomáhat při zahájení řízení o úpravě nebo ochraně tohoto práva (článek 21 odst. 3). Za tím účelem např. zprostředkují navrhovateli právního zástupce, který jej bude zastupovat u soudu, jak zmiňuje Luštková⁸⁷ ve své práci.

Pro úplnost dané problematiky považuji za vhodné doplnit, že podmínkou postupu podle článku 21 je, aby právo styku s dítětem vyplývalo ze zákona, soudního rozhodnutí či z dohody platné dle právního řádu některého smluvního státu a aby dítě bezprostředně před porušením tohoto práva ve smluvním státě žilo.

2.1.6 Všeobecná ustanovení

Kapitola V Úmluvy s názvem Všeobecná ustanovení obsahuje ustanovení procedurálního charakteru, dále ustanovení týkající se použití Haagské úmluvy ve státech, které mají dva či více právních systémů platných v různých samosprávných územních celcích, a také ustanovení, které upravuje vztah Úmluvy k dalším mezinárodním úmluvám.

Článek 22 je ustanovení, které má antidiskriminační povahu, neboť zakazuje požadování jakýchkoli záruk či záloh k zajištění placení nákladů a výloh v soudním nebo správním řízení spadajícím do působnosti Úmluvy. Přístup k úřadům a proces samotný tedy nesmějí být omezeny finančními možnostmi navrhovatele.

Výdaji a poplatky se zabývá ještě článek 26 Haagské úmluvy. Odstavce 1 až 3 tohoto článku se týkají ústředních orgánů, zatímco odstavec 4 se týká příslušných rozhodujících orgánů. Každý ústřední orgán nese své vlastní náklady spojené s prováděním Úmluvy (odst. 1 článku 26). Návrh na navrácení dítěte, stejně jako návrh na úpravu nebo zajištění účinného vykonávání práva styku s dítětem nesmějí být zpoplatněny. Ústřední orgány zejména nesmějí požadovat od navrhovatele náhradu nákladů řízení nebo poplatky spojené s účastí právního zástupce či poradců. Určitou výjimku představují výdaje vzniklé při zajišťování návratu dítěte – ty ústřední orgány po navrhovateli žádat mohou (odst. 2 článku 26). Třetí odstavec zmíněného článku dává smluvnímu státu možnost učinit výhradu podle článku 42⁸⁸ a prohlásit tak, že *nebude hradit výdaje (...) vzniklé účastí právního zástupce nebo poradce nebo jako náklady řízení kromě nákladů, které je možné uhradit podle jeho vlastní úpravy o poskytování právní pomoci a o poradenství*. Jak jsem již

⁸⁷ LUŠTKOVÁ, I. *Mezinárodní únosy dětí a právní prostředky k jejich odčinění*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2001. Vedoucí práce: Milana Hrušáková, s. 43.

⁸⁸ Článek 42 zní: „Každý stát může, nejpozději při ratifikaci, přijetí, schválení nebo přístupu nebo při prohlášení na základě článku 39 nebo 40, učinit jednu nebo obě z výhrad upravených v článku 24 a článku 26 odst. 3. Žádná další výhrada není přípustná. Každý stát může kdykoliv odvolat výhradu, kterou učinil. (...)“

uvedla v kapitole 2.1, prezident Úmluvu s touto výhradou ratifikoval. Podle čtvrtého odstavce soudní či správní orgány, které rozhodují o návratu dítěte nebo o úpravě práva styku s ním, mohou uložit únosci, aby navrhovatel uhradil veškeré nezbytné výdaje vzniklé mu zejména jeho právním zastoupením, cestováním, dále výdaje spojené s vyhledáním dítěte, jakož i s jeho návratem.

Článek 23 stanoví, že po žadateli není přípustné požadovat ověřování jakýchkoli dokladů nebo jinou podobnou formalitu, čímž je myšleno diplomatické ověřování cizích veřejných listin, tzv. superlegalizace.⁸⁹

Všechna podání zasílaná ústřednímu orgánu dožádaného státu musí být opatřena v původním jazyce a musí k nim být připojen překlad do úředního jazyka, příp. jednoho z úředních jazyků dožádaného státu. Pokud by pořízení takového překladu bylo pro navrhovatele příliš obtížné, postačí překlad do angličtiny nebo francouzštiny (článek 24 odst. 1). Podle druhého odstavce stejného článku může smluvní stát i v tomto případě učinit výhradu podle článku 42 a vyloučit použití angličtiny nebo francouzštiny. Haagská úmluva však výslovně stanoví, že není možné zároveň nesouhlasit s použitím obou těchto jazyků.

Článek 25 upravuje stejné postavení občanů smluvních států a osob, které mají původní místo pobytu v těchto státech, ohledně nároku na právní pomoc a radu při provádění Úmluvy. Ty země, jež jsou stranou Haagské úmluvy, mají povinnost poskytovat právní pomoc a radu občanům smluvních států a osobám, které mají obvyklé bydliště v těchto státech, za stejných podmínek, jako by sami byli občany tohoto státu anebo v něm měli obvyklé bydliště.

Je-li návrh podaný k ústřednímu orgánu bezdůvodný nebo nesplňuje-li podmínky stanovené Úmluvou, nemusí jej tento ústřední orgán přijmout. V takovém případě musí okamžitě informovat navrhovatele nebo orgán, který mu návrh postoupil, o důvodech odepření přijetí (článek 27).

Ústřední orgán má podle článku 28 právo žádat po navrhovateli, aby ke svému návrhu připojil písemné zmocnění, kterým jej žadatel opravňuje zastupovat ho v řízení před soudy, příp. správními orgány, nebo za tím účelem určit zástupce, aby jednal jeho jménem. Toto zmocnění je dle Luštkové⁹⁰ zahrnuto v článku 8 odst. 2 pod písm. g) Haagské úmluvy jako jakýkoliv jiný dokument vztahující se k věci.

⁸⁹ LUŠTÍKOVÁ, I. *Mezinárodní únosy dětí a právní prostředky k jejich odčinění*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2001. Vedoucí práce: Milana Hrušáková, s. 44.

⁹⁰ Tamtéž, s. 45.

Článek 29 opravňuje každou osobu (fyzickou i právnickou), instituci nebo orgán, který tvrdí, že došlo k porušení práva péče o dítě nebo styku s ním, aby se obrátil přímo na soud či správní orgán (viz kapitola 2.1.4), a to podle ustanovení Úmluvy nebo bez ohledu na ně. Soudní nebo správní orgány smluvních států jsou povinny přijmout každý návrh podaný v souladu s Haagskou úmluvou, jakož i dokumenty a jakékoliv jiné informace k němu připojené či poskytnuté ústředním orgánem (článek 30).

Článek 31 upřesňuje postup v zemích, kde v záležitostech péče o děti existují dvě nebo více právních úprav platných v různých územních celcích. Zde se aplikuje vždy právo toho územního celku, v němž má dítě své obvyklé bydliště. Obdobným způsobem je řešen postup v tom státě, který ve věcech péče o děti má dvě nebo více právních úprav platných pro různé kategorie osob. V tomto případě se dle článku 32 použije ta právní úprava, jež byla určena právem tohoto státu.

Na článek 31 navazuje článek 33⁹¹, který upravuje stejný postup státu, v němž různé územní celky mají své vlastní právní předpisy ve věcech péče o děti a státu s jednotným právním systémem ohledně vyloučení použití Úmluvy.

Vztah k ostatním úmluvám, jež se dotýkají problematiky péče o děti, řeší článek 34, který stanoví aplikační přednost Haagské úmluvy před Úmluvou z 5. října 1961 o pravomoci a právu použitelném ve věcech týkajících se ochrany nezletilých, pokud jsou státy stranami obou úmluv. Úmluva dále není na překážku použití jiné mezinárodní smlouvy platné mezi státem původu a státem dožádaným, příp. jiného právního předpisu vnitrostátního práva dožádaného státu za účelem dosažení navrácení dítěte nebo zajištění práva styku s ním.

Časovou působnost Haagské úmluvy upravuje článek 35, podle nějž Úmluva nepůsobí retroaktivně. Pokud tedy došlo k protiprávnímu přemístění či zadržení dítěte dříve, než Úmluva vstoupila ve smluvních státech v platnost, těmto státům neplynou z Úmluvy žádné závazky.

Smluvní státy se mohou mezi sebou dohodnout, že některá ustanovení Haagské úmluvy nebudou vzájemně používat, aby zabránily vzniku omezení, kterým by mohlo podléhat navrácení dítěte (článek 36).

⁹¹ Článek 33 Úmluvy zní: „Stát, v němž různé územní celky mají své vlastní právní předpisy ve věcech péče o děti, nebude povinen používat této úmluvy, jestliže stát, který má jednotný právní systém, by nebyl povinen ji používat.“

2.1.7 Závěrečná ustanovení

Závěrečná ustanovení obsahuje poslední kapitola Úmluvy, kapitola VI. V člancích 37 až 45 se zabývá zejména vstupem v platnost, dále dobou platnosti Úmluvy a v neposlední řadě přistoupením dalších zemí k jejím ustanovením. Výslovně je zde také řečeno, kdo je deponitářem Haagské úmluvy. Deponitářem nejen Úmluvy, ale i ratifikačních listin, listin o přijetí, schválení či přístupu a dalších prohlášení bylo ustanoveno Ministerstvo zahraničních věcí Nizozemského království.

Haagská úmluva je mezinárodní smlouvou otevřenou, a to pouze ve vztahu ke státům, které byly členy Haagské konference mezinárodního práva soukromého v době jejího 14. zasedání (článek 37). Pro ostatní státy je smlouvou polootevřenou. Je sice otevřena přístupu kterýmkoliv jiným zemím, tento je však účinný jen ve vztazích mezi přistupujícím státem a těmi smluvními státy, které prohlásí, že s přístupem souhlasí (článek 38). Ratifikace, přijetí nebo schválení Úmluvy podléhá vnitrostátní právní úpravě jednotlivých smluvních států.

Úmluva je tedy účinná pouze mezi všemi signatářskými státy⁹² navzájem. Dále je Haagská úmluva platná v zemích, které k ní přistoupily⁹³ podle článku 38, a účinná ve vztazích s těmi smluvními státy, které s přístupem vyslovily souhlas. Jak již bylo řečeno v kapitole 2.1.1, postup podle Úmluvy není možný, pokud dítě bylo přemístěno nebo je zadržováno na území státu, který není její smluvní stranou. V takových zemích pak nezbyvá, než se spoléhat na vnitrostátní právo, příp. na jiná různá mezinárodní ujednání nebo na složitá vyjednávání diplomatickou cestou.

Na základě článku 43 vstoupila Haagská úmluva v platnost dne 1. prosince roku 1983, tedy prvního dne třetího kalendářního měsíce po uložení třetí ratifikační listiny, listiny o přijetí, schválení nebo přístupu. Státy se dvěma či více autonomními územními celky, v nichž platí různé právní úpravy v záležitostech péče o děti, mohou prohlásit, že se Úmluva bude vztahovat na všechny jejich územní celky nebo pouze na některé z nich. Toto prohlášení může být kdykoliv novým prohlášením změněno (článek 40).⁹⁴

Haagská úmluva zůstane v platnosti pět let ode dne jejího vstupu v platnost. Poté se mlčky obnovuje vždy o dalších pět let, není-li vypovězena. Výpověď se oznamuje deponitáři Úmluvy nejméně šest měsíců před uplynutím pětiletého období. Je možné ji omezit na určitá

⁹² Jejich kompletní seznam je dostupný na: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=24.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Obdobně srov. článek 39.

území nebo územní celky, na které se Úmluva vztahuje. Výpověď je účinná jen pro ten smluvní stát, který ji oznámil. Pro ostatní státy zůstává nadále v platnosti (článek 44).

Haagská úmluva byla podepsána dne 25. října 1980 v jazyce anglickém a francouzském, přičemž obě znění mají stejnou platnost. Její jedno vyhotovení bylo uloženo v archivu depozitáře, tedy vlády Nizozemského království, který diplomatickou cestou zaslal ověřené opisy každému členskému státu Haagské konference mezinárodního práva soukromého.

2.2 Databáze judikatury mezinárodních únosů dětí INCADAT⁹⁵

K efektivní aplikaci Úmluvy přispívá rovněž znalost judikatury zahraničních soudů. Aby byla veřejnosti zpřístupněna většina důležitých rozhodnutí vydaných vnitrostátními soudy signatářských zemí ve vztahu k Úmluvě, byla Stálou komisí Haagské konference vytvořena databáze této judikatury nazvaná INCADAT (*The International Child Abduction Database*), jež byla zprovozněna v květnu roku 2000. Databáze je pro uživatele zdarma dostupná na webových stránkách www.incadat.com, a to v jazyce anglickém, francouzském a španělském. Judikáty je zde možné vyhledávat velmi jednoduše pomocí různých kritérií, např. název případu, název soudu, datum rozhodnutí, právní otázky atd.

Soudní rozhodnutí jsou v INCADATu uvedena ve formě stručných shrnutích, jejichž smyslem je poskytnout čtenáři nástin případu tak, aby mohl lépe pochopit právní rozbor a stanovisko rozhodujícího soudu. Po přečtení tohoto obsahu je uživateli dána možnost rozhodnout se, zda si přečte celý text rozhodnutí tak, jak bylo vydáno. Za zmínku stojí ještě skutečnost, že nejvíce judikátů je v databázi registrováno k otázce aplikace článku 13 Úmluvy, který v praxi působí největší potíže. Největším počtem případů do INCADATu přispívají země s angloamerickým systémem práva, tj. Velká Británie, USA a Austrálie. Zajímavostí je, že databáze obsahuje judikaturu také nečlenských zemí, jako je např. Nezávislý stát Samoa.

Databáze je hojně využívána především soudci, ústředními orgány, právními zástupci a dalšími subjekty, kteří se problematice mezinárodních únosů dětí věnují. Jejím cílem je usnadnit a zejména sjednotit výklad Haagské úmluvy.

⁹⁵ DOSTÁLOVÁ, S. Databáze judikatury mezinárodních únosů dětí INCADAT. *Právo a rodina*, 2008, č. 6, s. 1-3.

3 Řízení o navrácení dítěte v případech mezinárodních únosů dětí v pojetí komunitárního práva

Právo Evropské unie není možné zařadit ani do oblasti práva mezinárodního, ani do oblasti práva vnitrostátního. Jedná se o svébytný právní systém, který proto bývá charakterizován jako právo „nadrárodní“.

Členské státy Evropské unie částečně omezily svoji státní suverenitu tím, že Evropské unii (a dříve Evropským společenstvím) daly pravomoc vytvářet vlastní právní normy, které jsou závazné jak pro státy, tak i pro samotné subjekty těchto států, tzn. pro fyzické a právnické osoby. Co se norem komunitárního práva týče, můžeme je rozdělit podle subjektu, který je vytvořil, na právo primární a právo sekundární. Primárním právem máme na mysli normy vytvářené členskými státy – zde se jedná zejména o zřizovací smlouvy, smlouvy je modifikující a další smlouvy uzavřené mezi členskými státy. Sekundárním právem rozumíme normy, které vytváří orgány Evropské unie. Jsou jimi nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska,⁹⁶ z nichž v oblasti mezinárodního práva soukromého převažují nařízení.

Nařízení má povahu právního normativního aktu bezprostředně platného a závazného jak pro státy, tak pro vnitrostátní subjekty, přímo použitelného obecně ve všech smluvních státech Evropské unie (ovšem s určitými výjimkami) a má aplikační přednost před vnitrostátním právem členského státu. Nejvýznamnějším pramenem komunitárního práva v oblasti mezinárodních únosů dětí a jejich navrácení do země obvyklého pobytu je **Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000**, pro něž se vžil zkrácený název Nařízení Brusel IIa, resp. Nařízení Brusel II bis (dále jen „Nařízení“ či „Nařízení Brusel IIa“ nebo „Nařízení Brusel II bis“).

Cílem následující kapitoly nebude vyložit a podrobně rozebrat všechna ustanovení zmíněného Nařízení, ale věnovat se těm článkům, které se dotýkají problematiky mezinárodních únosů dětí, a to zejména ve srovnání s Haagskou úmlouvou.

⁹⁶ MÁLKOVÁ, Z. *Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí* [online], s. 24. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2010. Vedoucí práce: Radovan Dávid [citováno 11. srpna 2010]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/170153/pravf_m/.

3.1 Nařízení Brusel II bis

Nařízení Brusel II bis je součástí sekundární legislativy Evropské unie a v současné době je základním komunitárním nástrojem, který upravuje oblast mezinárodního práva civilního procesního, resp. jeho rodinně-právní část. S ohledem na jeho význam považuji za vhodné zmínit se o jeho vzniku.

Evropské společenství, zaměřené zpočátku převážně na ekonomickou integraci, si přijetím Maastrichtské smlouvy⁹⁷ v roce 1992 stanovilo za cíl vytvoření prostoru svobody, bezpečnosti a práva, v němž bude zajištěn volný pohyb osob. Z tohoto důvodu bylo nutné přijmout opatření ohledně spolupráce justičních orgánů v občanskoprávních věcech, což je nezbytné k tomu, aby mohl řádně fungovat vnitřní trh Společenství. Spolupráce v oblasti justice se stala jedním z předmětů Evropské unie v tzv. třetím pilíři, tedy v oblasti, v níž orgány Společenství neměly přímou pravomoc a jako právní instrumenty připadaly proto v úvahu mezinárodní smlouvy uzavírané mezi členskými státy.⁹⁸ Takovou smlouvou byla právě Bruselská úmluva o příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem (dále jen „Bruselská úmluva II“⁹⁹), která byla přijata dne 28. května 1998. Nicméně před vstupem Amsterodamské smlouvy¹⁰⁰ v platnost nestihly členské státy Evropské unie připravený text Bruselské úmluvy II podepsat. Prostřednictvím Amsterodamské smlouvy došlo k částečné komunitarizaci druhého a třetího pilíře Evropské unie a tím také nastal přesun části kompetencí, jež se týkají otázek justice, do komunitárního, tedy prvního pilíře Evropské unie. Následně proto pro úpravu pravidel určování mezinárodní pravomoci (příslušnosti) a uznávání a výkonu rozhodnutí v oblasti civilního práva nebylo nutné použít jako nástroj mezinárodní smlouvu, nýbrž nástroj komunitární, tedy nařízení, příp. směrnici či rozhodnutí. V roce 1999 předložila Evropská komise Radě Evropské unie návrh nařízení, do něhož měla být Bruselská úmluva II transformována, a tak byl její text převzat a přijat jako Nařízení Rady (ES) č. 1347/2000 ze dne 29. května 2000, o příslušnosti a uznávání a výkonu

⁹⁷ Smlouva o Evropské unii, která byla podepsána dne 7. února 1992 v Maastrichtu (odtud název „Maastrichtská smlouva“). V platnost vstoupila dne 1. listopadu 1993. (DAVID, L. a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 1854)

⁹⁸ DAVID, L. a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 1854.

⁹⁹ V 60. letech 20. století byla přijata Bruselská úmluva. Ta se týkala pravomoci soudů a uznání a výkonu cizích rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních, a, s výjimkou otázek výživného, se nevztahovala na oblast rodinného práva. (HERBOCZKOVÁ, J. Nařízení Brusel II bis: v jakých otázkách a na který soud se obrátit? *Právo a rodina*, 2008, č. 9, s. 16)

¹⁰⁰ Amsterodamská smlouva, podepsaná 7. října 1997, vstoupila v platnost dne 1. května 1999 a změnila Maastrichtskou smlouvu a Smlouvu o založení Evropského společenství. (DAVID, L. a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 1854)

rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem, zkráceně nazývané jako Nařízení Brusel II (dále jen „Nařízení Brusel II“). Obsah jednotlivých ustanovení Nařízení Brusel II je v porovnání s Bruselskou úmluvou II v podstatě identický, ovšem s výjimkou změn, které si vyžádala odlišná forma právního nástroje.¹⁰¹

Ještě předtím, než Nařízení Brusel II nabylo 1. března 2001 účinnost, iniciovala Francie přijetí Nařízení o vzájemném uznávání a výkonu rozhodnutí o právu na styk s dítětem. Na tuto iniciativu navázala Evropská komise a již v roce 2002 předložila Radě Evropské unie k projednání návrh nového znění tohoto nařízení. Podstata návrhu spočívala především v rozšíření rozsahu působnosti Nařízení Brusel II. Návrh obsahoval jednak převzetí ustanovení týkajících se rozvodu manželství z Nařízení Brusel II, která zůstala v zásadě nedotčena, jednak problematiku rodičovské zodpovědnosti, která byla rozšířena, a to podstatně. Nové znění nařízení, jak je uvedeno výše, bylo přijato jako Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000, neboli Nařízení Brusel II bis (či Nařízení Brusel IIa). Nařízení Brusel IIa nabylo v plném rozsahu účinnosti od 1. března 2005 a zrušilo a nahradilo tak Nařízení Brusel II (viz článek 71 a 72 Nařízení Brusel II bis).

K usnadnění jeho výkladu byla Komisí ve spolupráci s Evropskou soudní sítí pro občanské a obchodní věci (*European Judicial Network in Civil and Commercial Matters*) vypracována „Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II“ (*Practice Guide for the Application of the New Brussels II Regulation*), která obsahuje několik důležitých principů nové právní úpravy únosů dětí z Nařízení vyplývajících.¹⁰² Jedná se o tyto:

- pravomoc zůstává u soudů, kde dítě mělo původní obvyklé bydliště,
- soudy dožádaného členského státu jsou povinny zajistit urychlený návrat dítěte,
- pokud soud dožádaného členského státu rozhodne o tom, že k návratu dítěte nedojde, musí doručit kopii tohoto rozhodnutí soudu členského státu, kde dítě mělo původní obvyklé bydliště,
- pokud soud členského státu původního obvyklého bydliště dítěte rozhodne o navrácení, pro toto rozhodnutí již není vyžadováno prohlášení vykonatelnosti a rozhodnutí je tedy přímo vykonatelné v dožádaném členském státě,

¹⁰¹ DAVID, L. a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 1855.

¹⁰² SCHÖN, M. Mezinárodní pravomoc u neoprávněného přemístění dítěte: Komunitární nařízení Brusel II bis. *Právo a rodina*, 2010, č. 6, s. 8.

- ústřední orgány členských států mají spolupracovat a napomáhat soudům při plnění jejich úkolů,¹⁰³ za tím účelem každý členský stát určí jeden nebo více ústředních orgánů pro výkon stanovených funkcí, zejména pro podporu výměny informací o národních právních řádech a postupech, zjednodušení komunikace mezi soudy, poskytování bezplatné pomoci nositelům rodičovské zodpovědnosti atd.

Užitečnou pomůckou je též Evropský soudní atlas ve věcech občanských¹⁰⁴ (*European Judicial Atlas in Civil Matters*), neboť je v něm velmi jednoduchou formou zpřístupněna celá řada dokumentů, které se dané problematiky týkají.

3.1.1 Vztah Nařízení Brusel IIa k Haagské úmluvě

Pokud jde o vztah Nařízení Brusel IIa a Haagské úmluvy, řeší jej samo Nařízení ve svém článku 60 tak, že co se záležitostí, které toto Nařízení upravuje, týká, má Nařízení Brusel IIa ve vztazích mezi členskými státy Evropské unie před Haagskou úmluvou přednost. Úmluva má být mezi členskými státy nadále používána, a to v souladu s ustanoveními Nařízení Brusel II bis. Její úprava je i nadále účinná ve vztahu k věcem Nařízením neupraveným (článek 62). Tím je výslovně stanoveno, že Úmluva zůstává výchozí právní úpravou mezinárodních únosů dětí, Nařízení Brusel IIa ji však modifikuje a doplňuje (nikoli nahrazuje) úpravou pravidel mezinárodní soudní pravomoci (viz článek 10), zvláštních pravidel pro řízení o navrácení dítěte (viz článek 11), což deklaruje v preambuli odst. 17¹⁰⁵, a podmínek pro uznávání a výkon rozhodnutí ve věcech návratu protiprávně přemístěného (či zadržného) dítěte. Jak již bylo řečeno, tyto modifikace a doplnění se uplatní pouze ve vztazích mezi členskými státy, což přímo plyne z článků 10, 11, 42, 60, 62 a preambule odst. 17 Nařízení. Úkolem Nařízení Brusel II bis je tak zajistit harmonizaci právních řádů členských států Evropské unie v případě řízení o navrácení dítěte, což také znamená sjednocení právní úpravy v rámci Unie s úpravou obsaženou v Haagské úmluvě, neboť všechny členské státy Evropské unie jsou současně smluvními stranami Haagské úmluvy.¹⁰⁶ Pro doplnění uvádím, že speciální úprava obsažená v Nařízení je plně v souladu

¹⁰³ Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II [citováno 11. srpna 2010]. Dostupná na: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_cs.pdf.

¹⁰⁴ Dostupný z: http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/index_cs.htm?countrySession=16.

¹⁰⁵ Preambule odst. 17 Nařízení zní: „V případech neoprávněného odebrání nebo zadržání dítěte by mělo být neprodleně zajištěno navrácení dítěte, proto by se měla nadále používat Haagská úmluva ze dne 25. října 1980, doplnění ustanoveními tohoto nařízení, zejména článkem 11. (...)“

¹⁰⁶ MÁLKOVÁ, Z. Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí [online], s. 25. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2010. Vedoucí práce: Radovan Dávid [citováno 11. srpna 2010]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/170153/pravf_m/.

s článkem 36 Úmluvy, který dovoluje smluvním státům, aby si mezi sebou dohodly jiný, přísnější režim pro návrat dítěte.

Ustanovení článků 59 až 63 Nařízení Brusel IIa obsahují úpravu vztahu Nařízení ještě k dalším nástrojům regulace právních vztahů (rozuměj k mezinárodním smlouvám), vyplývajících z řízení o rozvod, rozluku a neplatnost manželství a z řízení o výkonu rodičovské zodpovědnosti. Tyto nástroje však nejsou předmětem této práce, proto jejich rozboru není věnována pozornost.

3.1.2 Základní pojmy

Hned na úvod této kapitoly je třeba připomenout, jak již bylo několikrát zdůrazněno i v judikatuře Evropského soudního dvora, že termíny, které jsou použity v aktu evropského práva, je nutné interpretovat autonomně, resp. eurokonformně, jejich význam tedy nelze vykládat striktně s ohledem na obsah těchto termínů v národních právních řádech. Určitou novinku Nařízení Brusel II bis proti Nařízení Brusel II představuje článek 2, jenž obsahuje celou řadu legálních definic, např. definici právních pojmů soud, rozhodnutí, členský stát, právo péče o dítě, neoprávněné odebrání nebo zadržení atd.

Termín „**členský stát**“ zahrnuje všechny členské státy Evropské unie s výjimkou Dánska. Na ně se Nařízení Brusel IIa nevztahuje, neboť Dánsko se rozhodlo toto Nařízení nepřijmout na základě článku 1 a 2 Protokolu k Maastrichtské smlouvě o postavení Dánska. Dalším důležitým pojmem je pojem „**soud**“. Soudem podle Nařízení Brusel II bis není možné rozumět jen soud v pravém slova smyslu, ale i jakýkoliv orgán rozhodující ve vymezeném okruhu občanskoprávních vztahů, které spadají do rozsahu Nařízení. Takovým orgánem může být v mnoha členských státech Unie i správní úřad nebo notář. Musí se tedy jednat o autoritativní rozhodnutí orgánu, který je nadán veřejnou mocí.

Stěžejním pojmem je jednoznačně „**mezinárodní únos dítěte**“. Tento termín se však vyskytuje pouze v názvu Haagské úmluvy, následně jsou použity pojmy „protiprávní přemístění nebo zadržení dítěte“. Důvodem byla potřeba odlišit únosy dětí v občanskoprávních věcech, tzn. spadajících do působnosti Úmluvy, od únosů v trestněprávním smyslu, neboli od jednání, které je považováno za trestný čin. V prvním případě bude únoscem nejčastěji osoba, která má k dítěti silný citový vztah, tedy rodič. Navzdory tomu, že Úmluva i Nařízení podává svou vlastní definici pojmu „mezinárodní únos

dítěte“, jsou si v mnohém podobné, přičemž mi nezbyvá, než souhlasit s názorem Hrubé¹⁰⁷, že text Nařízení je ve srovnání s Úmluvou propracovanější a mnohem přehlednější. Nařízení Brusel IIa v článku 2 odst. 11 rozumí neoprávněným odebráním¹⁰⁸ nebo zadržením dítěte *odebrání nebo zadržení, kterým je porušováno právo péče o dítě vyplývající ze soudního rozhodnutí, ze zákona nebo z právně závazné dohody podle právních předpisů členského státu, ve kterém mělo dítě své obvyklé bydliště bezprostředně před odebráním nebo zadržením za předpokladu, že v době odebrání nebo zadržení bylo skutečně vykonáváno právo péče o dítě, (...) nebo by toto právo bylo vykonáváno, kdyby k odebrání nebo zadržení nedošlo.* V dalším srov. kapitolu 2.1.2. Přesto se ale Nařízení od Haagské úmluvy poněkud odlišuje, když definuje „**společný výkon péče o dítě**“, což Úmluva nečiní. Péče o dítě je společně vykonávána tehdy, pokud na základě rozhodnutí nebo ze zákona jeden z nositelů rodičovské zodpovědnosti nemůže rozhodnout o místě bydliště dítěte bez souhlasu druhého nositele (článek 2 odst. 11 písm. b) věta druhá Nařízení). Jedná se zde o právní domněnku.

Pro své účely vymezuje Nařízení Brusel II bis také termín „**rodičovská zodpovědnost**“. Rodičovskou zodpovědností na základě článku 2 odst. 7 rozumí veškerá práva a povinnosti fyzické či právnické osoby týkající se dítěte nebo jeho jmění, která jsou jí svěřena rozhodnutím, právními předpisy nebo právně závaznou dohodou. Zahrnuje zejména právo péče o dítě a právo na styk s dítětem. „**Právo péče o dítě**“ přitom výslovně obsahuje hlavně právo určit místo bydliště dítěte (článek 2 odst. 9), součástí „**práva na styk s dítětem**“ je především právo vzít dítě na omezenou dobu na místo, které je odlišné od místa jeho obvyklého bydliště (článek 2 odst. 10). Rodičovská zodpovědnost dle Nařízení však zahrnuje i další instituty, jako např. poručnictví a opatrovnictví, umístění dítěte do pěstounské rodiny či ústavní péče atd. (článek 1 odst. 2). „**Nositelem rodičovské zodpovědnosti**“ je osoba, která má rodičovskou zodpovědnost k dítěti, může jí tedy být osoba fyzická i právnická (článek 2 odst. 8).

Nařízení Brusel IIa nedefinuje pojem „**dítě**“. Jednotnou definici není možné dovodit ani z jiných pramenů komunitárního práva, proto by si každý členský stát měl posoudit podle svého národního právního řádu, koho považuje za dítě pro účely řízení ve věcech rodičovské zodpovědnosti. Jiný členský stát pak má (v souladu s pravidly pro uznání a výkon

¹⁰⁷ HRUBÁ, M. *Mezinárodní únosy dětí* [citováno 11. srpna 2010]. Dostupné na: http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/civil/hruba_michaela.pdf.

¹⁰⁸ V českém překladu je namísto „přemístění“ použit pojem „odebrání“. (DAVID, L. a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 1875)

rozhodnutí) hmotné právo jiného členského státu respektovat, jak uvádí David¹⁰⁹. Domnívám se však, že se i ve vztahu mezi členskými státy Evropské unie použije ustanovení Haagské úmluvy, co se termínu dítě týká, a to odkazem na odst. 17 preambule Nařízení a článek 62 odst. 1 (viz kapitola 3.1.1). Nařízení Brusel II bis bude tedy použitelné pro děti mladší 16 let.

Významným pojmem je bezpochyby též „**obvyklé bydliště dítěte**“. Stejně jako Úmluva i Nařízení tento termín na mnoha místech používá, přímo jej však nedefinuje. Proto je předmětem eurokonformního výkladu, který podává Evropský soudní dvůr. Obvyklé bydliště dítěte tak podle Soudního dvora Evropské unie odpovídá místu, jež kromě fyzické přítomnosti dítěte zohledňuje i jiné faktory, které jsou důkazem určité míry integrace dítěte v rámci sociálního a rodinného prostředí. Za tím účelem musí soud přihlížet zejména k trvání, pravidelnosti, podmínkám a důvodům pobytu na území členského státu a přestěhování rodiny do tohoto státu, ke státní příslušnosti dítěte, k místu a podmínkám školní docházky, k jazykovým znalostem, jakož i k rodinným a sociálním vazbám dítěte v tomto státě. Vnitrostátním soudům přísluší určit místo obvyklého pobytu dítěte s přihlédnutím ke všem skutkovým okolnostem v každém jednotlivém případě.¹¹⁰ Místem obvyklého bydliště dítěte tak rozumíme stát, v němž dítě bydlelo bezprostředně před tím, než bylo neoprávněně odebráno (nebo zadrženo). Jedná se tedy o stálé a obvyklé centrum životních zájmů dané osoby, které si zvolila s úmyslem trvalosti jeho existence.¹¹¹

3.1.3 Návrat dítěte a specifika řízení o něm

Řízení o navrácení dítěte mezi členskými státy Evropské unie probíhá podle pravidel Haagské úmluvy doplněných článkem 11 Nařízení Brusel IIa. Avšak dříve, než se budeme zabývat samotným procesem návratu dítěte, je nezbytné vymezit pravidla mezinárodní pravomoci soudů¹¹² členských států, tzn. soud kterého členského státu je příslušný ve věci rozhodnout.

¹⁰⁹ DAVID, L. a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 1860.

¹¹⁰ Rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 2. dubna 2009 ve věci A, sp. zn. C-523/07 [citováno 11. srpna 2010]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62007J0523:CS:HTML>.

¹¹¹ KAPITÁN, Z. Evropský justiční prostor ve věcech civilních, část VII.: Příslušnost, uznávání a výkon rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti. *Právní fórum*, 2005, č. 8, s. 284.

¹¹² Mezinárodní soudní pravomoc vyjadřuje souhrn oprávnění vnitrostátních soudů vůči soudům cizích států. Český překlad Nařízení však používá výraz „příslušnost“, nikoliv „pravomoc“ soudů, aniž by tím ale bylo sledováno odlišení významů obou pojmů.

Podle článku 8 Nařízení Brusel II bis jsou soudy členského státu příslušné rozhodovat v případech rodičovské zodpovědnosti k dítěti, které má v době podání návrhu obvyklé bydliště na území tohoto členského státu. Příslušný by tak měl být především soud toho členského státu, v němž má dítě své obvyklé bydliště (tzv. obecná příslušnost). Výjimkou jsou zvláštní případy pravomoci podle článku 9 (dočasné zachování příslušnosti soudů podle předchozího obvyklého bydliště dítěte), článku 10 (příslušnost v případech mezinárodního únosu dítěte) a článku 12 (pokračování v příslušnosti), dále článku 13 (příslušnost založená na přítomnosti dítěte), článku 14 (zbytková soudní příslušnost) a článku 15 (postoupení věci k projednání vhodněji umístěnému soudu). V případech neoprávněného odebrání (či zadržení) dítěte je podle článku 10 Nařízení zachována příslušnost (pravomoc) soudů původního obvyklého pobytu dítěte, a to až do doby, než dítě získá v jiném státě nové obvyklé bydliště tak, že každý, kdo měl právo péče o dítě, vyjádří s odebráním souhlas¹¹³, nebo uplynula doba jednoho roku od doby, kdy subjekt mající právo péče o dítě zjistil místo aktuálního pobytu dítěte, dítě se s novým prostředím sžilo a zároveň je splněna alespoň jedna ze čtyř podmínek uvedených v ustanovení článku 10 písm. b)¹¹⁴. Příslušnost soudům nového členského státu je proto možné přiznat pouze za velmi přísných podmínek. Cílem tohoto ustanovení je bezpochyby ochrana pravomoci soudů členského státu, v němž mělo dítě obvyklé bydliště před neoprávněným odebráním, když nadále zůstávají příslušné k vydání rozhodnutí o merituu věci (tj. o úpravě práva péče o dítě) i po únosu. Poté, co je vydáno takovéto rozhodnutí, je možné podat návrh na uznání a výkon tohoto rozhodnutí. Soud v místě obvyklého pobytu dítěte totiž ochrání jeho zájem nejlépe, neboť je dítěti nejbližší.

Jak již bylo několikrát zdůrazněno, pro případ, že soud členského státu obdrží návrh na navrácení dítěte, bude postupovat podle příslušných ustanovení Haagské úmluvy modifikovaných článkem 11 Nařízení Brusel IIa, jež je ve vztahu mezi členskými státy Evropské unie v poměru speciality.

Nařízení Brusel II bis ve svém článku 11 odst. 2 zakotvuje právo dítěte být během řízení vyslechnuto, pokud se to nejeví jako nevhodné s ohledem na jeho věk a stupeň

¹¹³ Vysloví-li s únosem nositel práva péče o dítě následně souhlas, nemůže být odebrání (nebo zadržení) nadále kvalifikováno jako protiprávní.

¹¹⁴ Podmínky dle článku 10 písm. b) Nařízení jsou tyto: 1. do jednoho roku poté, kdy se nositel práva péče o dítě dozvěděl (nebo se měl dozvědět) aktuální místo pobytu dítěte, nebyl podán návrh na návrat dítěte; 2. žádost o navrácení dítěte sice byla podána, ale byla vzata zpět a v průběhu jednoho roku nebyla podána žádost nová; 3. v místě původního obvyklého bydliště dítěte bylo vydáno rozhodnutí o nenavrácení a soudy obou členských států podnikly nezbytné kroky podle článku 11 odst. 6, ale věc byla uzavřena podle článku 11 odst. 7 Nařízení, protože strany nedoručily své návrhy na úpravu práva péče o dítě do 3 měsíců od oznámení; 4. příslušný soud původního obvyklého pobytu dítěte vydal rozhodnutí o právu péče o dítě, které ale neobsahuje navrácení dítěte.

vyspělosti. Nestanoví ovšem konkrétní způsob, jakým k výsledku dítěte má dojít. Tuto záležitost tedy ponechává na vnitrostátním právu každého členského státu, v českém civilním právu je právo dítěte být slyšeno upraveno v § 100 odst. 4 občanského soudního řádu¹¹⁵ (srov. kapitolu 4.1.3).¹¹⁶ Výslech by měl být proveden nejúčinnějším a nejrychlejším možným způsobem. Jednou z možností je použití způsobů stanovených Nařízením (ES) č. 1206/2001, o spolupráci soudů členských států při dokazování v občanských nebo obchodních věcech, které usnadňuje spolupráci soudů různých členských států při dokazování. Jako vhodné v případech řízení o mezinárodních únosech dětí se jeví použití videokonference a telefonní konference, které je navrženo v článku 10 odst. 4 výše uvedeného nařízení.¹¹⁷

Nařízení Brusel IIa upravuje také právo navrhovatele být vyslechnut, když v ustanovení článku 11 odst. 5 stanoví, že soud nemůže zamítnout návrh na navrácení dítěte, pokud žadatel nedostal příležitost vyjádřit se. Porušení práva navrhovatele, stejně jako dítěte, být slyšen je důvodem pro následné odepření uznání (a výkonu) rozhodnutí ve smyslu článku 23 písm. b) a d) Nařízení.¹¹⁸

V řízení o návrat dítěte je kladen velký důraz na jeho rychlost (srov. kapitolu 2.1.4). Nařízení Brusel II bis v souladu s Haagskou úmluvou stanoví lhůtu šest týdnů od podání návrhu pro vydání rozhodnutí. Nařízení však dále specifikuje, že soud jako rozhodující orgán musí využívat nejrychlejší postupy, které mu vnitrostátní právo umožňuje. Zatímco Úmluva pro případ nedodržení této lhůty dává navrhovateli (nebo ústřednímu orgánu) právo žádat o sdělení důvodů průtahů v řízení (srov. článek 11 odst. 1 Úmluvy), ve vztazích mezi členskými státy jsou soudy povinny v této lhůtě rozhodnout, ledaže by to neumožňovaly mimořádné okolnosti (článek 11 odst. 3 Nařízení). „Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II“¹¹⁹ navrhuje postupy, jak by mohlo být tohoto cíle dosaženo v národních úpravách jednotlivých členských států Unie, např.:

- 1) vyloučením možnosti podat opravný prostředek proti rozhodnutí, které stanoví navrácení dítěte,

¹¹⁵ § 100 odst. 4 o.s.ř. zní: „V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výsledkem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. (...) K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.“

¹¹⁶ DAVID, L. a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 1884–1885.

¹¹⁷ Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II [citováno 13. srpna 2010]. Dostupná na: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_cs.pdf.

¹¹⁸ SCHÖN, M. Mezinárodní pravomoc u neoprávněného přemístění dítěte: Komunitární nařízení Brusel II bis. *Právo a rodina*, 2010, č. 6, s. 10.

¹¹⁹ Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II [citováno 13. srpna 2010]. Dostupná na: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_cs.pdf.

- 2) povolením možnosti podat opravný prostředek, ale vnitrostátní právo musí zajistit, aby rozhodnutí, které stanoví navrácení dítěte, bylo v průběhu odvolání vykonatelné,
- 3) v případě povolení možnosti podání opravného prostředku a odkladu vykonatelnosti rozhodnutí by měly členské státy zajistit urychlené projednání opravného prostředku a tím dodržení šestitýdenní lhůty.

Jsem toho názoru, že nejlepším řešením je postup uvedený pod číslem 1. Možnost uvedená jako bod 2 mně připadá poměrně nelogická – v průběhu odvolacího řízení by došlo k navrácení dítěte do země jeho obvyklého pobytu. Odvolací soud rozhodne o nenavrácení dítěte, takže by se pak vracelo do státu nového obvyklého bydliště. Toto řešení jednoznačně nenaplnuje zájem dítěte, který má při rozhodování o jeho návratu stát na prvním místě (srov. kapitolu 2.1.1 a cíle Úmluvy). Pokud jde o třetí možnost, domnívám se, že vydat rozhodnutí během šesti týdnů ve dvou stupních je prakticky nesplnitelné. Jak se s tím vypořádala nová česká právní úprava, viz kapitoly 4.1.4 a 4.1.5.

Nařízení Brusel IIa dále omezuje možnosti výjimek z pravidla bezodkladného navrácení dítěte, když stanovuje, že nelze zamítnout žádost o návrat dítěte dle ustanovení článku 13 písm. b) Haagské úmluvy, pokud se prokáže, že byla přijata odpovídající opatření pro zajištění ochrany dítěte po jeho navrácení (článek 11 odst. 4). I když soud shledá existenci vážného nebezpečí, že návrat dítěte vystaví fyzické nebo duševní újmu nebo je jinak dostane do nesnesitelné situace, nemůže navrácení zamítnout, jestliže v členském státě, do něhož má být dítě navraceno, byla přijata vhodná opatření k ochraně zájmů dítěte po jeho návratu. Těmito vhodnými opatřeními se přitom rozumějí konkrétní opatření přijatá orgány členského státu původu dítěte v souvislosti s konkrétním případem, nikoli tedy pouhá přípustnost takových opatření.

Pokud soud rozhodne o nenavrácení dítěte na základě článku 13 Haagské úmluvy, je povinen o tom informovat soud (nebo ústřední orgán) ve státě původního bydliště dítěte a zaslat jim ihned přímo (či prostřednictvím ústředního orgánu) kopii svého rozhodnutí a relevantních listinných důkazů, zejména prepisů z výslechů učiněných před soudem. Zmíněný opis a další písemnosti musí být příslušnému soudu doručeny nejpozději do jednoho měsíce od vydání rozhodnutí o nenavrácení dítěte (článek 11 odst. 6). Tímto příslušným soudem je soud, který je příslušný rozhodnout o věci samé, tedy nejen v otázce péče o dítě, ale i o právu na styk s dítětem. Obdržení rozhodnutí o nenavrácení a příslušných listin je pro soud v místě původního bydliště dítěte zásadní z toho důvodu, že po doručení těchto dokumentů je povinen informovat strany a vyzvat je, aby v souladu s vnitrostátním právem ve lhůtě tří měsíců od tohoto oznámení podaly návrh na zahájení řízení o úpravě práva péče

o dítě (pokud již takovéto řízení neprobíhá.; pak by se v něm pokračovalo). V případě, že ani jedna ze stran v tříměsíční lhůtě neodpoví, původní soud věc uzavře (článek 11 odst. 7 Nařízení). Pokud alespoň jedna strana doručí své podání ve stanovené lhůtě, soud řízení zahájí a otázku práva péče o dítě prošetří.

A konečně, Nařízení Brusel II bis v článku 11 odst. 8 upravuje i případ, kdy soud původního bydliště dítěte vydá rozhodnutí o navrácení dítěte. Toto rozhodnutí je konečné, přímo uznávané a automaticky vykonatelné na území všech členských států bez nutnosti žádat o doložku vykonatelnosti¹²⁰ a bez možnosti námitky proti uznání rozhodnutí. Podmínkou tohoto postupu je, že soud rozhodnutí v této věci opatří zvláštním osvědčením¹²¹ na jednotném formuláři, jehož vzor stanoví přílohy k Nařízení. Proti vydání tohoto osvědčení není přípustný žádný opravný prostředek. Osvědčení se vyhotovuje v jazyce původního rozhodnutí a je právně účinné jen v mezích vykonatelnosti rozhodnutí (viz článek 42). To tedy znamená, že i v případě, kdy se nepodaří dosáhnout navrácení dítěte do státu obvyklého bydliště prostřednictvím Haagské úmluvy, resp. Nařízení Brusel IIa, existuje ještě možnost docílit jeho návratu na základě výkonu rozhodnutí orgánu státu původního bydliště dítěte poté, co bylo navrácení dle Úmluvy zamítnuto rozhodujícím orgánem toho státu, kde se dítě nachází.¹²²

3.2 Kolize dopadajících právních předpisů při řešení mezinárodních únosů dětí

Jaký právní předpis se bude v řízení o navrácení (či nenavrácení) dítěte aplikovat, záleží hlavně na posouzení otázky, který stát je obvyklým bydlištěm dítěte a do kterého státu bylo dítě neoprávněně přemístěno. V zásadě mohou nastat tyto tři situace:

¹²⁰ Uznání a výkon rozhodnutí cizího členského státu podle obecné procedury probíhá **ve třech fázích**. **První** je uznání rozhodnutí, které je automatické a ex offio se o něm nevede žádné řízení. **Druhou** je prohlášení vykonatelnosti, tzv. řízení o exequatur. Vykonatelnost rozhodnutí je konstatována na základě návrhu kterékoli ze stran. A **třetí** fází je výkon rozhodnutí, jež se provádí podle pravidel národního právního řádu a je možný jedině tehdy, bylo-li rozhodnutí prohlášeno za vykonatelné. Nařízení Brusel IIa v článku 23 ještě uvádí **důvody pro neuznání rozhodnutí ve věcech rodičovské zodpovědnosti**. Ty jsou vyjmenovány taxativně a jedná se o: zjevný rozpor s veřejným pořádkem státu místa uznání; vydání rozhodnutí, aniž mohlo dítě využít práva být slyšeno; vady řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí pro zmeškání; zásah do práv osoby, která tvrdí, že rozhodnutím bylo zasaženo do její rodičovské zodpovědnosti, aniž tato osoba mohla využít svého práva být vyslechnuta; res iudicata a překážky jí podobné; a nedodržení procedury dle článku 56 Nařízení.

¹²¹ Rozhodnutí o navrácení dítěte může soud opatřit osvědčením, pokud dítě dostalo příležitost být slyšeno a výslech nebyl považován za nevhodný, taktéž strany dostaly příležitost být vyslechnuty, a při vydání svého rozhodnutí přihlédl soud k důvodům a důkazům, na jejichž základě bylo vydáno rozhodnutí o nenavrácení (článek 42 odst. 2 Nařízení). Tím je dopředu deklarováno, že neexistuje žádný zásadní procesní nedostatek, který by vedl k odepření uznání na území jiného členského státu.

¹²² VONDRÁČKOVÁ, P., KLOUB, J. *Mezinárodní únosy dětí, I. díl*. [citováno 13. srpna 2010]. Dostupné z: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=45>.

- 1) Oba státy jsou členy Evropské unie, a proto na ně dopadá Haagská úmluva s přednostním použitím příslušných ustanovení Nařízení Brusel II bis, neboť všechny členské státy Unie jsou současně smluvními stranami Úmluvy, s výjimkou Dánska.¹²³ Je tedy možné říci, že tato varianta řešení vztahu použitelných právních předpisů na únosy dětí je v podstatě nejjednodušší, neboť o ní není pochyb.
- 2) Oba státy jsou signatáři Haagské úmluvy, ale alespoň jeden z nich není členem Evropské unie. Pro tento vztah se použije Úmluva ve spojení s vnitrostátní právní úpravou té země, v níž se povede řízení o návratu dítěte do místa jeho obvyklého bydliště. Odlišné stanovisko však zastává Veřejný ochránce práv České republiky, když v prošetřovaném případě dětí Fiordalisi¹²⁴, unesených z Argentiny (což je nečlenský stát Unie, ale smluvní stát Úmluvy) do České republiky, uvažuje o použití Nařízení Brusel IIa.¹²⁵ Podle něj „*ačkoliv se jeví na první pohled velice sporným aplikovat komunitární právo na vztahy ČR s Argentinou, domnívám se, že se lze přiklonit k závěru, že nařízení Evropských společenství bude možné obecně použít, a to tzv. jednostranně pro ČR*“.¹²⁶ Prezentuje tak myšlenku, že nařízení je možné považovat za vnitrostátní právo, přičemž je bezprostředně platné a závazné jak pro státy, tak i vnitrostátní subjekty, přímo použitelné obecně ve všech smluvních státech Evropské unie a má aplikační přednost před vnitrostátním právem členského státu. Proto se jako právo vnitrostátní a zároveň přednostně použitelné bude aplikovat před ostatními právními předpisy České republiky, a to i ve vztahu mezi nečlenskými státy Unie. S uvedeným názorem ochránce ovšem nemohu souhlasit. Nařízení Brusel II bis totiž samo vymezuje svou teritoriální působnost, a to na mnoha místech, např. v člancích 8, 11 a 60 a dále v preambuli odst. 12, 17 a 18. Jako takové je tedy použitelné výhradně v případech, kdy dítě mělo obvyklé bydliště v jednom členském státě a uneseno bylo do jiného členského státu Evropské unie.
- 3) Oba státy (nebo alespoň jeden z nich) nejsou členy Evropské unie a ani nepodepsaly Haagskou úmluvu. Na tuto situaci není možné aplikovat

¹²³ V ostatním srov. především kapitolu 3.1.1.

¹²⁴ Zpráva o šetření ve věci únosu dětí ze zahraničí ze dne 20. června 2006, sp. zn. 2840/2006VOP/ON [citováno 13. srpna 2010]. Dostupná z: <http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?doc=476>.

¹²⁵ MÁLKOVÁ, Z. *Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí* [online], s. 45. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2010. Vedoucí práce: Radovan Dávid [citováno 13. srpna 2010]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/170153/pravf_m/.

¹²⁶ Tamtéž.

ani Úmluvu, ani Nařízení. V případě, že tyto státy uzavřely jinou dvoustrannou (či vícestrannou) mezinárodní smlouvu týkající se problematiky mezinárodních únosů dětí, bude se v řízeních o navrácení mezi dotčenými státy postupovat podle této smlouvy a národních právních předpisů toho státu, který o návratu rozhoduje. Pokud taková smlouva není, pak nezbývá než se spoléhat na sjednanou reciprocitu, příp. na vnitrostátní právo, resp. kolizní normy, které určují pravomoc v případě řízení s mezinárodním prvkem.

4 Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí z pohledu české právní úpravy

Do října roku 2008 neexistovala v českém právu ucelená právní úprava specifického řízení v případech mezinárodních únosů dětí. Pokud měly soudy rozhodovat o navrácení dítěte, postupovaly podle mezinárodních dokumentů doplněných právem Evropské unie a podpůrně aplikovaly ustanovení § 176 a násl. **zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů** (dále jen „o.s.ř.“ či „občanský soudní řád“) o opatrovnickém řízení pod názvem „Péče soudu o nezletilé“, které je koncipováno jako řízení nesporné. To umožňovalo účastníkům a jejich právním zástupcům řízení neustále prodlužovat využíváním všech dostupných opravných prostředků, které český právní řád nabízí, podáváním nejrůznějších návrhů, jednáním rodiče-únosce, který se přestal dostavovat k soudu a dobrovolně neplnil soudní rozhodnutí. K průtahům v těchto soudních řízeních však docházelo i z dalších důvodů. Např. proto, že případy mezinárodních únosů dětí jsou poměrně složité, neboť se doručuje účastníkům do zahraničí, obstarávají se překlady listin a v některých případech se vyhotovují též znalecké posudky. Typickým příkladem průtahů rozhodování českých soudů v řízeních o navrácení dítěte do země jeho obvyklého bydliště podle této dřívější právní úpravy je v předchozí kapitole zmiňovaný případ dětí Fiordalisi (blíže k tomu srov. kapitolu 4.1.3).

Za účelem splnění závazků, které pro Českou republiku plynou z Haagské úmluvy a Nařízení Brusel II bis, byla do občanského soudního řádu hlavy páté části třetí s účinností od 1. října 2008 novelou provedenou **zákonem č. 295/2008 Sb.** (dále jen „novela“)¹²⁷ zavedena nová právní úprava řízení nazvaného „Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí“. Cílem tohoto řízení je dle důvodové zprávy¹²⁸ urychlený návrat dítěte do státu jeho obvyklého bydliště v případě mezinárodního únosu dítěte, tedy zrychlení a zefektivnění rozhodování soudů v těchto řízeních, nenáročnost na náklady řízení, zamezení zbytečných průtahů v řízení, garance práva na spravedlivý proces pro dítě i oba rodiče a v neposlední řadě též efektivní výkon rozhodnutí.

¹²⁷ Zákon č. 295/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁸ Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů* [citováno 25. srpna 2010]. Dostupná z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=20238>.

4.1 Řízení o navrácení dítěte podle občanského soudního řádu

Nový typ řízení o navrácení dítěte, tedy zejména ustanovení §§ 193a-193e o.s.ř., je založený na řadě odchylek od řízení v případech péče soudu o nezletilé. Vzhledem k tomu, že novela o.s.ř. řízení ve věcech mezinárodních únosů dětí z obecné úpravy péče o nezletilé nevyčlenila, je možné dojít k závěru, že řízení o navrácení dítěte dle § 193a a násl. je úpravou speciální a tudíž má přednost před obecnou právní úpravou řízení v případech péče soudu o nezletilé (§ 176 a násl.) tam, kde stanoví jinak.¹²⁹ Za vhodné považuji upozornit na skutečnost, že v řízeních o návratu dítěte do země jeho obvyklého bydliště se nejedná o rozhodování ve věci samé, neboli o rozhodování o právu péče o dítě, ale pouze o navrácení dítěte (srov. články 12, 16 a 19 Haagské úmluvy a článek 11 Nařízení Brusel IIa).

Vlastní právní úprava řízení o navrácení dítěte podle o.s.ř. je úpravou v zásadě komplexní, neboť je rozčleněna do pěti ustanovení upravujících účastníky řízení, formu rozhodnutí a lhůtu pro jeho vydání, vhodná opatření, vyjádření žalovaného a průběh řízení, kam patří určení věcné a hlavně místní příslušnosti soudu, náležitosti doručování a konečně i možnost podání opravných prostředků. Přestože nové řízení o navrácení dítěte v případech mezinárodních únosů dětí lze pokládat za významný počin na poli úpravy procesního postupu při aplikaci Haagské úmluvy (resp. Nařízení Brusel II bis), u odborné veřejnosti vyvolalo řadu problematických aspektů, kterými se budu v této kapitole také zabývat a pokusím se s nimi vypořádat.

4.1.1 Účastníci řízení a jeho zahájení

Ustanovení § 193a o.s.ř. považuje za **účastníky řízení** o navrácení dítěte žalobce, žalovaného a dítě. Postavení žalobce přiznává tomu, *jehož právo na péči o dítě, vykonávané podle právního řádu státu, v němž dítě mělo svůj obvyklý pobyt bezprostředně před přemístěním nebo zadržením, bylo porušeno*, postavení žalovaného pak tomu, *kdo právo na péči o dítě, vykonávané podle právního řádu státu, v němž dítě mělo svůj obvyklý pobyt bezprostředně před přemístěním nebo zadržením, porušuje* (§ 193a odst. 1). Právní úprava tak vychází z materiálního pojetí účastnictví, kdy je účastnictví založeno na postavení účastníka ve sféře hmotného práva, jenž je typické pro řízení nesporné.¹³⁰ Nicméně zákon za účastníky označuje žalobce a žalovaného, což je terminologie typická pro sporná řízení (viz § 90 o.s.ř.).

¹²⁹ DRÁPAL, L. a kol. *Občanský soudní řád I: Komentář § 1-200za*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1438-1439.

¹³⁰ Srov. § 94 odst. 2 o.s.ř., dle kterého jsou účastníky řízení navrhovatel a ti, které zákon za účastníky označuje.

Již s pojetím účastenství v tomto specifickém řízení vzniká otázka, jaká je vlastně povaha řízení ve věcech mezinárodních únosů dětí: jedná se o řízení sporná, či nesporná? Vyřešení tohoto problému s sebou ponese důsledky především v oblasti dokazování, resp. role soudu a aktivity jednotlivých účastníků řízení při předkládání důkazních prostředků soudu.¹³¹

Toto nové řízení bylo novelou o.s.ř. koncepčně vloženo do části třetí hlavy páté občanského soudního řádu mezi tzv. „Zvláštní ustanovení“¹³², jež obsahuje právní úpravu řízení nesporných. Důvodová zpráva k novele však současně uvádí, že jde o specifické řízení, v němž se prolínají prvky jak řízení sporného, tak řízení nesporného, přičemž řízení nakonec označuje za sporné. S tímto názorem, který sdílí i Janočková a Sedlák¹³³, ovšem nemůžu souhlasit, a to hned z několika důvodů. Jedním z nich je právě systematické zařazení řízení o navrácení dítěte mezi nesporná řízení. Dalším je ponechání tohoto řízení i nadále v ustanovení § 176 o.s.ř., jež obsahuje řízení ve věcech péče soudu o nezletilé (viz výše), která jsou typicky nesporného charakteru. V těchto řízeních totiž soud musí chránit především zájem a práva dítěte. Zda to byl úmysl, nebo pochybení zákonodárce, že toto řízení nebylo z § 176 o.s.ř. vyloučeno, zůstává otázkou. A konečně posledním důvodem je ono vymezení okruhu účastníků řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí, kdy zákon za účastníky tohoto řízení označuje žalobce, žalovaného a dítě. Pokud bychom chtěli nové řízení definovat jako sporné, pak by účastníky řízení byli pouze žalobce a žalovaný jako dvě strany s protichůdnými zájmy, a nikdo další. To ovšem neplatí v řízení o navrácení dítěte, kde dalším a velice důležitým účastníkem řízení, který nestojí ani na straně žalované ani na straně žalující ani není vedlejším účastníkem, je dítě, o jehož právech se v řízení nejvíce jedná. Vzhledem k výše uvedeným důvodům je podle mého názoru třeba na toto řízení pohlížet jako na nesporné.

Kdo je dítětem, však zákon nestanoví, proto v tomto ohledu musíme vycházet z Haagské úmluvy (viz kapitolu 2.1.2). Dítě musí být v řízení zastoupeno kolizním opatrovníkem, kterého soud ustanoví podle § 29 o.s.ř. V řízení o navrácení dítěte takovým opatrovníkem bude Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který však není účastníkem tohoto řízení.

¹³¹ JANOČKOVÁ, M., SEDLÁK, P. *Mezinárodní únosy dětí* [online]. In Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings. Brno: Masarykova univerzita, 2009 [cit. 25. srpna 2010]. Dostupné na: http://www.law.muni.cz/edicni/dny_prava_2009/files/prispevky/sblizovani/Janockova_Michaela__1222_.pdf.

¹³² Občanský soudní řád totiž pojem „nesporná řízení“, až na jednu výjimku (viz ustanovení § 50d odst. 2) neužívá.

¹³³ JANOČKOVÁ, M., SEDLÁK, P. Povaha řízení dle ustanovení § 193a a násl. o. s. ř. *Právní fórum*, 2009, č. 7, s. 288–289.

V ojedinělých případech, kdy účastníkem řízení o navrácení v případech mezinárodních únosů dětí je nezletilý rodič dítěte, přiznává mu občanský soudní řád v § 193a odst. 2 plnou procesní způsobilost. Může tak *ex lege* podat návrh na zahájení řízení, stejně jako samostatně jednat před soudem (srov. § 20). Pokud však nezletilý rodič nedosáhl věku 16 let, může předseda senátu podle § 23 o.s.ř. rozhodnout, že tento rodič musí být v řízení zastoupen svým zákonným zástupcem.

Podle § 35 odst. 1 písm. o) občanského soudního řádu může do zahájeného řízení vstoupit státní zastupitelství, a to i v odvolacím řízení. Není však účastníkem řízení, neboť není nadáno stejnými právy a povinnostmi jako účastníci řízení, stejně jako není ani vedlejším účastníkem, neboť nemá právní zájem na výsledku sporu. Je pouze dalším samostatným subjektem řízení, který má ze zákona oprávnění ke všem procesním úkonům, kromě těch, které může činit pouze účastník právního vztahu. Smysl vstupu státního zastupitelství do řízení v případech mezinárodních únosů dětí spočívá v zefektivnění řízení a v lepším zajištění ochrany dítěte.

Vedle právní úpravy účastenství je nutné se při řešení otázky povahy specifického řízení o navrácení dítěte zabývat též postupem při zjišťování skutečností důležitých pro rozhodnutí. V nesporných řízeních se uplatní tzv. zásada vyšetřovací, podle níž nese odpovědnost za zjišťování skutkového stavu soud, proto je povinen provádět i jiné než účastníky navržené důkazy. Pro sporná řízení naopak platí tzv. zásada projednací, kdy odpovědnost za zjištění skutkového stavu nesou účastníci řízení¹³⁴ a dokazování je tak plně v jejich rukou. Ustanovení § 120 odst. 3 o.s.ř. koriguje důkazní povinnost ve sporných řízeních vyšetřovací zásadou, když opravňuje soud provést i jiné než účastníky navržené důkazy v případě, že je to potřeba pro řádné zjištění skutkového stavu. K aplikaci tohoto ustanovení se ve své judikatuře vyslovil ještě před novelou občanského soudního řádu také Nejvyšší soud České republiky v rozhodnutí NS 30 Cdo 1931/2006 ze dne 28. listopadu 2006 (viz dále), na něž se odvolává i důvodová zpráva k zákonu č. 295/2008 Sb., která řízení v případech mezinárodních únosů dětí považuje za řízení sporné, a tudíž se má řídit zásadou projednací. S tímto názorem se ztotožňují i Janočková a Sedlák¹³⁵, kteří tvrdí, že „důsledné provedení zásady vyšetřovací ze strany soudu vedlo k neúměrnému prodlužování celého řízení, které bylo v příkrém protikladu k jednomu z hlavních principů Úmluvy, a to rychlosti celého řízení“. Je však takový postup v souladu s ustanoveními článků 12 a 13 Haagské

¹³⁴ ŠÍNOVÁ, R. Několik úvah k řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí. In WINTEROVÁ, A. a kol. (ed). *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2009, s. 522.

¹³⁵ JANOČKOVÁ, M., SEDLÁK, P. Povaha řízení dle ustanovení § 193a a násl. o. s. ř. *Právní fórum*, 2009, č. 7, s. 289–290.

úmluvy a článku 11 Nařízení Brusel II bis, ze kterých pro Českou republiku plynou určité závazky, tzn. chránit především zájem dítěte?

Zákon soudu v řízeních o navrácení dítěte podle § 193a a násl. výslovně neukládá povinnost provádět i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány, jako je tomu v řízeních uvedených v § 120 odst. 2, pro něž platí zásada vyšetřovací. Nicméně se toto ustanovení vztahuje na řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, v němž je řízení v případech mezinárodních únosů dětí nadále uvedeno (viz výše). Tedy skutečnost, že toto řízení nebylo zákonodárcem přímo zařazeno do ustanovení § 120 odst. 2 (upravujícího při dokazování použití zásady vyšetřovací), na věci nic nemění. Rozhodující je povaha a účel řízení, kterým je nejvyšší zájem dítěte. Také proto, že dítě není předmětem řízení, ale samostatným účastníkem se všemi procesními právy, měl by soud mít možnost provést i takové důkazy, které jsou v zájmu dítěte nutné, tedy nejen ty, které účastníci označili k prokázání svých tvrzení, a to buď sami, nebo na výzvu soudu. V této souvislosti uvedl Nejvyšší soud České republiky v již zmíněném rozhodnutí:¹³⁶ „*Při rozhodování o navrácení dítěte do jiného smluvního státu Haagské úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí musí soudy vycházet z co nejpečlivěji zjištěného skutkového stavu. (...) Při rozhodování o navrácení dítěte (...) musí být v nejvyšší míře chráněna práva a oprávněné zájmy nezletilého dítěte. (...) S ohledem na útlý věk dítěte, o jehož navrácení jde, je v soudním řízení nutné zjistit veškeré rozhodné skutečnosti k tvrzení, že je zde vážné nebezpečí, že návrat do obvyklého bydliště dítěte by tak mohl dítě vystavit fyzické a duševní újmě, a i jinak je dostal do nesnesitelné situace, stejně jako k tvrzení, že druhý rodič nevykonával právo péče o dítě a že s přemístěním dítěte souhlasil. V takovém případě je namístě provést i další důkazy účastníky nenavržené.*“

S ohledem na výše uvedené se proto domnívám, že v případě nově zavedeného řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí podle § 193a a násl. o.s.ř. jde o řízení, které je nesporného charakteru, a to i přesto, že zde existují prvky, které jsou spíše sporné povahy. Stejný názor zastává i Šínová¹³⁷ ve svém příspěvku.

Řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí je možné **zahájit pouze na návrh**, nazývaný jako žaloba¹³⁸, který může podat ten, jehož právo na péči o dítě bylo porušeno – tedy žalobce. Tento jediný možný způsob zahájení řízení a použitá terminologie

¹³⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. listopadu 2006, sp. zn. 30 Cdo 1931/2006 [citováno 25. srpna 2010]. Dostupné na: <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=33043&searchstr=30+Cdo+1931%2F2006>.

¹³⁷ ŠÍNOVÁ, R. Několik úvah k řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí. In WINTEROVÁ, A. a kol. (ed). *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2009, s. 524.

¹³⁸ O návrhu jako o žalobě se však hovoří pouze v ustanovení § 193d o.s.ř., v ostatních ustanoveních je použit termín „návrh“.

může evokovat sporný charakter řízení, když pro řízení nesporná je typická právě možnost zahájení řízení i bez návrhu, neboli ex offio. Že se jedná o řízení čistě návrhové, nemění ani fakt, že toto řízení zůstává stále upraveno v § 176 o.s.ř., tzn. ve věcech, které je možno na základě § 81 odst. 1 zahájit i bez návrhu. Souhlasím s názorem Šínové¹³⁹, podle něhož by „umožnění zahájení řízení (rozuměj řízení o navrácení dítěte, pozn. Š. B.) i bez návrhu popíralo celkový princip řízení stanovený Haagskou úmluvou“. Pokud by totiž soud vyvíjel aktivitu za rodiče, který se s únosem dítěte smířil nebo dokonce o jeho návrat vůbec nestojí, mělo by smysl navracet dítě do péče tohoto rodiče?

Náležitosti návrhu stanoví § 42 odst. 4 o.s.ř. (kterému soudu je určeno, kdo jej činí, které věci se týká, co sleduje, datum a podpis) ve spojení s § 79 odst. 1 o.s.ř. (jméno, příjmení a bydliště účastníků, příp. též jejich zástupců, vylíčení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává, a musí z něj být patrné, čeho se navrhovatel domáhá). Vždy však musí návrh obsahovat údaje stanovené Úmluvou v článku 8 odst. 2 (viz kapitolu 2.1.4).

4.1.2 Věcná a místní příslušnost soudu

V souvislosti se zavedením nového zvláštního typu řízení o navrácení dítěte do občanského soudního řádu zavádí novela také **výlučnou místní příslušnost** pro tyto záležitosti. Místně příslušným je podle zákona soud, v jehož obvodu má sídlo Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (§ 88 písm. q), který v těchto řízeních vystupuje jako opatrovník dítěte. V prvním stupni tak bude pro řízení ve věcech mezinárodních únosů dětí **věcně příslušný** Městský soud v Brně¹⁴⁰, neboť se aplikuje pravidlo § 9 odst. 1 o.s.ř., a soudem odvolacím bude podle § 10 odst. 1 Krajský soud v Brně.¹⁴¹

Cílem volby zvláštní úpravy výlučné místní příslušnosti je podle důvodové zprávy relativně malý počet řešených případů a zároveň nutnost úzké specializace soudů, což by mělo přispět k rychlejšímu a kvalitnějšímu rozhodování a k dodržování závazků, které pro Českou republiku vyplývají z mezinárodního práva a z práva Evropské unie. V neposlední

¹³⁹ ŠÍNOVÁ, R. Několik úvah k řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí. In WINTEROVÁ, A. a kol. (ed). *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2009, s. 524.

¹⁴⁰ U soudu prvního stupně rozhoduje samosoudce (§ 36a o.s.ř.).

¹⁴¹ KŘIVÁČKOVÁ, J. Řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí jako „nový“ institut civilního procesu. In HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. (ed). *Pocita Petru Hlavsovi: sborník příspěvků z konference, uspořádané dne 13.3.2009 Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci u příležitosti 70. narozenin doc. JUDr. Petra Hlavsy, CSc.* Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta: Iuridicum Olomoucense, 2009, s. 131.

řadě dojde také k vyloučení případných sporů o vnitrostátní příslušnost. Z výše uvedených důvodů je založena stejná výlučná místní příslušnost také pro řízení vykonávací.

4.1.3 Průběh řízení

Po zahájení řízení může soud z moci úřední¹⁴², tedy i bez návrhu, činit v zájmu ochrany dítěte vhodná opatření k zajištění podmínek pro navrácení dítěte, kterými podle § 193c odst. 1 o.s.ř. jsou: soudní dohled nad pohybem dítěte na území státu, zabránění dítěte opustit území státu bez souhlasu soudu a zabránění narušení osobních vazeb mezi dítětem a žalobcem. Výčet zajišťovacích opatření je demonstrativní, což znamená, že soud může použít jakýkoliv další prostředek, který není zákonem výslovně upraven. Vždy však musí být ku prospěchu dítěte a toho subjektu, jehož právo bylo porušeno. Tato vhodná opatření bude soud činit formou předběžných opatření, což je možné dovodit přímo z občanského soudního řádu, jenž odkazuje na § 74. Vzhledem k povaze řízení jako řízení návrhového je zřejmé, že vhodná zajišťovací opatření lze učinit až po zahájení řízení.¹⁴³

Ustanovení § 193c odst. 2 umožňuje soudu příslušnému pro rozhodování v řízení o navrácení dítěte¹⁴⁴ s ohledem na okolnosti případu dočasně upravit styk žalobce s dítětem za předpokladu, že žalobce podá návrh na prozatímní úpravu styku. Žalobce musí navíc osvědčit, že má ve smyslu Haagské úmluvy (či Nařízení Brusel II bis) právo na péči o dítě. Právní úprava používá termín osvědčit, nikoli prokázat, neboť soud bude zpravidla rozhodovat na základě listin a tedy postačí, je-li právo na péči o dítě osvědčeno, tzn. že nejsou závažné pochybnosti o jeho existenci.¹⁴⁵ Další podmínkou pro vydání rozhodnutí o prozatímní úpravě styku žalobce s dítětem je nezbytnost takového zásahu státu.¹⁴⁶ Soud i v tomto případě bude rozhodovat formou předběžného opatření, neboť otázky úpravy styku s dítětem nejsou primárním předmětem tohoto řízení.

¹⁴² Řízení o navrácení dítěte podle o.s.ř. je proto řízením nesporným ovládaným zásadou oficiality (kromě zahájení řízení).

¹⁴³ DAVID, L. a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 991.

¹⁴⁴ Soud, který rozhoduje o navrácení dítěte, nebude zpravidla příslušný pro řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. V těchto řízeních bude většinou příslušný soud ve státě obvyklého bydliště dítěte, čili soud odlišný od soudu rozhodujícího ve věci mezinárodního únosu.

¹⁴⁵ Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů* [citováno 28. srpna 2010]. Dostupná z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=20238>.

¹⁴⁶ DAVID, L. a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 992.

O přijetí vhodných opatření soud rozhoduje bezodkladně, zpravidla bez slyšení účastníků řízení (§ 193c odst. 3), usnesením, proti němuž není odvolání přípustné (viz § 202 odst. 1 písm. l).

S cílem zabezpečení co nejrychlejšího rozhodnutí v řízení o navrácení dítěte zavádí nové ustanovení § 193d o.s.ř. institut zvláštní **kvalifikované výzvy** směřující ke koncentraci řízení a následné možnosti rozhodnout ve věci bez nařízení jednání. Po obdržení bezvadného návrhu¹⁴⁷ soud ve lhůtě tří dnů obligatorně uloží usnesením žalovanému, aby se ve lhůtě sedmi dnů od doručení výzvy k věci písemně vyjádřil, a v případě, že s návrhem na navrácení dítěte nesouhlasí, ve vyjádření vylíčil rozhodující skutečnosti, na nichž staví svou obranu, k vyjádření připojil listinné důkazy, jichž se dovolává, označil další důkazy k prokázání svých tvrzení, jakož i uvedl, zda se vzdává práva účasti na projednání věci (§ 193d odst. 1). Usnesení musí být žalovanému doručeno do vlastních rukou, náhradní doručení je vyloučeno. Současně je stanoveno, že usnesení nesmí být žalovanému doručeno dříve než žaloba (§ 193d odst. 2). Ochrana žalovaného je zde zajištěna tím, že výzva mu může být doručena nejpozději současně s žalobou, čímž je zajištěna jeho informovanost, k čemu se má vlastně vyjádřit. Proti usnesení dle § 193d není odvolání přípustné (viz § 202 odst. 1 písm. j). Institut kvalifikované výzvy je tak vyjádřením práva na spravedlivý proces v českém právu.

Jestliže se žalovaný bez vážného důvodu na výzvu soudu podle § 193d odst. 1 o.s.ř. ve stanovené lhůtě nevyjádří a ani soudu nesdělí, jaký vážný důvod mu v tom brání, má se za to, že se vzdává práva účasti na projednání věci a že proti návrhu na navrácení dítěte, který je proti němu žalobou uplatňován, nemá námitek. O tomto následku musí být poučen (§ 193d odst. 3). Stejně jako v případě kvalifikované výzvy dle § 114b o.s.ř., která je procesním instrumentem užívaným ve sporném řízení a zakládajícím tzv. fikci uznání nároku (§ 114b odst. 5), spojuje zákon s pasivitou žalovaného negativní procesní důsledky. S ohledem na nesporný charakter řízení o navrácení dítěte (na rozdíl od řízení sporného) však zákon soudu neukládá výslovně rozhodnout ve prospěch žalobce, tedy tzv. rozsudkem pro uznání¹⁴⁸ (§ 153a odst. 3 ve spojení s § 114b odst. 5), ale konstruuje zvláštní fikci souhlasu žalovaného s vyřízením věci bez jednání a neexistenci námitek proti návrhu z jeho

¹⁴⁷ Zákon neřeší postup soudu v případě, že návrh na zahájení řízení nebude obsahovat všechny náležitosti nebo bude nesrozumitelný či neurčitý. Na místě pravděpodobně bude postup podle § 43 o.s.ř., tedy že třídní lhůta pro zaslání výzvy žalovanému začne běžet až od doručení návrhu, který nebude mít nedostatky. (DAVID, L. a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 993)

¹⁴⁸ Janočková a Sedlák, stejně tak i Hrubá ve svých příspěvcích však o fikci uznání (popř. rozsudku pro uznání) v případě pasivity žalovaného v řízeních o navrácení dítěte hovoří.

strany. Šínová¹⁴⁹ se domnívá, že tím je soudu dána možnost i v případě, že se žalovaný na výzvu nevyjádří, návrhu žalobce nevyhovět, ovšem s přihlédnutím k zájmu dítěte a k jeho postavení v řízení jako účastníka.

Řízení o navrácení dítěte může probíhat s jednáním a v určitých případech i bez jednání. Zákon v ustanovení § 193e odst. 1 vymezuje v zásadě dvě varianty, kdy může soud rozhodnout, aniž by nařizoval jednání. V prvním případě jde o situaci, kdy žalovaný nereagoval v sedmidenní lhůtě na kvalifikovanou výzvu dle § 193d o.s.ř. (viz výše). Ve druhém případě tak může soud učinit tehdy, pokud je možné ve věci rozhodnout jen na základě účastníky předložených listinných důkazů a účastníci (tedy žalobce, žalovaný i dítě) se práva účasti na projednání věci vzdali, popř. s rozhodnutím věci bez nařízení jednání souhlasí,¹⁵⁰ příp. má-li se za to, že jsou tyto předpoklady naplněny. Zde se jedná o situaci, kdy se zvláštní kvalifikovanou výzvu nepodařilo žalovanému doručit, a tak není možné v řízení dále pokračovat, čímž by mohlo docházet k průtahům. Tuto možnost je třeba podle důvodové zprávy a samotného zákona řešit pomocí výzvy žalovaného k vyjádření se ve věci dle ustanovení § 101 odst. 4 o.s.ř.¹⁵¹ (a k tomu, zda souhlasí s rozhodnutím věci bez jednání). U této výzvy je již možné doručení prostřednictvím fikce doručení.¹⁵² Pak již, jestliže žalovaný souhlasí nebo na výzvu nereaguje (má se tedy za to, že souhlasí), může soud rozhodnout jen na základě listin obsažených ve spise a bez jednání. Pokud však účastník bude trvat na projednání věci, soud musí jednání nařídit.¹⁵³ K tomuto postupu ovšem Křiváčková¹⁵⁴ uvádí, že „ačkoli plně vyhovuje zájmu na rychlosti řízení (...), je ve své podstatě určitým obcházením zákonem jasně dané povinnosti soudu vyzvat žalovaného k vyjádření“.

Přestože tato zvláštní právní úprava možnosti soudu rozhodnout o navrácení dítěte bez jednání je bezesporu v souladu s obecným zájmem na rychlosti řízení, je třeba ji

¹⁴⁹ ŠÍNOVÁ, R. Několik úvah k řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí. In WINTEROVÁ, A. a kol. (ed). *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2009, s. 526.

¹⁵⁰ ŠKÁROVÁ, M. a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. vydání. Praha: Linde, 2009, s. 633.

¹⁵¹ § 101 odst. 4 o.s.ř. zní: „Vyzve-li soud účastníka, aby se vyjádřil o určitém návrhu, který se dotýká postupu a vedení řízení, může připojit doložku, že nevyjádří-li se účastník v určité lhůtě, bude se předpokládat, že nemá námitky.“

¹⁵² Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů* [citováno 28. srpna 2010]. Dostupná z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=20238>.

¹⁵³ Stejně tak nebude možné bez nařízení jednání rozhodnout, bude-li soud provádět výslech dítěte nebo výslech žalobce podle článku 12 a 13 Haagské úmluvy a článku 11 odst. 2 a 5 Nařízení Brusel IIa.

¹⁵⁴ KRIVÁČKOVÁ, J. Řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí jako „nový“ institut civilního procesu. In HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. (ed). *Pocita Petru Hlavsovi: sborník příspěvků z konference, uspořádané dne 13.3.2009 Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci u příležitosti 70. narozenin doc. JUDr. Petra Hlavsy, CSc.* Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta: Iuridicum Olomoucense, 2009, s. 134.

považovat za výjimku, tedy že řízení ve věcech mezinárodních únosů dětí bude probíhat zpravidla s jednáním.

Ustanovení § 193e odst. 2 upravuje lhůtu, ve které má soud povinnost rozhodnout ve věci samé. V souladu s požadavky rychlosti řízení stanovenými Haagskou úmluvou a Nařízením Brusel II bis vydá soud, nejsou-li dány důvody zvláštního zřetele hodné, rozhodnutí do šesti týdnů od zahájení řízení. Pokud důvody zvláštního zřetele hodné jsou dány a soud vydá rozhodnutí po uplynutí zákonné lhůty, musí v odůvodnění rozhodnutí uvést skutečnosti, pro něž nebylo možno lhůtu dodržet. Z toho je zřejmé, že novela občanského soudního řádu klade na dodržení požadavku rychlosti řízení ve věcech mezinárodních únosů dětí zásadní důraz, což je velmi důležité a nepochybně jistě správné právě s ohledem na to, že jakýkoli přechod dítěte do neznámého prostředí je pro něj traumatizující. Pokud se proto řízení o navrácení neúměrně protahuje a k návratu, byť legálnímu, dochází po delší době od únosu, může to mít na dítě další negativní vliv, což rozhodně není v jeho nejlepším zájmu. Příkladem tu může být již několikrát uváděný případ dětí Fiordalisi, kde trvalo čtyři (!) roky, než bylo vykonáno rozhodnutí soudu a děti vráceny otci do Argentiny. Čtyři roky totiž trvalo rozhodování o opravných prostředcích. Díky složitosti případů mezinárodních únosů dětí bude však v některých kauzách prakticky nemožné rozhodnout ve lhůtě šesti týdnů a současně co nejlépe zjistit skutkový stav např. proto, že vyvstane potřeba vypracování znaleckého posudku atd. Do rozporu se tak dostává požadavek rychlého rozhodnutí věci a důkladné zjištění skutkového stavu. Domnívám se, že dostát oběma požadavkům ve světle novely o.s.ř. nebude snadné, ba dokonce ani možné. Jak se s tímto problémem vypořádá praxe, ukáže čas.

Nová právní úprava sleduje rychlost průběhu řízení i tím, že v § 193b odst. 3 o.s.ř. vylučuje možnost prominutí zmeškání lhůt a dále upravuje zákaz přerušování řízení, ovšem s jedinou výjimkou, a to pouze v případě, dospěje-li soud k závěru, že požádá Soud Evropských společenství (tj. Evropský soudní dvůr, pozn. Š. B.) o rozhodnutí o předběžné otázce (viz § 109 odst. 1 písm. d). Řízení o navrácení dítěte tak není možné přerušit ani za účelem účasti na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii (srov. § 100 odst. 3).

V průběhu řízení je také nově upraveno slyšení dítěte (srov. § 100 odst. 4 o.s.ř.), neboť i podle práva České republiky má dítě právo vyjádřit před soudem svůj názor ve věci, jež se jej týká. Názor dítěte může soud zjistit přímo či nepřímo. V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, má nejprve soud povinnost zjistit stanovisko dítěte jeho výslechem, tedy přímo. Teprve ve výjimečných případech může soud názor dítěte zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného

orgánu sociálně-právní ochrany dětí, tedy nepřímou. Jde-li o výslech, může jej soud provést i v nepřítomnosti dalších osob, zejména únosce, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla dítě ovlivnit tak, že by nesdělilo, popř. zatajilo důležité informace. K názoru dítěte pak soud přihlíží s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost. Tato právní úprava se liší od úpravy předcházející, kdy byly výše jmenované způsoby zjišťování stanoviska dítěte postaveny naroveň (viz § 100 odst. 3 předchozí právní úpravy).

4.1.4 Forma a obsah rozhodnutí

Zákon v ustanovení § 193b odst. 1 a 2 stanoví, že v řízení o navrácení dítěte rozhoduje soud ve věci samé **rozsudkem**, v ostatních věcech pak **usnesením**. Jedná se např. o vhodná opatření k zajištění podmínek pro navrácení dítěte (§ 193c odst. 1 ve spojení s § 74), o uložení povinnosti žalovanému vyjádřit se k žalobě (§ 193d odst. 1) atd. Jsem toho názoru, že takováto speciální právní úprava forem rozhodnutí je zbytečná, neboť se plně shoduje s obecnou úpravou forem rozhodnutí (srov. § 152 a § 167 o.s.ř.).

Pokud jde o obsah rozhodnutí (resp. rozsudku), soud buď návrat dítěte nařídí, nebo nenařídí.¹⁵⁵ Rozsudek, kterým byla uložena povinnost k navrácení dítěte, je ze zákona předběžně vykonatelný (viz § 162 odst. 1 písm. b), což znamená, že jeho vykonatelnost nastává ještě před nabytím právní moci, tzn. okamžikem doručení žalovanému, od něhož počíná běžet lhůta ke splnění povinnosti. Tu stanoví podle § 160 odst. 4 o.s.ř. soud, který rozhodl o návratu dítěte do státu jeho obvyklého bydliště. V případě, že žalovaný svoji povinnost v této lhůtě dobrovolně nesplní, může soud přistoupit rovnou k výkonu rozhodnutí (viz kapitolu 4.1.6). O předběžné vykonatelnosti rozsudku by měl soud účastníky řízení poučit (neboť to není jeho zákonnou povinností), čímž lze přispět k dobrovolnému plnění rozhodnutí a tak napomoci bezodkladnému navrácení uneseného dítěte ve lhůtě šesti týdnů.¹⁵⁶ Vzhledem k tomu, že proti rozsudku o navrácení dítěte je přípustné odvolání, odvolací soud může v průběhu odvolacího řízení rozhodnout o odkladu vykonatelnosti napadeného rozhodnutí, pokud, jak uvádí zákon, k navrácení dítěte již nedošlo (§ 211b). Jaká kritéria k sistování vykonatelnosti rozsudku má vzít soud v úvahu, však zákon neuvádí. Domnívám se tedy, že by tak soud měl po podání odvolání učinit pokaždé automaticky, aby zamezil dalšímu

¹⁵⁵ K otázce, jak může soud o mezinárodním únosu dítěte meritorně rozhodnout, srov. kapitolu 2.1.4.

¹⁵⁶ DRÁPAL, L. a kol. *Občanský soudní řád I: Komentář § 1-200za*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1444.

traumatu dítěte v případě, kdy by do rozhodnutí o odvolání bylo navráceno zpět do země jeho obvyklého pobytu.¹⁵⁷

Nařídí-li soud návrat dítěte, je současně povinen v písemném vyhotovení rozsudku poučit účastníky řízení o možnosti výkonu rozhodnutí, a to odnětím dítěte (§ 193e odst. 4 o.s.ř.),¹⁵⁸ nikoliv tedy mírnějšími prostředky, jak tomu zpravidla je v případech péče soudu o nezletilé. Smyslem tohoto ustanovení je zejména motivovat účastníky k dobrovolnému plnění povinností uložených soudem, čímž řízení o navrácení dítěte plní také preventivní funkci. Poučení o možnosti výkonu rozhodnutí v rozsudku je předpokladem pro samotný výkon rozhodnutí. Avšak nebyl-li žalovaný, resp. povinný, jenž neplní stanovené povinnosti, v rozhodnutí poučen o následcích nesplnění soudního rozhodnutí, vyzve jej soud za podmínek stanovených v § 272 a násl. o.s.ř., tj. v části věnované výkonu rozhodnutí o výchově nezletilých dětí, aby plnil, a zároveň jej poučí o možnosti výkonu rozhodnutí ukládáním pokut nebo odnětím dítěte (§ 272 odst. 2).¹⁵⁹

Soud také může v návaznosti na konkrétní okolnosti případu návrat dítěte v rozsudku podmínit splněním přiměřených záruk žalobcem nebo vydáním rozhodnutí anebo učiněním jiných vhodných opatření jinými orgány státu, do něhož má být dítěte navráceno, či navrácení dítěte do doby, než budou tyto podmínky splněny, odložit (§ 193e odst. 3 o.s.ř.).¹⁶⁰ Konkrétní stanovení i posouzení přiměřenosti je ponecháno na úvaze soudu vzhledem k individuálním aspektům daného případu. Záruky však mají omezenou územní platnost, a to pouze na území státu, kde byly učiněny. Soud by si proto měl předtím, než věc rozhodne, zajistit, aby byly vymahatelné i na území státu, z něhož bylo dítě uneseno a do něhož má být tedy vydáno. Jedná se o institut tzv. *mirror orders*, tj. zrcadlových či korespondujících si rozhodnutí, neboli rozhodnutí s obdobným obsahem v různých státech, známých z anglosaského práva a používaných u mezinárodních smluv. Podstata *mirror orders* spočívá v tom, že stát, kam má

¹⁵⁷ KŘIVÁČKOVÁ, J. Řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí jako „nový“ institut civilního procesu. In HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. (ed). *Pocita Petru Hlavsovi: sborník příspěvků z konference, uspořádané dne 13. 3. 2009 Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci u příležitosti 70. narozenin doc. JUDr. Petra Hlavsy, CSc.* Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta: Iuridicum Olomoucense, 2009, s. 137.

¹⁵⁸ Toto ustanovení je duplicitní vedle ustanovení § 176 odst. 3 o.s.ř., které v rozsudku o navrácení dítěte požaduje poučení o možnosti výkonu rozhodnutí ukládáním pokut nebo odnětím dítěte. Pokud bychom měli vztah mezi § 176 odst. 3 a § 193e odst. 4 o.s.ř. chápat jako vztah právní úpravy obecné a zvláštní, pak by to znamenalo, že budeme přednostně aplikovat ustanovení § 193e odst. 4 jako úpravu užší, speciální. Zde je zřetelná opět další nejasnost nové právní úpravy řízení o navrácení dítěte.

¹⁵⁹ DRÁPAL, L. a kol. *Občanský soudní řád I: Komentář § 1-200za*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1444–1445 a 1453.

¹⁶⁰ V tomto ustanovení je možné spatřit jasný odkaz na článek 11 odst. 4 Nařízení Brusel IIa, kde je stanoveno, že nelze zamítnout žádost o návrat dítěte dle ustanovení článku 13 písm. b) Haagské úmluvy, pokud se prokáže, že byla přijata vhodná opatření k zajištění ochrany dítěte po jeho navrácení.

být dítě navraceno, vydá stejný příkaz, jako vydal stát, kam bylo dítě uneseno, a tento příkaz je pak platný, dokud není rozhodnuto o věci samé příslušným soudem v zemi obvyklého bydliště dítěte.¹⁶¹ Zákonné znění tak vychází z faktického způsobu fungování sítě tzv. styčných soudců (*Liaison Judge*), přičemž Česká republika má též svého styčného soudce (viz dále). Záruky můžou mít různou podobu. Ze strany žalobce tak může být vyžadováno cokoli, co usnadní situaci žalovaného v zemi obvyklého bydliště dítěte, např. dopravu do této země, zajištění bydlení, hrazení nákladů na živobytí atd. Může se ovšem jednat i o záruky osobní, různé kauce, zástavy majetku, prohlášení apod. Ze strany orgánů státu, do něhož má být dítě vydáno, pak záruky mohou spočívat v různých omezeních,¹⁶² jako např. zákaz styku rodiče-žalobce s dítětem, požadavek omezeného kontaktu (např. s dohledem) aj. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že se může jednat o jakékoli opatření, které přispěje k napravení narušených vztahů mezi rodiči dítěte a napomůže ke smírnému řešení celé věci před rozhodujícím orgánem v zemi obvyklého bydliště dítěte.

4.1.5 Opravné prostředky

Jako jediný opravný prostředek proti rozsudku v řízení o navrácení dítěte je připuštěno pouze **odvolání**, neboť je zákon nevylučuje (srov. § 201 o.s.ř.). Nicméně je třeba pamatovat na to, že rozsudek soudu prvního stupně je ze zákona předběžně vykonatelný. Odvolací soud však může rozhodnout o odkladu vykonatelnosti napadeného rozhodnutí, a to v případě, že bylo nařízeno navrácení dítěte, ale k jeho návratu ještě nedošlo (viz výše).

V souvislosti s možností podat odvolání a s povahou těchto řízení vystupuje do popředí opět další problematická otázka, zda se v odvolacím řízení uplatní princip úplné, nebo neúplné apelace. Podle ustanovení § 205a odst. 2 o.s.ř. neplatí pro řízení uvedená v § 120 odst. 2 omezení, že skutečnosti nebo důkazy, jež nebyly uplatněny před soudem prvního stupně, jsou u odvolání proti rozsudku nebo usnesení ve věci samé odvolacím důvodem jen za podmínek stanovených v § 205a odst. 1. Pakliže budu vycházet z daného faktu, že se ustanovení § 120 odst. 2 o.s.ř. vztahuje obecně na řízení ve věcech péče soudu o nezletilé podle § 176, v němž je řízení o navrácení dítěte stále uvedeno, uplatní se princip úplné apelace, a to i navzdory tomu, že zvláštní řízení v případech mezinárodních únosů dětí podle § 193a a násl. o.s.ř. není do ustanovení § 120 odst. 2 výslovně zařazeno.¹⁶³

¹⁶¹ GLOGAROVÁ, J., NOSKOVÁ, R. Mezinárodní únosy dětí po novele občanského soudního řádu. *Právní fórum*, 2009, č. 5, s. 192.

¹⁶² DRÁPAL, L. a kol. *Občanský soudní řád I: Komentář § 1-200za*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1452–1453.

¹⁶³ Blíže k této problematice srov. kapitolu 4.1.1.

Proti usnesení, jímž byl žalovaný vyzván, aby se ve věci písemně vyjádřil (§ 193d o.s.ř.), a proti usnesení o přijetí vhodných opatření k zajištění podmínek pro navrácení dítěte (§ 193c o.s.ř.) podání odvolání zákon výslovně ustanovením § 202 odst. 1 písm. j) a l) nepřipouští.

Zákonodárce dále vyloučil možnost podat všechny mimořádné opravné prostředky, jejichž uplatňování vedlo v dřívějších letech k výraznému prodlužování řízení (viz případ dětí Fiordalisi). Žalobu na obnovu řízení a žalobu pro zmatečnost vyloučil přímo v ustanovení § 193b odst. 3 věta druhá o.s.ř. vzhledem k tomu, že k projednání a rozhodnutí o navrácení dítěte je dána výlučná místní příslušnost jediného soudu v České republice, tedy Městského soudu v Brně jako specializovaného soudu, která podle důvodové zprávy v podstatě vylučuje možnosti vad rozhodnutí, jež jsou důvodem podání žaloby pro zmatečnost a obnovy řízení. Pokud jde o dovolání, přípustnost proti rozhodnutí odvolacího soudu ve věcech mezinárodních únosů dětí je zakázána ustanovením § 237 odst. 2 písm. c) o.s.ř. Důvodem tohoto kroku je především snaha zákonodárce o to, aby o navrácení dítěte do země jeho obvyklého bydliště bylo rozhodnuto bezodkladně, nejpozději do šesti týdnů od zahájení řízení, a nedocházelo tak ke zbytečným průtahům v řízení. Jak ale uvádí Hrubá¹⁶⁴, podle procesualistů tím dochází k podstatnému zásahu do práva na spravedlivý proces.

4.1.6 Výkon rozhodnutí

Nastane-li situace, kdy povinná osoba dobrovolně neplní rozhodnutí soudu o navrácení dítěte, lze na návrh osoby, již svědčí právo (oprávněného), provést výkon rozhodnutí. Výkon rozhodnutí o navrácení dítěte je prováděn podle ustanovení občanského soudního řádu upravených v části nazvané výkon rozhodnutí o výchově nezletilých dětí, a to pouze odnětím dítěte, neboť ustanovení § 272 o.s.ř. stanoví, že *jde-li o výkon rozhodnutí nebo schválené dohody o výchově nezletilých dětí a o úpravu styku s nimi anebo o výkon rozhodnutí o navrácení dítěte*, obecná ustanovení o výkonu, §§ 252–269, se nepoužijí.

V rozsudku, jímž bylo návrhu na navrácení dítěte vyhověno, soud podle ustanovení § 193e odst. 4 o.s.ř. účastníky poučí o možnosti výkonu rozhodnutí odnětím dítěte (srov. kapitolu 4.1.4). Z takto formulovaného znění zákona tedy nepřímou vyplývá, že nedojde-li k dobrovolnému splnění povinnosti povinným, nařídí soud výkon rozhodnutí rovnou odnětím dítěte tomu, u něhož podle rozhodnutí (nebo dohody) nemá být, a jeho předání tomu, komu má být navráceno (§ 273 odst. 3 o.s.ř.). V řízeních o navrácení dítěte se proto ostatní,

¹⁶⁴ HRUBÁ, M. Mezinárodní únosy dětí – několik poznámek k související novele občanského soudního řádu (2.). *Právo a rodina*, 2009, č. 5, s. 20.

mírnější způsoby výkonu rozhodnutí (rozuměj ukládání peněžitých pokut a nově též účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo na jiné vhodné terapii) neuplatní. Důvodem k této úpravě podle Křiváčkové¹⁶⁵ zřejmě bylo docílit speciálního vymezení způsobu výkonu rozhodnutí o navrácení dítěte v tomto řízení, kdy toto bude vykonáno bezodkladně, a to konkrétně odnětím dítěte a jeho předáním osobě, které má být navraceno, tj. nemá docházet ke stejnému postupu jako u ostatních rozhodnutí o výchově nezletilých dětí.

V § 273 odst. 7 o.s.ř. je speciálně upravena místní příslušnost soudu pro výkon rozhodnutí o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí. Podle něj je k výkonu rozhodnutí v těchto řízeních příslušný soud uvedený v § 88 písm. p)¹⁶⁶, tedy tentýž soud, který o navrácení dítěte rozhodoval v nalézacím řízení. Zákon zde stanoví místní příslušnost soudu odlišnou pro rozhodnutí o navrácení dítěte a pro rozhodnutí k navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí, když v tom samém ustanovení (rozuměj § 273 odst. 7 věta první o.s.ř.) říká, že *k výkonu soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte je příslušný soud uvedený v § 88 písm. c).*¹⁶⁷

Při provádění výkonu rozhodnutí je ovšem třeba důsledně dbát ochrany práv a zájmů dítěte.

4.2 Institut „styčného soudce“

Návrh na vytvoření mezinárodní sítě styčných soudců poprvé předložil LJ Mathew Thorpem, soudce Vrchního soudu v Londýně, v roce 1998 na odborném semináři pořádaném pro soudce, kteří se zabývají mezinárodněprávní ochranou dětí. Styčný soudce, kdo jako dostatečně specializovaný a jazykově vybavený, by měl usnadnit styk a přímou komunikaci¹⁶⁸ s národními ústředními orgány států Haagské úmluvy, s národními soudci a soudci

¹⁶⁵ KŘIVÁČKOVÁ, J. Řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí jako „nový“ institut civilního procesu. In HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. (ed). *Pocita Petru Hlavsovi: sborník příspěvků z konference, uspořádané dne 13. 3. 2009 Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci u příležitosti 70. narozenin doc. JUDr. Petra Hlavsy, CSc.* Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta: Iuridicum Olomoucense, 2009, s. 138.

¹⁶⁶ Zde nejspíš došlo k tiskové chybě, neboť soudem příslušným k řízení o mezinárodním únosu dítěte pro nalézací řízení je soud uvedený v § 88 písm. q) o.s.ř.

¹⁶⁷ KŘIVÁČKOVÁ, J. Řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí jako „nový“ institut civilního procesu. In HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. (ed). *Pocita Petru Hlavsovi: sborník příspěvků z konference, uspořádané dne 13. 3. 2009 Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci u příležitosti 70. narozenin doc. JUDr. Petra Hlavsy, CSc.* Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta: Iuridicum Olomoucense, 2009, s. 138-139.

¹⁶⁸ Předpoklad přímé soudní komunikace plyne z článku 11 odst. 4 a 6 a z článku 55 písm. c) Nařízení Brusel IIa.

ze smluvních států Úmluvy v otázkách, které Úmluva pokrývá. V říjnu roku 2006 tento institut zahrnoval již 20 soudců z celkem 18 jurisdikcí celého světa.¹⁶⁹

Zkušenosti ukázaly, že přímá mezinárodní spolupráce mezi jednotlivými styčnými soudci je užitečná při řešení některých problematických otázek, které mohou nastat v řízení o navrácení dítěte. Soudy tak mohou prostřednictvím styčného soudce odstraňovat praktické překážky, které brání návratu dítěte, pomáhat zajistit, že bezodkladné navrácení dítěte proběhne pro dítě a někdy i doprovázejícího rodiče bezpečně atd.

Činnost styčného soudce však není pozitivně definována ani na mezinárodní ani na vnitrostátní úrovni. Každá z jurisdikcí tak může oprávnění a povinnosti svého styčného soudce stanovit dle svého uvážení. V zásadě lze uvést ty činnosti styčných soudců, které jsou pro všechny jurisdikce společné:

- styčný soudce je nápomocen ostatním vnitrostátním kolegům v aplikaci Haagské úmluvy, a to jak v obecných, tak i praktických otázkách;
- je schopen odpovědět na dožádání zahraničních soudců a ústředních orgánů týkajících se obecných otázek vnitrostátní legislativy a kompetencí ve věcech mezinárodních únosů dětí;
- účastní se konferencí mezinárodního rodinného práva v co nejširší míře a zastupuje zde vnitrostátní soudní moc;
- v případě potřeby přijímá a postupuje příchozí mezinárodní soudní komunikaci a iniciuje či usnadňuje odchozí soudní komunikaci;
- obecně podporuje mezinárodní spolupráci v oblasti rodinného práva;
- styčný soudce je odpovědný za shromažďování informací a nových poznatků o fungování Haagské úmluvy v praxi;
- zajišťuje, aby důležitá rozhodnutí českých soudů ve věcech mezinárodních únosů dětí byla zaslána do databáze INCADAT (srov. kapitolu 2.2);
- přispívá do časopisu *Judges' Newsletter*.¹⁷⁰

Jak z výše uvedeného plyne, styčný soudce nepřebírá funkce ústředního orgánu, ale naopak, spolupůsobí s ním a přispívá tak ke zrychlení řízení podle Úmluvy. V České republice byl ministrem spravedlnosti dne 8. prosince 2006 do funkce styčného soudce ve věcech rodinného práva jmenován JUDr. Lubomír Ptáček, Ph.D., soudce liberecké pobočky Krajského soudu v Ústí nad Labem. Důležitou součástí činnosti styčného soudce

¹⁶⁹ VESELÁ, R., HURBIŠ, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. Kunovice: Evropský polytechnický institut, 2008, s. 58.

¹⁷⁰ PTÁČEK, L. Styčný soudce ve věcech rodinného práva. *Právo a rodina*, 2008, č. 9, s. 1–2.

v České republice je mimo jiné účast na různých školeních, seminářích a konferencích věnovaných mezinárodněprávní ochraně dětí. Výsledky těchto aktivit pak předává dále v podobě informací poskytovaných českým soudcům v rámci jejich školení. Jeho úkolem je dále působit jako odborný poradce pro české soudce, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a advokáty, pokud se jedná o aplikaci Haagské úmluvy. Styčný soudce se jako člen pracovní komise Ministerstva spravedlnosti podílel též na vypracování návrhu novely občanského soudního řádu, která zavedla zvláštní úpravu řízení o navrácení dítěte podle Úmluvy.

Fungování styčného soudce je ovšem nemyslitelné bez podpory a spolupráce mezinárodního odboru Ministerstva spravedlnosti České republiky.

Závěr

Mezinárodní únosy dětí, ač jsou negativním společenským jevem, se těší velké pozornosti českých médií i veřejnosti, neboť jsou velmi vděčnou a zajímavou podívanou. Emotivně zabarvené reportáže z exekučního vymáhání soudních rozhodnutí, jež jsou provázeny záběry plačících dětí a rozhořčených rodičů přetahujících se o dítě před objektivy novinářů či zoufalých, nešťastných matek držících fotografie vrácených nebo unesených dětí nepochybně poutají pozornost a nenechají nikoho chladným. Současně je však tato problematika prezentována českými médii velmi jednostranně. Stále častěji se totiž v novinách dozvídáme, že česká justice v kauze mezinárodního únosu dítěte opět selhala, což je spatřováno v tom, že soud nařídil návrat dítěte do země, odkud bylo uneseno. Málokdy je totiž v těchto reportážích zmíněno také to, že únosem dítěte byla porušena práva druhého rodiče a že rozhodnutí českého soudu bylo vydáno na základě mezinárodních (resp. komunitárních) dokumentů, kterými je Česká republika vázána, a dále podle vnitrostátního právního řádu. Smyslem této diplomové práce proto bylo popisnou formou přiblížit téma mezinárodních únosů dětí, a to především řízení o navrácení dítěte v případech mezinárodních únosů dětí, odborné i laické veřejnosti a poskytnout tak poněkud jiný pohled na tuto problematiku, než jakou nám zprostředkovávají média. Cíl, který jsem si v úvodu předkládané práce stanovila, tak lze považovat za splněný.

Stěžejní část diplomové práce tvoří rozbor právních předpisů regulujících řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí. Je tak podrobně pojednáno o Úmluvě o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí jako pramenu mezinárodního práva, která obsahuje zejména úpravu procesního postupu spolupráce členských států směřující k návratu unesených dětí. Avšak nelze opomenout i část ustanovení, která obsahují nejdůležitější pojmy celé právní úpravy, především definici samotného mezinárodního únosu. Na Úmluvu svými ustanoveními navazuje Nařízení Brusel IIa jako pramen komunitárního práva, které ve vztahu k řízení o navrácení dítěte zpřísňuje požadavky procesního charakteru, jako např. požadavkem rychlosti řízení či úpravou práva dítěte i navrhovatele být slyšen, ale i hmotněprávního charakteru, když omezuje možnost rozhodnout o nenavrácení dítěte podle článku 13 písm. b) Haagské úmluvy pouze pro případ, že nebyla přijata vhodná opatření k zajištění ochrany dítěte po jeho návratu do státu obvyklého bydliště. Vychází tak ze zásady šetření zájmu dítěte, dále ze zásady reciprocity, když předpokládá, že si členské státy navzájem mezi sebou budou protiprávně přemístěné děti vracet, a všeobecného principu navrácení dítěte do země jeho obvyklého bydliště.

Těžiště práce spočívá dále v analýze nové české úpravy řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí, vložené do občanského soudního řádu zákonem č. 295/2008 Sb., a jejích problematických aspektů. Tato právní úprava byla podrobena ostré kritice ze strany české odborné veřejnosti, která jí vytýká např. terminologickou nejednotnost, duplicitní ustanovení v rámci o.s.ř. a také Haagské úmluvy a Nařízení Brusel II bis apod.¹⁷¹ I přesto, že nová česká právní úprava řízení o navrácení dítěte trpí určitými nedostatky, na něž by se měl zákonodárce *de lege ferenda* zaměřit nebo které budou muset být odstraněny konstantní judikaturou vyšších soudů, je třeba ji považovat za významnou snahu zákonodárce dosáhnout souladu s mezinárodním a komunitárním právem zabránit průtahům v řízení tím, že stanoví konkrétní lhůtu pro rozhodnutí soudu, specifický institut kvalifikované výzvy, jediný místně příslušný soud, výslovný zákaz použití mimořádných opravných prostředků atd. Troufám si proto říci, že zavedení nové právní úpravy řízení o navrácení dítěte do českého právního řádu je namísto pokládat za přínos v této oblasti legislativy, navzdory tomu, že jsou s ním spojeny jisté problematické aspekty, jimiž jsem se zabývala ve své práci. Co však považuji za zásadní pochybení zákonodárce, je současné ponechání tohoto řízení ve výčtu § 176 o.s.ř., neboť není možné dosáhnout jednoznačné shody o vztahu těchto dvou řízení, tj. podle § 176 a násl. a § 193a a násl. o.s.ř. *De lege ferenda* by proto bylo vhodné řízení o navrácení dítěte z ustanovení § 176 vyloučit, aby nadále existovalo řízení jediné.

Ještě pro úplnost dané problematiky považuji za podstatné doplnit, že mezinárodní únos dítěte je pro všechny zúčastněné strany velmi stresující záležitostí, přičemž osobou, která nejvíce trpí celým koloběhem únosu, je ve svém důsledku právě dítě, v jehož zájmu mají být vedeny veškeré úkony ve věci. Dítě vzhledem ke své bezbrannosti a zranitelnosti je proto zapotřebí chránit nejen proti zásahům zvenčí, ale také v rámci rodiny. Povinností států je tak přijímat potřebná opatření k podpoře práv dětí a chránit děti před jakoukoli diskriminací, což je jistě úkolem i Haagské úmluvy, Nařízení Brusel II bis a v neposlední řadě také řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí podle občanského soudního řádu.

¹⁷¹ ŠÍNOVÁ, R. Několik úvah k řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí. In WINTEROVÁ, A. a kol. (ed). *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2009, s. 527-528.

Přílohy

Příloha 1: Navrácení dítěte – srovnání ustanovení Úmluvy a Nařízení Brusel IIa týkajících se řízení o navrácení dítěte:

	Příslušná pravidla Haagské úmluvy	Příslušná pravidla Nařízení
Povinnost nařídit navrácení dítěte	Článek 12: Soud členského státu, do kterého bylo dítě uneseno („soud“) zpravidla nařídí okamžité navrácení dítěte v případě, že od únosu uplynulo období kratší jednoho roku.	Čl. 11 odst. 2 až 5: Nařízení tuto zásadu potvrzuje a upevňuje.
Výjimka z této povinnosti	Čl. 13 odst. 1 písm. b): Soud není povinen nařídit navrácení dítěte, jestliže je vážné nebezpečí, že návrat by dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace.	Čl. 11 odst. 4: Soud musí nařídit navrácení dítěte, i když by toto navrácení dítě ohrozilo, v případě, že se prokáže, že orgány členského státu původu zajistí ochranu dítěte po jeho navrácení.
Výslech dítěte	Čl. 13 odst. 2: Soud není povinen nařídit navrácení dítěte, pokud dítě nesouhlasí s návratem a pokud dosáhlo určitého věku nebo stupně vyspělosti.	Čl. 11 odst. 2: Soud zajistí, že dítě má možnost být vyslechnuto, pokud se to nejeví jako nevhodné vzhledem k jeho věku nebo stupni vyspělosti.
Výslech nositele práva péče o dítě, který neprovedl únos	(žádné ustanovení)	Čl. 11 odst. 5: Soud nemůže zamítnout žádost o navrácení dítěte, pokud osoba, která o navrácení dítěte požádala, nedostala příležitost být vyslechnuta.
Lhůta pro vyřízení žádostí o navrácení	Článek 11: Soud jedná v řízení o navrácení dítěte urychleně. Nerozhodne-li do šesti týdnů, může být požádán o sdělení důvodů odkladu.	Čl. 11 odst. 3: Soud využije nejrychlejší postupy, které vnitrostátní právo umožňuje. Soud vydá své rozhodnutí do šesti týdnů od podání žádosti s výjimkou případů, kdy to neumožňují mimořádné okolnosti.

Pozn.: Pravidla Nařízení (článek 11 odst. 2-5) převažují nad příslušnými pravidly Úmluvy.

Zdroj: Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II. Dostupná na: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_cs.pdf.

Příloha 2: Přehled známých únosů českých dětí:

1) Únosy dětí do České republiky:

- *Sarah Barao: únosce* – česká matka, **doba únosu** – rok 2005
Sarah musela nejdříve v lednu 2007 odjet do Portugalska, nakonec se ale do České republiky vrátila.
- *Adrian Santana: únosce* – česká matka, **doba únosu** – rok 2005
Český soud nejdříve v říjnu 2006 rozhodl, že se musí vrátit zpět do USA. Nakonec zůstal po rozhodnutí soudu v České republice.
- *Sofie a Lucas Krajníkovi (Fiordalisi): únosce* – česká matka, **doba únosu** – rok 2001
Soud v Litoměřicích v květnu 2006 (!) rozhodl o vydání dětí otci do Argentiny.
- *Karolína Daoudová: únosce* – česká matka, **doba únosu** – rok 1999
Matka s dcerou utekla z Izraele, kde žila s manželem. Nakonec zůstala v České republice.

2) Únosy dětí z České republiky:

- *Charlie Tereza Vichnarová: únosce* – otec Novozélandčan, **doba únosu** – rok 2008
V květnu 2008 se nezletilá vrátila zpět do České republiky a je v péči matky.
- *Andreas a Ellada Lardisovi: únosce* – otec Řek, **doba únosu** – rok 2007
Děti zůstávají ve Spojených arabských emirátech s otcem. Matka o ně bezvýsledně bojuje, neboť SAE nepodepsaly Haagskou úmluvu.
- *Alexandr a Michaela Hussainovi: únosce* – bangladéšský otec, **doba únosu** – rok 2001
Děti zůstávají v péči otce. Matka o ně bezvýsledně bojuje.

Zdroj: VESELÁ, R., HURBIŠ, F. *Právní problematika mezinárodních únosů dětí*.
Kunovice: Evropský polytechnický institut, 2008.

Příloha 3: Organizace a orgány pomáhající ohroženým rodinám a dětem:

S účastníky řízení o navrácení dítěte v případech mezinárodních únosů dětí mnohdy spolupracují organizace a orgány, které se zabývají ochranou dětí a tudíž i mezinárodními únosy dětí a postupem při jejich navrácení do místa jejich obvyklého bydliště. Spolupráci s těmito organizacemi doporučuje i Ministerstvo spravedlnosti České republiky v letáku „První pomoc pro mezinárodní rodiny v krizi“. Jedná se o:

- Dětský fond Organizace spojených národů (UNICEF),
- Fond ohrožených dětí,
- Nadaci Naše dítě,
- Bílý kruh bezpečí, o. s.,
- ROSA,
- Psychosociální centrum Acorus,
- Asociaci mediátorů České republiky.

Zdroj: VESELÁ, R., HURBIŠ, F. *Právní problematika mezinárodních únosů dětí*.
Kunovice: Evropský polytechnický institut, 2008.

Prameny a literatura

1) Literatura

Monografie:

- DAVID, Ludvík a kol. *Občanský soudní řád: komentář, I. díl (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, 1072 s.
- DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád I: Komentář § 1-200za*. Praha: C. H. Beck, 2009, 1579 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 160 s.
- HRUŠÁKOVÁ Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita: Doplněk, 2006, 398 s.
- LUŠTÍKOVÁ, Ivana. *Mezinárodní únosy dětí a právní prostředky k jejich odčinění*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta, 2001. Vedoucí diplomové práce: Milana Hrušáková, 89 s.
- MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: Jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. vydání. Brno: Masarykova univerzita: Doplněk, 2008, 551 s.
- MÁLKOVÁ, Zuzana. *Řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí* [online], 75 s. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2010. Vedoucí práce: Radovan Dávid. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/170153/pravf_m/.
- NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007, 471 s.
- ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. vydání. Praha: Linde, 2009, 1263 s.
- VESELÁ, Radomíra, HURBIŠ, František. *Právní problematika mezinárodních únosů dětí*. Kunovice: Evropský polytechnický institut, 2008, 66 s.

Články

- BAYEROVÁ, Monika. Víme, kdo je dítětem? (Článek první Úmluvy o právech dítěte). *Právo a rodina*, 2000, č. 6, s. 8-11.
- DOSTÁLOVÁ, Soňa. Databáze judikatury mezinárodních únosů dětí INCADAT. *Právo a rodina*, 2008, č. 6, s. 1-3.

- DOSTÁLOVÁ, Soňa. Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí – rozhodnutí Ústavního soudu ČR. *Právo a rodina*, 2008, č. 7, s. 5-7.
- GLOGAROVÁ, Jana, NOSKOVÁ, Radka. Mezinárodní únosy dětí po novele občanského soudního řádu. *Právní fórum*, 2009, č. 5, s. 189-194.
- HERBOCZKOVÁ, Jana. Nařízení Brusel II bis: v jakých otázkách a na který soud se obrátit? *Právo a rodina*, 2008, č. 9, s. 15-21.
- HERBOCZKOVÁ, Jana. Uznání a výkon rozhodnutí podle nařízení Brusel II bis a další související otázky. *Právo a rodina*, 2008, č. 10, s. 8-13.
- HRUBÁ, Michaela. *Mezinárodní únosy dětí*. Dostupné na: http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/civil/hruba_michaela.pdf
- HRUBÁ, Michaela. Mezinárodní únosy dětí – několik poznámek k související novele občanského soudního řádu. *Právo a rodina*, 2009, č. 4, s. 17-20.
- HRUBÁ, Michaela. Mezinárodní únosy dětí – několik poznámek k související novele občanského soudního řádu (2.). *Právo a rodina*, 2009, č. 5, s. 19-22.
- CHUTNÁ, Monika. Úmluva o právech dítěte: Obecná ustanovení – články 1 až 5. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1996, č. 3, s. 364-387.
- JANOČKOVÁ, Michaela. Postavení ústředního orgánu dle Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. *Právní fórum*, 2009, č. 8, s. 335-340.
- JANOČKOVÁ, Michaela, SEDLÁK, Petr. *Mezinárodní únosy dětí* [online]. In Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings. Brno: Masarykova univerzita, 2009. Dostupné na: http://www.law.muni.cz/edicni/dny_prava_2009/files/prispevky/sblizovani/Janockova_Michaela__1222_.pdf.
- JANOČKOVÁ, Michaela, SEDLÁK, Petr. Povaha řízení dle ustanovení § 193a a násl. o. s. ř. *Právní fórum*, 2009, č. 7, s. 287-292.
- KAPITÁN, Zdeněk. Evropský justiční prostor ve věcech civilních, část VII.: Příslušnost, uznávání a výkon rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti. *Právní fórum*, 2005, č. 8, s. 281-290.
- KODRIKOVÁ, Zuzana. Únosy do ciziny – chrání stát dostatečně české děti? *Právo a rodina*, 2007, č. 4, s. 6-8.
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. Mezinárodní konference „Když rodič unese vlastní dítě“. *Právo a rodina*, 2007, č. 12, s. 13-15.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. K problematice občanskoprávních aspektů mezinárodních únosů dětí. *Právní rozhledy*, 2000, č. 8, s. 335-337.
- KŘIVÁČKOVÁ, Jana. Řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí jako „nový“ institut civilního procesu. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. (ed). *Pocta Petru Hlavsovi: sborník příspěvků z konference, uspořádané dne 13.3.2009 Právnickou fakultou*

Univerzity Palackého v Olomouci u příležitosti 70. narozenin doc. JUDr. Petra Hlavsy, CSc. Olomouc: Univerzita Palackého, Právnická fakulta: Iuridicum Olomoucense, 2009, s. 125-139.

NOVOTNÁ, Věra. Jak správně aplikovat Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí? *Právo a rodina*, 2007, č. 9, s. 1-7.

NOVOTNÁ, Věra. Novela občanského soudního řádu a spolupráce soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí při výkonu rozhodnutí o výchově. *Právo a rodina*, 2008, č. 11, s. 1-4.

NOVOTNÁ, Věra. Novela občanského soudního řádu a spolupráce soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí při výkonu rozhodnutí o výchově (2.). *Právo a rodina*, 2008, č. 12, s. 7-11.

PROKOPOVÁ, Alena. Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1996, č. 2, s. 259-262.

PTÁČEK, Lubomír. Styčný soudce ve věcech rodinného práva. *Právo a rodina*, 2008, č. 9, s. 1-3.

SEDLÁK, Petr. Důsledky rozhodnutí v řízení o navrácení dítěte pro stanovení příslušnosti soudu k rozhodnutí o výchově. *Právo a rodina*, 2009, č. 1, s. 13-17.

SCHÖN, Monika. Mezinárodní pravomoc u neoprávněného přemístění dítěte: Komunitární nařízení Brusel II bis. *Právo a rodina*, 2010, č. 6, s. 7-12.

ŠÍNOVÁ, Renáta. Několik úvah k řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí. In WINTEROVÁ, Alena a kol. (ed). *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2009, s. 519-528.

VONDRÁČKOVÁ, Pavlína, KLOUB, Jindřich. *Mezinárodní únosy dětí, I. díl*. Dostupné z: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=45>.

VONDRÁČKOVÁ, Pavlína, KLOUB, Jindřich. *Mezinárodní únosy dětí, II. díl*. Dostupné z: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=44>.

VONDRÁČKOVÁ, Pavlína, KLOUB, Jindřich. *Mezinárodní únosy dětí, III. díl*. Dostupné z: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=127>.

VONDRÁČKOVÁ, Pavlína, KLOUB, Jindřich. *Mezinárodní únosy dětí, IV. díl*. Dostupné z: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=128>.

WILK, Adam. Mezinárodní únosy dětí. *Právo a rodina*, 2007, č. 12, s. 16-19.

ZEZULOVÁ, Jana. Několik poznámek k problematice prodeje, obchodování a únosů dětí. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1996, č. 3, s. 453-459.

2) Právní předpisy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 295/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 34/1998 Sb., o sjednání Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000

Nařízení Rady (ES) č. 1347/2000 ze dne 29. května 2000, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem

3) Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 7. prosince 2000, sp. zn. III. ÚS 440/2000. In DOSTÁLOVÁ, S. Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí – rozhodnutí Ústavního soudu ČR. *Právo a rodina*, 2008, č. 7, s. 7.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. ledna 2004, sp. zn. 30 Cdo 34/2003. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=16388&searchstr=30+cdo+34%2F2003>.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 5. března 2008, sp. zn. 30 Cdo 5473/2007. Dostupné na: <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=40707&searchstr=5473%2F2007>.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. června 2007, sp. zn. 30 Cdo 474/2007. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=36203&searchstr=30+Cdo+474%2F2007+>.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. listopadu 2006, sp. zn. 30 Cdo 1931/2006. Dostupné na: <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=33043&searchstr=30+Cdo+1931%2F2006>.

Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 25. října 2005, sp. zn. 30 Co 363/2005-257. In VONDRÁČKOVÁ, P., KLOUB, J. *Mezinárodní únosy dětí, IV. díl*. Dostupné z: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=128>.

Rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 2. dubna 2009 ve věci A, sp. zn. C-523/07.
Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62007J0523:CS:HTML>.

4) Internetové zdroje

www.umpod.cz
www.hcch.net
is.muni.cz
www.law.muni.cz
www.viaiuris.cz
www.nsoud.cz
www.incadat.com
ec.europa.eu
eur-lex.europa.eu
www.ochrance.cz
www.psp.cz

5) Další prameny

Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.*

Dostupná z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=20238>.

Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II. Dostupná na: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_cs.pdf.

Zpráva o šetření ve věci únosu dětí ze zahraničí ze dne 20. června 2006, sp. zn. 2840/2006VOP/ON.

Dostupná z: <http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?doc=476>.